



**LAUREA**  
AMMATTIKORKEAKOULU  
*Yhdessä enemmän*

# Lapsen osallisuutta edistämässä - Opas varhaiskasvatuksen työntekijöille, tiimeille ja yksiköille

Holmström, Anniina  
Kittelä, Roosa



**LAUREA**  
AMMATTIKORKEAKOULU  
*Yhdessä enemmän*

Laurea-ammattikorkeakoulu

Lapsen osallisuutta edistämässä

- Opas varhaiskasvatuksen työntekijöille,  
tiimeille ja yksiköille

Holmström, Anniina & Kittelä, Roosa  
Sosionomi  
Opinnäytetyö  
Joulukuu, 2017

Holmström, Anniina & Kittelä, Roosa

**Lapsen osallisuutta edistämässä - Opas varhaiskasvatuksen työntekijöille, tiimeille ja yksiköille**

Vuosi 2017 Sivumäärä 97

---

Lapsen osallisuus ja sen kehittäminen ovat ajankohtaisia aiheita suomalaisessa varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatuslaki (36/1973) ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2016) edellyttävätkin varhaiskasvatuksen työntekijöiltä toimintakulttuurin kehittämistä lasta osallistavaksi.

Tämä opinnäytetyö tehtiin kehittämistyönä, jonka tuloksena syntyi lasten osallisuuden edistämisen opas varhaiskasvatuksen työntekijöiden, tiimien ja yksiköiden käyttöön. Kehittämistyö toteutettiin yhteistyössä Hyvinkään kaupungin varhaiskasvatuksen kanssa. Kehittämistyöhön osallistuivat työelämän toimijoina Kenttäkadun päiväkodin neljä työntekijätiimiä sekä Hyvinkään varhaiskasvatuksen pedagoginen tiimi.

Kehittämistehtävänä oli tuottaa varhaiskasvatuksen työntekijöille, tiimeille ja yksiköille käytännönläheinen opas lapsen osallisuuden toteuttamiseen ja edistämiseen. Kehittämistyön tavoitteena oli tuoda oppaassa esille lasten osallisuuden ilmenemistä, toteuttamista ja kehittämistä käytännössä sekä tuottaa työntekijöille työväline, jonka avulla he voivat käytännössä tukea ja kehittää lasten osallisuutta.

Oppaan tietoperusta koostuu kehittämistyölle tyypilliseen tapaan jo olemassa olevasta tiedosta, kehittämistyön mukana tuotetusta tutkimustiedosta sekä työntekijöiden työkokemukseen perustuvasta tiedosta. Tietoperusta opinnäytetyöraportissa perustuu kehittämistyölle sekä lapsen osallisuudelle. Näitä molempia lähestytään yhteiskunnallisesta näkökulmasta ja edetään paikalliselle tasolle. Lisäksi raportin tietoperusta koostuu kehittämistyön prosessin kuvaamisesta.

Tärkeänä osana kehittämistyötä oli kaksi teemoitettua ryhmähaastattelua, jotka toteutettiin laadullisen tutkimuksen menetelmää käyttäen. Haastatteluihin osallistuivat Kenttäkadun päiväkodin neljä työntekijätiimiä. Tutkimuksellisen osion tavoitteena oli saada esiin työntekijöiden näkökulmia lasten osallisuudesta varhaiskasvatuksen arjessa. Muita kehittämistyön menetelmiä olivat keskustelut Hyvinkään varhaiskasvatuksen pedagogisen tiimin kanssa ja oppimispäiväkirja.

Oppaasta kerättiin palautetta työelämän toimijoilta kehittämistyön aikana ja oppaan valmistuttua. He arvioivat oppaan tarpeelliseksi ja arvokkaaksi työvälineeksi lasten kokonaisvaltaisen osallisuuden rakentamisessa varhaiskasvatuksen alalla.

Holmström, Anniina & Kittelä, Roosa

Developing children participation- A guidebook for the workers, teams and centres in early childhood education

| Year | 2017 | Pages | 97 |
|------|------|-------|----|
|------|------|-------|----|

---

The participation of children and it's development is a current subject today in Finnish early childhood education. The new Early Education Law (36/1973) and the Basics of the Early Childhood Education (2016) requires educators, teams and units in early childhood education to develop children's participation and find ways to implement it in the early childhood education and culture.

The thesis is a development work resulting in a guidebook for the workers, teams and centres in early childhood education. The thesis partner was early childhood education services in Hyvinkää represented by pedagogical team and Kenttäkatu kindergarten.

The aim of this thesis was to create a practical guidebook for the educators, teams and centres in early childhood education. The purpose of the guidebook was to give knowledge of children's participation in early childhood education and how to implement and develop it in practice. This guide was planned to meet early childhood education's needs in Hyvinkää.

As development work the theoretical part of the thesis consisted of already existing knowledge, knowledge produced from development work and knowledge based on educators experimental knowledge. This thesis also consists of theory about developing work and the participation of children in the early childhood education. These themes are approached both from the social and local aspect. The thesis also consists of developing project's process, methods and product.

The research was executed as a qualitative research, using two thematic group interviews as the research method. The interviews were carried out with four educator teams from Kenttäkatu kindergarten. The aim of the research was to point out the educators views about children's participation in early childhood education. Other methods of development were dialogue discussions with pedagogical team and the development diary.

Feedback from the guidebook was gathered from the co-partners during the developing work and at the end of it. The guidebook will remain in early childhood centers as a tool to develop children's participation. Co-partners considered the guidebook to be needed and a valuable tool on the way to building overall children's participation in the field of early childhood education.

Keywords: Development work, early childhood education, participation

## Sisällys

|       |  |    |
|-------|--|----|
| 1     | Johdanto .....   | 6  |
| 2     | Lähtötilanne .....                                       | 7  |
| 2.1   | Kehittämistyön tausta ja tarve .....                     | 7  |
| 2.2   | Toimeksiantaja ja kehittämistyön toimijat.....           | 9  |
| 2.3   | Tavoitteet ja kehittämistehtävä .....                    | 10 |
| 3     | Kehittämistyö.....                                       | 11 |
| 3.1   | Kehittämistyö varhaiskasvatuksessa .....                 | 11 |
| 3.2   | Kehittämistyö Hyvinkään varhaiskasvatuksessa.....        | 12 |
| 3.3   | Kehittämispainotteinen opinnäytetyö .....                | 14 |
| 4     | Osallisuus .....   | 15 |
| 4.1   | Osallisuus yhteiskunnallisesta näkökulmasta .....        | 15 |
| 4.2   | Lapsen osallisuus varhaiskasvatuksessa .....             | 16 |
| 4.3   | Lapsen osallisuus Hyvinkään varhaiskasvatuksessa.....    | 20 |
| 5     | Osallisuutta edistämässä Shierin tasomallin avulla ..... | 21 |
| 6     | Kehittämistyön vaiheet .....                             | 24 |
| 6.1   | Aloituskvaihe .....                                      | 25 |
| 6.2   | Suunnitteluvaihe .....                                   | 26 |
| 6.3   | Tutkimuksellinen toteutusvaihe .....                     | 26 |
| 6.3.1 | Tavoitteet ja tutkimustehtävä.....                       | 27 |
| 6.3.2 | Tutkimusmenetelmä .....                                  | 28 |
| 6.3.3 | Toteutusvaiheen eteneminen .....                         | 30 |
| 6.3.4 | Haastatteluiden analysointi .....                        | 34 |
| 6.3.5 | Tutkimustulokset .....                                   | 37 |
| 6.3.6 | Johtopäätökset ja yhteenveto .....                       | 41 |
| 6.4   | Tarkistusvaihe ja viimeistely.....                       | 43 |
| 6.5   | Valmis tuotos .....                                      | 43 |
| 6.6   | Käyttöönotto .....                                       | 46 |
| 7     | Arviointi ja pohdinta .....                              | 46 |
|       | Lähteet .....  | 50 |
|       | Kuviot.....  | 53 |
|       | Taulukot .....   | 54 |
|       | Liitteet.....  | 55 |

## 1 Johdanto

Lapsen osallisuus on varhaiskasvatuksessa tällä hetkellä hyvin ajankohtaista, sillä varhaiskasvatustalain (36/1973) uudistettiin vuonna 2015. Lisäksi valtakunnallinen varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2016) velvoittavat varhaiskasvatuksen toimijoita edistämään lapsen osallisuutta kaikessa toiminnassaan. Ihmisten osallisuus onkin noussut pinnalle yhteiskunnassamme hyvin moninaisesti ja monilla aloilla. Osallisuutta edistämällä käydään kamppailua syrjäytymisen ehkäisemiseksi ja poistamiseksi, joten on tärkeää, että lapset saavat jo varhaisvuosinaan kokea osallisuutta kaikissa yhteisöissään. Näin ollen he voivat aikuisenakin kokea olevansa merkityksellinen osa pienissä yhteisöissä, kuten perheessä ja työyhteisössä, mutta myös koko yhteiskunnassamme.

Varhaiskasvatuksen velvoittavat asiakirjat eivät määrittele tarkemmin lapsen osallisuutta ja sen toteuttamista varhaiskasvatuksessa. Näin ollen halusimme opinnäytetyöllämme luoda työvälineen konkretisoimaan lapsen osallisuutta sekä sen toteuttamista ja edistämistä varhaiskasvatusyksiköiden arjessa. Opinnäytetyömme tehtiin kehittämistyönä, jossa laadimme oppaan lapsen osallisuuden edistämistä varten varhaiskasvatuksen työntekijöille, tiimeille ja yksiköille. Tarve oppaalle nousi varhaiskasvatuksen työkentältä. Kehittämistyö tehtiin yhteistyössä Hyvinkään kaupungin varhaiskasvatuksen kanssa, ja työelämän edustajat osallistuiivat myös oppaan rakentamiseen. Kehittämistyömme kesti noin vuoden alkaen tammikuussa 2017 ja päättyen joulukuussa 2017. Kehittämistyössämme oli mukana Kenttädun päiväkodin neljä työntekijätiimiä. Tiimit osallistuiivat oppaan rakentamiseen toimintatutkimusmaisia piirteitä saaneen tutkimuksellisen osion kautta. Varhaiskasvatuksen työntekijöiden näkemys lapsen osallisuudesta varhaiskasvatuksen arjessa oli meille tärkeää, sillä kehittämistehtävämme oli tuottaa opas varhaiskasvatuksen työntekijöiden, tiimien ja yksiköiden käyttöön. Ottamalla varhaiskasvatuksen työntekijät mukaan oppaan rakentamiseen, pystyimme mielestämme vastaamaan työelämän tarvetta parhaalla mahdollisella tavalla.

Kehittämistyömme tuotoksena syntyi lapsen osallisuutta edistävä opas varhaiskasvatuksen työntekijöiden, tiimien ja yksiköiden käyttöön. Opas sisältää teoretietoaa lapsen osallisuudesta, ja se noudattaa varhaiskasvatussuunnitelman perusteita (2016) ja Hyvinkään kaupungin varhaiskasvatussuunnitelmaa (2017). Opas sisältää näkökulmia lapsen osallisuudesta, ja se haastaa varhaiskasvatuksen työntekijät pohtimaan omaa sekä työyhteisön asennoitumista, työtapoja ja toimintakulttuuria lapsen osallisuutta edistävämpään suuntaan. Opas sisältää myös paljon käytännön vinkkejä, joiden avulla työntekijät voivat tuoda toimintaansa lapsen osallisuutta edistäviä toimintatapoja.

## 2 Lähtötilanne

Teimme kehittämispainotteisen opinnäytetyön, sillä halusimme toteuttaa opinnäytetyömme mahdollisimman lähellä työelämää ja tuottaa konkreettista hyötyä varhaiskasvatuksen arkeen. Tämä tuntui luonnolliselta, koska työskentelimme samanaikaisesti varhaiskasvatuksen alalla. Opinnäytetyömme kohdistui varhaiskasvatukseen, sillä halusimme molemmat lastentarhanopettajan pätevyyden osana sosionomin ammattikorkeakoulututkintoa. Opinnäytetyöaiheemme lapsen osallisuudesta varhaiskasvatuksessa muotoutui, kun olimme opinnoissamme perehtyneet uuteen varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin (2016) sekä sieltä nousseisiin teemoihin ja kysymyksiin koskien varhaiskasvatuksen arkea.

Opinnäytetyömme aiheen muotoutumiseen vaikutti myös se, että työskennellessämme varhaiskasvatuksessa huomasimme, että osallisuus on käsitteenä vielä jokseenkin tuntematon eivätkä kaikki työntekijät ole tietoisia siitä, mitä kaikkea lapsen osallisuus varhaiskasvatuksessa sisältää ja miten sitä voidaan käytännössä toteuttaa ja kehittää. Kaipasimme itsekin syvällisempää ja monipuolisempaa tietoa aiheesta. Halusimmekin opinnäytetyöllämme tuoda varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2016) korostaman lapsen osallisuuden toteuttamisen ja kehittämisen velvoitteet helpommin ymmärrettäviksi ja lähestyttäväiksi.

Seuraavaksi kuvaamme tarkemmin kehittämistyömme taustaa ja tarvetta, esittelemme kehittämistyön toimeksiantajan ja toimijat sekä tuomme esiin kehittämistehtävämme ja sen tavoitteet.

### 2.1 Kehittämistyön tausta ja tarve

Yhteiskunnallisella tasolla kansalaisten osallisuuden edistäminen on jo pitkään ollut Suomessa kärkitavoitteena, sillä sen on todettu olevan keskeinen keino syrjäytymisen ja huono-osaisuuden torjumisessa. Osallisuuden edistämisen merkitys terveydelle ja hyvinvoinnille on kansainvälisestikin laajasti tunnistettu, joten on tärkeää, että sitä edistetään jo lasten varhaisvuosina. Yhteiskunnan tasolla on listattu monia osallisuuden edistämisen keinoja, joista yksi on lasten osallisuuden edistäminen kaikissa palveluissa jo lapsen varhaisvuosina (Osallisuus 2017.)

Myös Hyvinkään kaupunkistrategiassa kuntalaisten osallisuus on nostettu tärkeäksi arvoksi. Hyvinkäällä ei puhuta perinteisesti kaupunkistrategiasta, vaan tavoitteet ja toimintatavat vuosille 2017-2027 on kuvattu Pelikirjan ja siihen sisältyvän Pelikartan muodossa (ks. kuvio 1). Opinnäytetyömme kannalta oleellinen kohta Hyvinkään Pelikartassa on kuntalaisten osallisuus, yhteisöllisyys ja hyvinvointi, mikä onkin nostettu yhdeksi Hyvinkään kärkihankkeeksi. Lisäksi opinnäytetyömme kannalta keskeisiä seikkoja ovat Pelikartan kuusi tukipilaria, joista

kaksi kytkeytyy tiiviisti opinnäytetyöhömmе. Nämä ovat osallisuus ja demokratia sekä henkilöstö. Pelikartassa painotetaan, että Hyvinkäällä panostetaan lasten ja nuorten sosiaalisten taitojen kehittymiseen sekä heidän osallisuuteensa ja vaikutusmahdollisuuksiin. Lisäksi Hyvinkää edellyttää työntekijöiltään muun muassa jatkuvaa ammatillista kehittymistä, halua oppia uutta sekä asiakaslähtöistä työtapaa. Opinnäytetyömme vastaa Hyvinkään Pelikirjan tavoitteisiin. Se tuo työväliseen lasten osallisuuden edistämiseen varhaiskasvatuksessa ja tarjoaa Hyvinkään varhaiskasvatuksen työntekijöille työväliseen ammatilliseen kehittymiseen. (Hyvinkään pelikirja 2017, 2-3, 10-12.)

Tässä pelikarttamme, yhteiset tavoitteemme ja tapamme toimia vuosille 2017-2027:



Kuvio 1: Hyvinkään pelikartta (Hyvinkään Pelikirja 2017, 3)

Lapsen osallisuuden edistäminen perustuu lapsilähtöiseen ajatteluun, ja sen toteutumista varhaiskasvatuksessa säätelee etenkin YK:n lapsen oikeuksien sopimus (1989), jossa korostetaan lapsen osallisuutta. Artiklassa 12 ja 13 painottuu lapsen oikeus tulla kuulluksi, ilmaista omat mielipiteensä kaikissa häntä koskevissa asioissa sekä aikuisten velvollisuus ottaa lasten mielipiteet huomioon. Lisäksi varhaiskasvatustalain (36/1973), varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2016) sekä kuntien ja varhaiskasvatustalain (36/1973, 2 a§) mukaisesti lapsella on oltava mahdollisuus osallistua ja saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin varhaiskasvatuksessa. Lisäksi lakiin perustuva, koko varhaiskasvatusta velvoittava uusi varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2016) edellyttää osallisuutta edistävien toimintatapojen sekä rakenteiden tietoista kehittämistä ja osallisuuden edistämistä kaikessa toiminnassa.



Lasten osallisuus nouseekin vahvasti esiin varhaiskasvatussuunnitelman perusteista (2016), ja lasten mielipiteiden huomioon ottaminen on nostettu esiin erillisenä arvona. On kuitenkin tärkeää tiedostaa, että osallisuus läpäisee lisäksi koko varhaiskasvatuksen perustan näyttäytyen hyvin laajasti ja moninaisesti muun muassa toimintakulttuurissa, oppimisympäristöissä, työta-voissa, yhteistyössä, pedagogisessa dokumentoinnissa sekä arvioinnissa ja kehittämisessä. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa ei kuitenkaan tuoda lapsen osallisuutta käytännön tasolle, joten sen toteuttamisen muodoista kaivataan lisätietoa varhaiskasvatukseen.

Lapsen osallisuuden tukeminen ja kehittäminen näkyvät vahvasti myös Hyvinkään varhaiskasvatussuunnitelmassa (2017). Hyvinkäällä uutta varhaiskasvatussuunnitelmaa tuodaan aktiivisesti varhaiskasvatukseen muun muassa järjestämällä henkilöstölle täydennyskoulutusta sekä koulutusta uuden varhaiskasvatussuunnitelman käyttöönotossa. Lapsen osallisuutta on edistetty Hyvinkään varhaiskasvatuksessa pedagogisten palaverien kautta. Kaikissa Hyvinkään varhaiskasvatukseen pidetään kaksi kertaa kuukaudessa palaveri, johon osallistuvat kaikki varhaiskasvatuksen lastentarhanopettajat. Uuden varhaiskasvatussuunnitelman vasta ilmestyttyä ei lapsen osallisuutta ole vielä käsitelty Hyvinkään varhaiskasvatuksessa laajemmin tai syvällisemmin (Hyvinkään varhaiskasvatuksen pedagoginen tiimi, keskustelu 22.11.2017). Tarjotessamme opinnäytetyömme ideaa Hyvinkään varhaiskasvatukselle, nousi heiltä esiin tarve saada käytännön työväline osallisuuden toteuttamiseen ja kehittämiseen. Oppaamme avulla varhaiskasvatukseen, tiimit ja työntekijät saavat tietoa lapsen osallisuudesta varhaiskasvatuksessa sekä sen toteuttamisen ja kehittämisen tavoista.

## 2.2 Toimeksiantaja ja kehittämistyön toimijat

Jotta opas vastaisi todellista tarvetta, se rakennettiin yhteistyössä työelämän edustajien kanssa. Kehittämistyön toimeksiantaja oli Hyvinkään kaupungin varhaiskasvatus. Oppaan kehittämiseen osallistui Hyvinkään kaupungin varhaiskasvatukselta Kenttädun päiväkodin neljä työntekijätiimiä ja Hyvinkään kaupungin varhaiskasvatuksen pedagoginen tiimi.

Hyvinkään kaupunki tuottaa varhaiskasvatuspalveluita päiväkodeissa, perhepäivähoidossa sekä avoimessa varhaiskasvatuksessa. Avoimeen varhaiskasvatukseseen kuuluu muun muassa kerhotoiminta ja perhekeskukset. (Varhaiskasvatus 2017.) Huoltajat voivat hakea lapselle paikkaa Hyvinkään varhaiskasvatuspalveluista, jos perheen kotikunta on Hyvinkää ja jos perheellä on oleskelulupa Suomessa (Päivähoito ja perusopetus 2017). Hyvinkään varhaiskasvatuksessa korostuu lasten osallisuus ja vaikuttamisen mahdollisuudet sekä yhteistyö huoltajien kanssa (Varhaiskasvatus 2017).

Kenttädun päiväkotia avautui elokuussa 2017, kun vanha päiväkotirakennus purettiin ja tilalle rakennettiin täysin uusi. Kenttädun päiväkodin sijainti on historiallinen, sillä samalle

paikalle rakennettiin Hyvinkään ensimmäinen päiväkotiki. Uusi Kenttökadun päiväkotiki on Suomen ensimmäinen päiväkotiki, joka on saanut ympäristöystävällisyydestä kertovan Joutsen-merkin. Päiväkodissa on noin 180 lasta yhdeksässä ryhmässä, ja se onkin Hyvinkään suurin varhaiskasvatusyksikkö. Lapset ovat noin 1-6 vuotiaita. Kenttökadun päiväkotiki tarjoaa päivähoidon lisäksi myös vuoropäivähoitoa aamukuudesta iltakymmeneen. (Kenttökadun päiväkotiki 2017.) Kenttökadun päiväkodin työntekijöiden osallistuessa kehittämistyöhön, ei Kenttökadun uusi päiväkotiki ollut vielä auennut, vaan he työskentelivät tuolloin väliaikaisissa tiloissa.

### 2.3 Tavoitteet ja kehittämistehtävä

Kehittämistyömme alussa kehittämistehtävämme oli tuottaa varhaiskasvatuksen työntekijöille opas lasten osallisuuden edistämiseksi. Kehittämistyömme edetessä ymmärsimme kuitenkin osallisuuden ilmenemistä varhaiskasvatuksessa syvemmin ja tarkensimme sen perusteella kehittämistehtäväämme. Yksittäisten työntekijöiden kehittyminen lasten osallisuuden edistämässä on tärkeää, mutta lapsen osallisuus ei kuitenkaan voi toteutua kokonaisvaltaisesti ilman koko tiimin ja yksikön sitoutumista. Lapsen osallisuuden tukemisessa ja edistämässä on näin ollen oleellista työntekijöiden, tiimien ja yksiköiden yhteistyö. Tarkensimmekin kehittämistehtäväämme niin, että se koski nyt myös tiimejä ja yksiköitä. Kehittämistehtävämme oli näin ollen tuottaa työntekijöille, tiimeille ja yksiköille työväline, jonka avulla he voivat käytännössä tukea ja kehittää lasten osallisuutta varhaiskasvatuksessa. Tähän liittyen kehittämistyömme päätavoitteena oli tuoda oppaassa esiin lasten osallisuuden ilmenemistä, kehittämistä ja toteuttamista varhaiskasvatuksessa.

Opasta voidaan hyödyntää laajasti varhaiskasvatuksen alalla yksiköiden, tiimien ja työntekijöiden kehittämistyön tukena. Työntekijät saavat oppaasta tietoa siitä, mitä lapsen osallisuus varhaiskasvatuksessa tarkoittaa, miksi se on tärkeää ja miten työntekijä voisi omalla toiminnallaan edistää lasten osallisuuden toteutumista. Lisäksi oppaan avulla tiimit ja yksiköt voivat kehittää toimintakulttuuriaan lasten osallisuutta edistävämpään suuntaan.

Opinnäytetyöprosessimme tavoitteena oli vastata työelämän tarpeisiin mahdollisimman hyvin ja kehittää omaa ammatillista osaamistamme niin, että ymmärrämme lapsen osallisuuden monimuotoisuutta varhaiskasvatuksessa syvällisesti ja tiedämme, mitä sen kehittäminen varhaiskasvatuksessa sisältää. Lisäksi opinnäytetyömme tarkoituksena oli, että Hyvinkään varhaiskasvatusyksiköt ottavat oppaan käyttöönsä lapsen osallisuuden kehittämistyön tueksi. Opinnäytetyöaiheen laajuuden vuoksi rajasimme kuitenkin tämän tavoitteen toteutumisen seurannan opinnäytetyöprosessin ulkopuolelle.

### 3 Kehittäminen

Opinnäytetyömme perustuu kehittämistoimintaan, jossa toteutuu myös tutkimuksellinen näkökulma. Tutkimuksellisesta kehittämistoiminnasta voidaan käyttää synonyymina myös kehittämistyötä. Kehittämissä tavoitteena on luoda uusia palveluita tai parantaa niiden laatua entisestään. Kehittäminen on systemaattista tietoa lisäävää toimintaa sekä tiedon hyödyntämistä jonkin uuden luomiseksi. Tärkeää kehittämisyössä on myös suunnitelmallisuus, tavoitteellisuus ja järjestelmällisyys sekä toiminnan ja menetelmien kriittinen arviointi ja aikaisemman kokemus- ja tutkimustiedon hyödyntäminen. Kehittämissä voidaan tarkoittaa sekä itse prosessia, että parempaa lopputulosta. Tutkimuksellinen ote on oleellista kehittämisen laadun kannalta. Kehittäminen voidaan toteuttaa myös ilman tutkimusta, mutta kehittämisen ja tutkimuksen yhdistäminen tuo parhaan lopputuloksen, sillä tutkimustulokset voivat avata uusia näkökulmia kehittämistyöhön. (Heikkilä, Jokinen & Nurmela 2008, 18, 21, 57.)

Seuraavaksi tarkastelemme, miten kehittäminen näyttäytyy varhaiskasvatuksessa sekä erityisesti Hyvinkään varhaiskasvatuksessa. Tarkastelemme lisäksi kehittämistyötä opinnäytetyömme näkökulmasta.

#### 3.1 Kehittäminen varhaiskasvatuksessa

Tällä hetkellä varhaiskasvatuspalveluissa on ajankohtaista uuden varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2016) käyttöönotto sekä siihen edellyttävien toimintatapojen ja toimintakulttuurin kehittäminen. Varhaiskasvatusyksiköt käyvätkin läpi muutosprosessia, jonka tavoitteena on saavuttaa yhtenäinen varhaiskasvatussuunnitelman perusteita noudattava toimintakulttuuri.

Varhaiskasvatuksen toiminnan arvioinnin tarkoituksena on tukea toiminnan kehittämistä. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2016) edellyttää arvioinnilta oma-aloitteisuutta, suunnitelmallisuutta sekä säännöllisyyttä. Tarkoituksena on kehittää varhaiskasvatuksen toimintaa sekä parantaa lasten kehityksen ja oppimisen edellytyksiä. Arvioinnin kohteena on esimerkiksi paikallisen sekä lapsen varhaiskasvatussuunnitelman toteutuminen. Arvioinnissa pohditaan, miten kirjatut toiminnan tavoitteet ja sopimukset ovat huomioitu ja miten ne ovat toteutuneet varhaiskasvatuksen toiminnassa. Varhaiskasvatuksen toimintaa arvioidaan ja kehitetään valtakunnallisen tason lisäksi varhaiskasvatuksen järjestäjän, yksikön ja yksilön näkökulmista. Varhaiskasvatuksen kehittämisen keskeisessä asemassa ovat varhaiskasvatuksen työntekijöiden tavoitteellinen ja suunnitelmallinen itsearviointi. Varhaiskasvatuksen työntekijät arvioivat henkilöstön vuorovaikutusta lasten kanssa, ryhmässä vallitsevaa ilmapiiriä, pedagogisia työtapoja, toiminnan sisältöä sekä oppimisympäristöä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 60-61.)

Varhaiskasvatuksen kehittämistyötä tehdään yksilö-, tiimi- ja yksikkötason lisäksi koko varhaiskasvatuksen tasolla. Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuria kehittäessä on tärkeää tuntee uudet varhaiskasvatusta ohjaavat varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2016) ja varhaiskasvatustalaki (36/1973) sekä niiden asettamat tavoitteet. Tärkeää on pystyä arvioimaan toteutettua toimintaa suhteessa näihin tavoitteisiin. Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuria muutettaessa ja kehitettäessä tulisi pohtia toimintakulttuuriin juurtuneiden tapojen taustalla olevia pedagogisia perusteluita. Tämän pohdinnan ytimessä ovat varhaiskasvatuksen toimintakulttuurin arvopohja ja toimintaperiaatteet sekä niiden arviointi. Pohdintaa tulee tehdä yksikkö- ja tiimitason lisäksi myös yksilötasolla. (Parrila & Fonsén 2016, 62-72.)

Hujala ja Turja (2011) tuovat esiin kehittymistä varhaiskasvatusyksiköissä jaetun asiantuntijuuden ja yhteisöllisen oppimisen näkökulmasta. Käytännössä varhaiskasvatusyksiköissä kehittyminen on työelämässä tapahtuvaa jatkuvaa yksilöllistä ja yhteisöllistä prosessia. Jaettu asiantuntijuus onkin avainasemassa varhaiskasvatuksen kehittämisessä. Työntekijä ei kehitä omaa osaamistaan yksin, vaan yhdessä ryhmän tai tiimin kanssa. Tämän jaetun asiantuntijuuden ja yhteisöllisen kehittymisen myötä työntekijä kehittää ammattitaitoaan sekä toisaalta myös koko työyhteisön toimintakulttuuria. Varhaiskasvatusyksiköissä tehdään työtä tiimeissä, joten tehokas tapa kehittää omaa osaamistaan on käydä dialogia työyhteisön toisten jäsenten kanssa. Näin kaikki voivat tuoda keskusteluun oman tietämyksensä ja kehittää ammattitaitoaan. Onkin tärkeää, että kaikki tiimin jäsenet tuovat työyhteisöön oman asiantuntijuutensa, ja näin koko tiimin ammattitaito kehittyy ja laajenee. (Hujala & Turja 2011, 300-303.)

### 3.2 Kehittämistyö Hyvinkään varhaiskasvatuksessa

Hyvinkäällä kehittämistyö pohjautuu Hyvinkään kaupunkistrategiaan eli Hyvinkään pelikirjaan (2016), mikä tuo Hyvinkään kaupungin työntekijöille veloitteen kehittää ammatillista osaamistaan. Lisäksi varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2016) pohjalta laadittu Hyvinkään varhaiskasvatussuunnitelma (2017) vie edelleen kehittämisveloitetta varhaiskasvatuspalveluihin ja antaa raamit työntekijöiden, tiimien ja yksiköiden kehittämistyölle.

Hyvinkään varhaiskasvatussuunnitelmassa (2017) kehittämistyössä korostetaan oppimisen näkökulmaa. On tärkeää edistää varhaiskasvatuksen laatua, tunnistaa toiminnan vahvuuksia sekä nostaa esiin kehittämistarpeita ja kehittää toimintaa. Hyvinkään varhaiskasvatussuunnitelma velvoittaa yksiköitä, tiimejä ja työntekijöitä arvioimaan toimintaansa oma-aloitteisesti, suunnitelmallisesti ja säännöllisesti. Hyvinkään varhaiskasvatuspalveluissa yksikkö- ja tiimikohtainen toimintasuunnitelma toimivat toiminnan seurannan, arvioinnin ja kehittämisen työvälineinä. Jokaisessa Hyvinkään kaupungin varhaiskasvatusyksikössä tehdäänkin Hyvinkään kaupungin varhaiskasvatussuunnitelman pohjalta yksikkökohtainen toimintasuunnitelma. Suunni-

telmalla luodaan raamit yksikön toimintakulttuurille, ja se toimii kehyksenä myös tiimien toimintasuunnitelmille. Lisäksi toiminnan kehittämisen oleelliset osat ovat lapsien varhaiskasvatussuunnitelmat, joiden pohjalta tiimien toimintasuunnitelmaa arvioidaan ja kehitetään. Toimintakausien lopussa toimintasuunnitelmat arvioidaan ja tehdään kehittämissuunnitelmat seuraavalle vuodelle. (Hyvinkään varhaiskasvatussuunnitelma 2017, 3, 29.)

Hyvinkään varhaiskasvatuspalveluissa arviointia ja kehittämistä tehdään vuosittaiselta tasolta päivittäiselle tasolle (ks. kuvio 2). Vuosittain arvioidaan ja kehitetään lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa lapsen ja huoltajan kanssa. Lisäksi huoltajille tulee järjestää vuosittain tilaisuus osallistua toiminnan arviointiin. Vuosittain arvioidaan myös tiimien ja yksiköiden toimintasuunnitelmat, sekä Hyvinkään varhaiskasvatussuunnitelma asiakirjana. (Hyvinkään varhaiskasvatussuunnitelma 2017, 29.)

Puolivuositista arviointia tehdään tiimi- ja yksikkötasolla. Tiimi arvioi lisäksi kuukausittain toimintasuunnitelmansa sisältöä ja huomioi tässä myös huoltajien osallisuuden. Lisäksi varhaiskasvatusyksikön lastentarhanopettajista ja esimiehestä koostuva pedagoginen tiimi arvioi kuukausittain yksikön pedagogista toimintaa. Viikoittaisessa toiminnassaan lapsiryhmässä työntekijätiimi arvioi toimintaansa suhteessa lasten varhaiskasvatussuunnitelmien tavoitteisiin huomioiden huoltajien osallisuuden. Työntekijä työskentelee lisäksi päivittäin itseään arvioiden ja kehitäten (ks. kuva 2). Tärkeää työntekijöiden toiminnassa on huomioida lasten tarpeet ja osallisuus. (Hyvinkään varhaiskasvatussuunnitelma 2017, 3, 29.)



Kuvio 2: Pedagogisen toiminnan arviointi ja kehittäminen Hyvinkäällä (Hyvinkään varhaiskasvatussuunnitelma 2017, 29)

### 3.3 Kehittämispainotteinen opinnäytetyö

Tässä opinnäytetyössä korostuu kehittäminen kahdesta eri näkökulmasta. Opinnäytetyö toteutettiin kehittämistyönä, ja lisäksi opinnäytetyömme kehittämisprosessista valmistui opas varhaiskasvatuksen kehittämistyön tueksi. Kehittämistyön tuotos sijoittuu näin ollen luontevasti Hyvinkään varhaiskasvatuksen kehittämistyöhön, jossa työntekijät, tiimit ja yksiköt kehittävät jatkuvasti toimintaansa. Opasta voidaan käyttää kehittämistyön apuna yksikkötasolla, kun tehdään varhaiskasvatusyksikön toimintasuunnitelmaa. Lisäksi sitä on hyvä käyttää tiimipalaverissa ryhmän toimintasuunnitelmaa tehtäessä sekä apuna jokaisen työntekijän päivittäisessä kehittymistyössä lapsen osallisuuden näkökulmasta.

Toteutimme opinnäytetyömme kehittämistyönä, sillä se palveli parhaiten opinnäytetyömme aihetta. Lisäksi meille oli tärkeää, että opinnäytetyöprosessimme palvelee vahvasti omaa ammatillista kehittymistämme. Uskoimmekin, että parhaiten tämä toteutuisi kehittämissä painotteisessa opinnäytetyössä, jossa pääsemme työskentelemään yhteisen päämäärän eteen yhdessä.

dessä alan asiantuntijoiden kanssa. Halusimme myös oppia kehittämistyöprosessista, sillä uskomme sen hyödyttävän meitä tulevaisuudessa työelämässä. Salonen (2013, 5) tuokin esille, että kehittämispainotteisessa opinnäytetyössä opiskelija oppii toteuttamaan vastaavia kehittämishankkeita työelämässä jatkossakin.

Salonen (2013) määrittelee tutkimuksellista- ja kehittämispainotteista opinnäytetyötä tuoden esiin kolme eroavaisuutta niiden välillä. Suurimpana erona tutkimuksellisen- ja kehittämispainotteisen opinnäytetyön teossa on, että kehittämispainotteisessa opinnäytetyössä syntyy usein tuotos. Toisena erona on, että kehittämispainotteisessa opinnäytetyössä opinnäytetyöprosessi etenee eri vaiheiden kautta, joissa on mukana eri toimijoita. Tutkimuspainotteisessa opinnäytetyössä taas keskeisenä toimijana on opiskelija itse. Kolmantena erona on yhteistyö toimijoiden kanssa ja yhteistyön sijoittuminen tiettyyn ympäristöön. Oleellista tässä on, että kehittämispainotteisessa opinnäytetyössä vaiheista toisiin edetään dialogisessa vuorovaikutussuhteessa eri toimijoiden kanssa. (Salonen 2013, 5-6.)

Kuten aikaisemminkin kävi ilmi, on tutkimuksellinen ote kuitenkin merkityksellinen kehittämistyön laadun kannalta, sillä yhdistämällä kehittäminen ja tutkimus saadaan lopputulokseen moninaisia näkökulmia ja tietoa (Heikkilä ym. 2008, 18, 21, 57). Opinnäytetyömme toteutettiin kehittämistyönä, jonka sisällä on toimintatutkimuksellinen osio. Tutkimuksellinen osio sijoittuu kehittämistyömme toteutusvaiheeseen, jossa haastattelimme työntekijätiimejä ja tapasimme Hyvinkään varhaiskasvatuksen pedagogista tiimiä.

#### 4 Osallisuus

Osallisuus on ennen kaikkea tunne, jonka ihminen kokee olleessaan osallisena jossakin yhteisössä. Yhteisöllä voidaan tarkoittaa perhettä, työyhteisöä, harrasteseuraa tai vaikka koko yhteiskuntaa. (Osallisuus 2017.) Osallisuuden tunteen kannalta on tärkeää myös, että ihminen kokee olevansa merkityksellinen osa yhteisöä, tulee kuulluksi omana itsenään ja saa vaikuttaa itseään ja yhteisöään koskevissa asioissa (Leemann, Kuusio & Hämäläinen 2015, 5).

Seuraavaksi käsittelemme osallisuutta yhteiskunnallisesta näkökulmasta, tuomme esiin osallisuuden ilmenemistä varhaiskasvatuksessa sekä tarkastelemme, mitä osallisuus tarkoittaa Hyvinkään varhaiskasvatuksessa.

##### 4.1 Osallisuus yhteiskunnallisesta näkökulmasta

Osallisuus on laaja ja moninainen käsite ja se vaikuttaa ihmisen hyvinvointiin monin tavoin. Osallisuudessa on oleellista, että yksilö kokee itsensä merkitykselliseksi osaksi yhteisöä koken

siinä arvostusta, tasavertaisuutta ja luottamusta. Tärkeää on myös, että yksilö kokee voivansa vaikuttaa yhteisössä. Osallisuus voidaan nähdä syrjäytymisen vastakohtana. Syrjäytymisellä tarkoitetaan yhteisöjen ulkopuolelle jäämistä, kun taas osallisuudessa oleellista on tunne yhteisöön kuulumisesta. Syrjäytymisen vaarat ihmisen hyvinvoinnille tiedostetaan laajasti, ja sitä ehkäistään ja vähennetään tietoisesti yhteiskunnan taholta edistämällä osallisuuteen johtavia väyliä. Osallisuuden edistäminen onkin listattu yhteiskunnan yhdeksi kärkitavoitteeksi. (Osallisuus 2017).

Oleellista osallisuuden edistämässä siis on, ettei yksilö jää yhteisöllisen toiminnan ulkopuolelle. Yhteisöllisen toiminnan ulkopuoliseksi jäämiseen liittyy useimmiten myös sosiaalista, taloudellista ja terveydellistä osattomuutta sekä eriarvoisuutta. Esimerkiksi heikko koettu terveys tai elämänlaatu voi lisätä osattomuuden kokemuksia. Osallisuuden edistämiseen on yhteiskunnan tasolla monia väyliä, joista yksi on osallistumiseen kannustaminen. Tässä on tärkeää huomata, että osallistuminen ei ole sama asia kuin osallisuus, vaan lähinnä väylä osallisuuteen. Ihmisen sosioekonominen tausta vaikuttaa osallistumisasteeseen niin, että esimerkiksi työttömät ja heikon koulutustaustan omaavat osallistuvat heikommin yhteisölliseen toimintaan, jolloin he ovat vaarassa syrjäytyä yhteiskunnasta. Osallisuuden moninaisuuden vuoksi on osallisuuden edistäminen huomioitava yhteiskunnassa hyvin moninaisesti muun muassa sen käytännöissä ja rakenteissa. Yhteiskunnan tasolla ihmisten osallisuutta edistetäänkin eri palveluissa ja monien toimijoiden taholta. (Osallisuus 2017.)

Osallisuutta edistetään yhteiskunnan taholta muun muassa lisäämällä väyliä työllistymiseen ja edistämällä koulutusmahdollisuuksia. Myös riittävän toimeentulon turvaaminen ja asumisen tuki ovat yhteiskunnan keino syrjäytymistä vastaan. Varhaiskasvatukseen suoranaisesti liittyvät yhteiskunnan keinot ennaltaehkäistä syrjäytymistä ovat voimavarojen vahvistaminen lasten vuorovaikutustaitojen tukemisella ja perheitä tukemalla. Lisäksi osallisuusmenetelmiä tulee kehittää niin, että lasten kuuleminen mahdollistuu ja heitä tuetaan esittämään näkemyksiään. Lapsia tulee kannustaa myös itsenäisiin päätöksentekoihin. (Osallisuus 2017.) Näin ollen varhaiskasvatuspalveluilla on oleellinen ja selkeä rooli syrjäytymisen ehkäisyssä yhteiskunnallisella tasolla.

#### 4.2 Lapsen osallisuus varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatuksen alalla lasten osallisuudesta on vielä kohtalaisen vähän tutkimustietoa, mutta kiinnostus aiheesta kasvaa jatkuvasti. Osallisuus on laaja ja moninainen käsite, joten sitä voidaan tarkastella myös monista näkökulmista. Tärkeää on kuitenkin tehdä ero lapsilähtöisyyden ja osallisuuden välillä. Laitinen ja Niskala (2013, 118-119) tuovat esiin asiakaslähtöisyyden suhteen osallisuuteen. Tätä on tärkeää pohtia myös varhaiskasvatusalalla, sillä varhaiskasvatusyksiköissä on jo pitkään puhuttu lapsilähtöisyydestä, ja sen voi helposti sekoittaa



lapsen osallisuuteen. On oleellista huomata, että lapsilähtöisyys ja osallisuus ovat kuitenkin kaksi eri asiaa. Lapsilähtöisyydellä tarkoitetaan varhaiskasvatustyöskentelyn toimintatapaa ja osallisuudella taas lapsen omaa kokemusta ja aitoa osallisuutta. Jotta lapsen osallisuutta pystyttäisiin kehittämään, on tarkasteltava käsityksiä sekä lapsilähtöisyydestä, että lapsen osallisuudesta.

Lapsen osallisuus varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2016) näyttäytyy hyvin moninaisesti ja laajasti läpäisten koko varhaiskasvatuksen perustan. Lapsen osallisuus tulee vahvasti esiin varhaiskasvatuksen toimintakulttuurissa, oppimisympäristöissä, työtavoissa, yhteistyössä, pedagogisessa dokumentoinnissa sekä arvioinnissa ja kehittämisessä. Erityisesti lapsen osallisuus korostuu varhaiskasvatuksen toimintakulttuurissa ja sen kehittämistä ohjaavissa periaatteissa. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2016, 29) mukaisesti varhaiskasvatustoimintaa tulee kehittää seuraavien periaatteiden mukaisesti: oppiva yhteisö toimintakulttuurin ytimenä, leikkiin ja vuorovaikutukseen kannustava yhteisö, osallisuus, yhdenvertaisuus ja tasa-arvo, kulttuurinen moninaisuus ja kielitietoisuus sekä hyvinvointi, turvallisuus ja kestävä elämäntapa.

Erityisen vahvasti lapsen osallisuus näyttäytyy edellä mainituista kolmessa ensimmäisessä periaatteessa. Oppivan yhteisön periaatteisiin kuuluu, että kaikki toiminta tapahtuu yhteisössä. Yhteisössä arvostetaan toisia ja vaalitaan toisen huomioimista. Oleellista oppivassa yhteisössä on yhdessä tekeminen ja kokeminen, mitkä vahvistavat yhteisöä ja näin ollen osallisuutta. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 29.) Merkityksellistä kuitenkin on yhteisön aikuisen rooli lapsen kehityksessä ja oppimisessa. Oppivan yhteisön pääpointtina on, että yhteisön lapset ja aikuiset oppivat yhdessä, osana yhteisöä. Tässä aikuisen on tärkeää astua pois itsevaltiaan roolista, kohdata lapsi vertaisenaan ja pohtia asioita lapsen kanssa yhdessä keskustellen. Lapsen osallisuus toteutuu, kun hänen kanssaan yhdessä pohditaan ja ihmetellään asioita. Lapsen annetaan itse oivaltaa ja olla aktiivinen toimija. Aikuisen ei tarvitse tietää kaikkea. Kun aikuinen asettuu itsekin oppijan rooliin, jää lapselle tilaa tuoda esiin ajatuksiaan, ehdotuksiaan ja oivalluksiaan toiminnasta sekä arjen tilanteista ylipäänsä. Kun aikuinen omaksuu tämän roolin, on jo kuljettu hyvin pitkä matka osallisuuden polkua. (Ahonen 2017, 62-63.)

Lapsen osallisuus toteutuu myös leikkiin ja vuorovaikutukseen kannustavassa yhteisössä, sillä leikki on lapselle ominaisin tapa toimia. Kun lapselle annetaan aikaa ja tilaa leikkiä, voi hän ilmaista itseään vapaasti. Työntekijät saavat lapsen leikistä myös paljon arvokasta tietoa lapsen vahvuuksista, kokemusmaailmasta ja tarpeista. Kolmannessa toimintakulttuurin kehittämistä ohjaavassa periaatteessa tuodaan erikseen mainittuna lapsen osallisuus esille. Tässä tuodaan esiin työntekijöiden, tiimien ja yksiköiden velvollisuus kehittää lapsen ja huoltajien osallisuutta tukevia toimintatapoja. Lapset tulee kohdata sensitiivisesti ja empaattisesti sekä

varmistaa, että lapset tulevat kuulluiksi. Heidän mielenkiinnon kohteitaan ja toiveitaan tulee hyödyntää toiminnan suunnittelussa, toteuttamisessa ja arvioinnissa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 29-30.)

Toimintakulttuurin kehittämistä ohjaavissa periaatteissa korostuvat siis hyvin vahvasti yhteisöt ja yhteisöllisyys. Osallisuus onkin ennen kaikkea tunne, jonka ihminen kokee ollessaan aidosti osallisena yhteisössä sekä tunne siitä, että on mahdollisuus vaikuttaa itseä tai yhteisöä koskevissa asioissa. Näin ollen yhteisöt ja yhteisöllisyys ovatkin välttämättömiä ihmisen elämässä, ja jokainen meistä kuuluu jo syntyessään erilaisiin luonnollisiin yhteisöihin. Yhteisö voikin tarkoittaa kahden ihmisen muodostamaa suhdetta tai koskea koko maapallon väestöä.

Koivula, Siippanen ja Eerola-Pennanen (2017) tarkastelevat yhteisöllisyyttä ja sen ilmenemistä varhaiskasvatuksessa. Yhteisöllisyydellä viitataan usein ihmisten välisen toiminnan laatuun sekä tavoiteltuun ja haluttuun tilanteeseen. Varhaiskasvatuksessa yhteisöllisyyttä tarkastellaan sen merkityksenä lasten oppimiseen ja kehitykseen. Yhteisöllisyys perustuu tunteeseen yhteen kuulumisesta. Yhteisöllisyyden vastakohtana ei tule pitää yksilöllisyyttä, vaan näitä kahta tulee tarkastella rinnakkain. Varhaiskasvatuksessa yhteisöllisyys rakentuu aikuisen tukiessa lasten sosiaalisia suhteita ja vuorovaikutustaitoja. Aikuinen mallintaa ja tukee lapsen vuorovaikutustaitojen kehittymistä ja osaksi ryhmään pääsemistä. Yhdessä toimiminen on merkityksellistä ryhmään kuulumisen tunteen saavuttamiseksi. Varhaiskasvatuksessa lapselle yhteisöllisyyden tunteen tuo kokemus siitä, että hän voi vaikuttaa yhteiseen toimintaan, tulee kuulluksi ja saa toimia tasaveroisesti muiden kanssa. Lapsen varhaisvuosien yhteisöllisyyden tukeminen on tärkeää, jotta yhteiskuntaamme kasvaa aktiivisia kansalaisia, joilla on taitoja osallistua ja vaikuttaa yhteisöön. (Koivula ym. 2017, 249-254.)

Kirby, Lanyon, Cronin ja Sinclair (2003, 23-25) käsittelevät yhteisöä ja osallisuutta hieman eri näkökulmista tarkastellen lasten päätösten kohdistumista itseensä tai yhteisöön. Lapset voivat olla osallisena tehden päätöksiä itseään koskevissa asioissa tai vertaisryhmässä toimiesseen. Ulottuvuuden toisessa päässä lapsi vaikuttaa lopulta laajempaa yhteisöä koskevissa asioissa. Turja (2010, 28-29) liittyy Kirbyn ym. (2003) näkemyksen lasten osallisuuden yksilö-yhteisö -ulottuvuudesta omaan määrittelyynsä lasten osallisuudesta varhaiskasvatuksen kontekstissa ja tuo esiin tämän ulottuvuuden näyttäytymistä varhaiskasvatuksessa. Lapsen yksilöllinen päätöksenteko varhaiskasvatuksessa voi liittyä esimerkiksi lapsen leikkiin, ruokailuun, kavereihin tai oppimistavoitteisiin. Liikuttaessa kohti laajempaa yhteisöä ulottuu lapsen vaikuttaminen seuraavaksi vertaisryhmän keskinäiseen vuorovaikutukseen. Näin ollen lapset voivat tehdä päätöksiä yhteisistä leikeistä ja esimerkiksi oppimisympäristöistä. Tällä ulottuvuudella lapset pääsevät suunnittelemaan ja päättämään lapsiryhmän toiminnasta. Edettäessä kohti laajempaa yhteisöä, pääsevät lapset vaikuttamaan koko varhaiskasvatussyksikön toimintaan liittyviin

kysymyksiin. Lopulta varhaiskasvatustyöyksikön yhteisöstä voidaan edetä kohti laajempaa yhteisöä koskevaan päätöksentekoon esimerkiksi asuinalueella tai kunnassa.

Yhteisöllisyys -näkökulman lisäksi lapsen osallisuutta voidaan tarkastella myös muun muassa lapsen kokemusmaailman ymmärtämisen ja lapsen kuulemisen kautta. Roos (2016) tuo esiin lapsen osallisuutta juuri tästä näkökulmasta. Osallisuuden lähtökohtana on hänen näkemyksensä mukaisesti aikuisen halu ja kyky löytää lapsen aito kokemusmaailma, heittäytyä siihen mukaan ja ymmärtää sitä. Oleellista on myös, että tästä lapsen oivallusten ja kokemusten maailmasta ammennetaan sisältöjä varhaiskasvatuksen toiminnan suunnitteluun ja toteutukseen. Myös Emilson & Folkesson (2006, 221, 235) korostavat aikuisen roolissa empaattisuutta ja sensitiivisyyttä, jotka ovat välttämättömiä aikuisen kohdatessa lapsen aidosti. Lapsen kokemusmaailmaan löytyy näin ollen tie aikuisen sensitiivisellä työllä ja emotionaalisella sitoutumisella. Aikuisella onkin lapsen osallisuuden toteutumisessa merkittävä rooli. Aikuisen tulee olla lisäksi valpas lasten ehdotuksille sekä herkkä kuuntelija, oivaltaja ja mahdollistaja (Kataja 2014, 73). Lapsen osallisuuden kannalta aikuisella on oltava taitoa kuulla lasta, tarttua lasten aloitteisiin ja ottaa ne spontaanisti huomioon sekä huomioida ne myös pitkän tähtäimen pedagogiikassa (Fonsén ym. 2014, 105).

Myös Leinonen (2014) käsittelee laajasti lapsen kuulemista osallisuuden toteutumisen lähtökohtana. Lapsen osallisuuden toteutumisen kannalta pelkkä lasten kuuleminen ei kuitenkaan riitä, vaan jotta lapsen osallisuus toteutuisi kokonaisvaltaisesti, on lapsen päästävä aidosti vaikuttamaan häntä koskeviin päivittäisiin arkisiin asioihin. Lapsi pääsee varhaiskasvatuksen maailmassa vaikuttamaan arkeensa, kun hänet otetaan mukaan toiminnan suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin. On kuitenkin tärkeää, ettei lapsen kuulemista ymmärretä kapea-alaisesti vain lapsen asian kuuntelemisena, vaan sovelletaan sitä käytännössä myös laajemmasta näkökulmasta. Näin ollen lapsen kuuleminen näkyy siinä, että lapsen annetaan rauhassa kertoa kiinnostuksen kohteistaan ja omista asioistaan, sekä osoitetaan hänelle, että aikuinen on kiinnostunut kuuntelemaan häntä. Näin lapsen kokemus kuulluksi tulemisesta ei jää kapea-alaiseksi vaan synnyttää aidon osallisuuden tunteen. Lapsi kokee tullessaan huomatuksi ja tuntee itsensä merkitykselliseksi. Aikuisten tuleekin tarttua aktiivisesti lasten ehdotuksiin sekä toisaalta myös tulkita ja lukea lasta herkästi. Tällainen herkkyys lasten ilmeiden ja eleiden tulkitsemisen tärkeydestä korostuu etenkin silloin, kun lapsen ja aikuisen välillä ei ole yhteistä puhuttua kieltä. (Leinonen 2014, 34-36.) Aikuisen roolin lisäksi lapsen kuulluksi tulemisessa on todella tärkeää myös, että varhaiskasvatustyöyksiköiden arjesta löytyy aikaa ja tilaa lapsen keronnalle sekä toisaalta myös kykyä tulkita lasten hienovaraisia eleitä ja ilmeitä. On myös todella tärkeää tiedostaa, että parhaiten lasten kerronta toteutuu leikeissä, joten niille tulee järjestää moninaisia mahdollisuuksia lasten päivittäisessä arjessa. (Roos 2014, 45-53.)

Lapsen osallisuuden toteutumisessa lapsen kuuleminen on siis erittäin tärkeää. Kuitenkin on ensiarvoisen tärkeää myös, että lapsi oppii itsekin kuuntelemaan (Kataja 2014, 56). Näin ollen lasten sosiaalisten taitojen harjoittelu, kuten oman vuoron odottaminen, lelujen jakaminen, sekä kaverin huomioiminen ja kuunteleminen ovat tärkeitä osallisuuden kannalta (Leinonen 2014, 34-36, 39). Kun varhaiskasvatuksen arjessa lapsia kuunnellaan ja he oppivat kuulemaan muita, syntyy sosiaalisesti taitava hyvät vuoro-vaikutustaidot omaava seuraava sukupolvi yhteiskuntaamme.

#### 4.3 Lapsen osallisuus Hyvinkään varhaiskasvatuksessa

Hyvinkään varhaiskasvatuksen periaatteena on, että lapsi kokee olevansa osallisena jokapäiväisissä toiminnoissaan ja kohtaamisissaan varhaiskasvatuksen arjessa sekä toimii aktiivisesti vertaisryhmässään. Osallisuus näyttäytyy vahvasti oppimiskäsityksessä, jossa nousee esiin lapsen rooli aktiivisena toimijana sekä korostuu osallisuus myös yhteistoiminnallisuuden näkökulmasta. (Hyvinkään varhaiskasvatussuunnitelma 2017.)

Hyvinkään varhaiskasvatuksessa lapsen osallisuus voidaan määritellä tarkemmin Vennisen, Leinosen ja Ojalan (2010) esiin tuoman määritelmän mukaisesti (R. Peltonen-Hietamäki, sähköpostiviesti 25.1.2017). He määrittelevät lapsen osallisuuden toteutumista seitsemän osatekijän kautta. Ensimmäisen osatekijän mukaisesti on tärkeää, että lapsi kokee olevansa merkityksellinen ja tärkeä osa ryhmää. Oleellista on, että hänet hyväksytään omana itsenään ja hänen seurastaan iloitaan. Toisen osatekijän mukaisesti lapsen osallisuuden toteutumisessa on tärkeää, että lapsen perustarpeisiin vastataan. Tämä osatekijä pitää sisällään myös sen, että varhaiskasvatuksen työntekijät vastaavat lapsen tarpeeseen tulla kuulluksi ja huomatuksi. Kolmannessa osatekijässä korostuu lapsen turvallisuuden tunne. On tärkeää, että lapsi saa oppia aikuisen tukemana ja aikuisen turvassa. Tässä osatekijässä on oleellista myös, että lapsi uskaltaa tehdä aloitteita ja tuoda näkemyksiään esiin. Neljännen osatekijän mukaisesti on tärkeää, että lapsella on vaikutusmahdollisuuksia ja häntä tuetaan niiden käyttöön. On myös tärkeää, että lasta autetaan ymmärtämään, mitä vaikutuksia hänelle itselleen sekä yhteisölle on hänen tekemistään valinnoista. Viidennessä osatekijässä korostuu omatoimisuuden harjoittelu. Lapsi saa harjoitella taitojaan aikuisten kannustamana ja voi luottaa siihen, että aikuinen auttaa tarvittaessa. Kuudennen osatekijän mukaisesti lapsi opettelee yhdessä aikuisen ja vertaistensa kanssa vastuuseen kasvamista. On tärkeää oppia, miten tehdään yhteisiä päätöksiä ja miten vastuuta otetaan ja kannetaan. Seitsemännessä, eli viimeisessä osatekijässä korostuu maailman yhdessä tulkitseminen. Lapsen kanssa ihmetellään ja tulkitaan yhdessä maailmaa sekä jaetaan tulkinta kaikkien niiden yhteisöiden kanssa, joihin lapsi kuuluu. (Venninen ym. 2010, 64.)

Nämä osatekijät pitävät sisällään lapsen aktiivisen osallistumisen, vaikuttamisen sekä toimijuuden, mitkä ovat yhteiskunnan tasollakin ajateltuna väyliä osallisuuteen (Osallisuus 2017). Lisäksi määritelmässä tulee esiin yhteisöllisyys ja oppiva yhteisö sekä työntekijän vuorovaikutus lapsen kanssa.

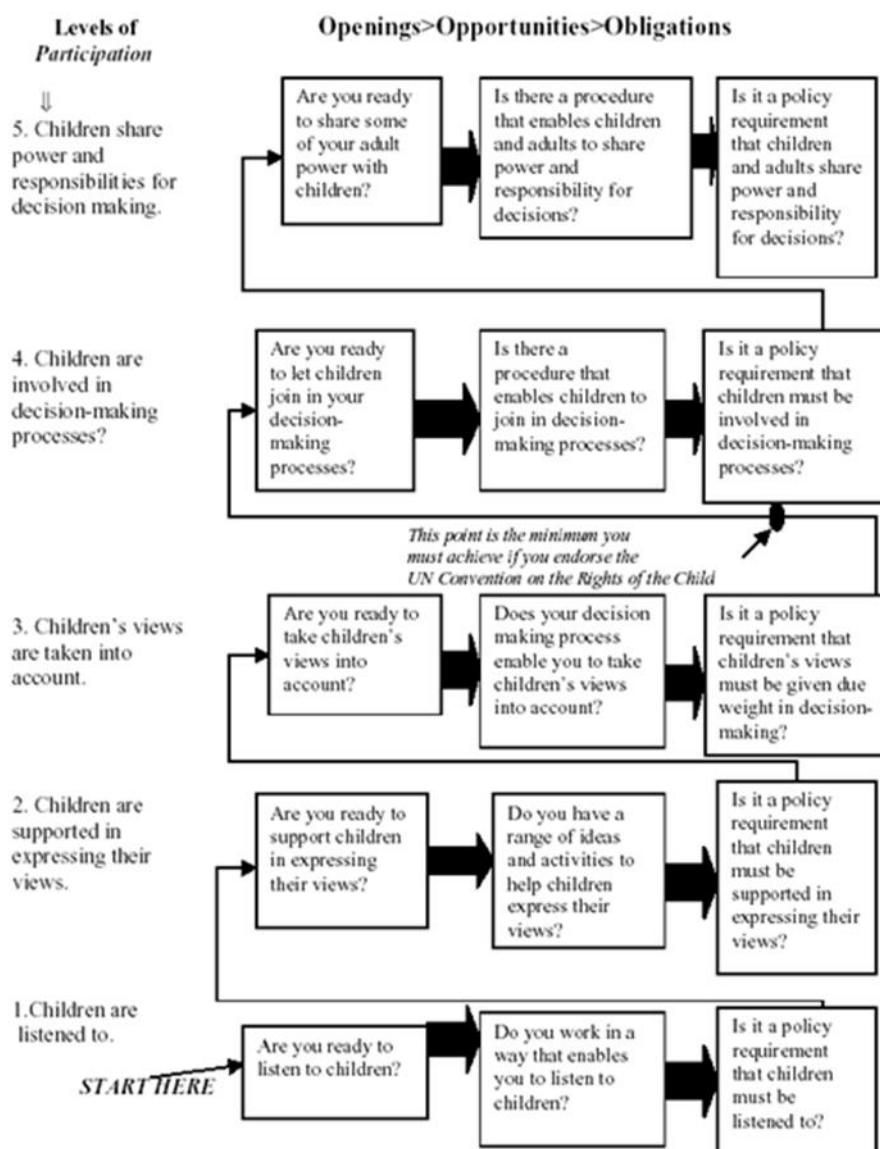
## 5 Osallisuutta edistämässä Shierin tasomallin avulla

Seuraavaksi tarkastelemme lapsen osallisuuden kehittämismahdollisuuksia Harry Shierin (2001, 111) luomien osallisuuden tasojen ja Roger Hartin (1992, 8) tikasmallin avulla. Nämä ovat ehkä tunnetuimpia lapsen osallisuuden ilmenemisen tasomalleja, joita voidaan käyttää myös kehittämistyön tukena. Hart on luonut osallisuuden tikasmallin, jossa lasten osallisuuden toteutumista kuvataan vallan jakautumisen mukaan. Oleellista tikkaita kuljettaessa on, kuka päättää toiminnasta ja sen sisällöstä, sekä kuinka aikuis- tai lapsilähtöistä päätöksenteko tai toiminta on. Oleellista Hartin mallissa on lisäksi, kuinka paljon tietoa annetaan lapselle ja kuinka paljon aikuinen ohjaa lasta päätöksenteossa. Hartin tikasmallia voidaan käyttää lasten osallisuuden kehittämisessä varhaiskasvatuksessa, mutta me päädyimme tarkastelemaan osallisuuden kehittämistä nimenomaan Harry Shierin osallisuuden tasojen pohjalta.

Tavatessamme ensimmäistä kertaa työelämän edustajat (ks. taulukko 1), kävi ilmi, että joissakin Hyvinkään varhaiskasvatusyksiköissä on aikaisemminkin tarkasteltu lasten osallisuuden toteutumista Shierin tasomallin mukaisesti. Näin ollen oli mielestämme luontevaa tarkastella lapsen osallisuuden kehittämistä nimenomaan jo jokseenkin tutun mallin pohjalta. Myös Hyvinkään varhaiskasvatuksen pedagoginen tiimi toivoi, että tuomme oppaassa esiin Shierin osallisuuden tasoja (ks. liite 1). Lisäksi Shierin osallisuuden tasot soveltuivat mielestämme erinomaisesti nimenomaan varhaiskasvatuksen osallisuutta tukevan toimintakulttuurin kehittämiseen, sillä malli on hyvin laaja, ja sen ympärille oli mahdollista rakentaa lapsen osallisuuden kannalta merkityksellisiä seikkoja. Shierin mallin ympärille pystyimme rakentamaan suuren osan kehittämistyössämme esiin tulleita lapsen osallisuuden elementtejä, joiden pohjalta työntekijät, tiimit ja yksiköt voivat kehittää lapsen osallisuuden toimintakulttuuria (ks. kuvio 6).

Harry Shier (2001) on luonut osallisuuden tasomallin kuvastamaan sitä, millä tasolla lapsen osallisuus on. Tasoja ylöspäin kuljettaessa, toteutuu lapsen osallisuus yhä kokonaisvaltaisemmin. Tasomallin avulla työntekijät ja työyhteisöt voivat peilata lapsen osallisuuden toteutumista omalla työpaikallaan. Jokaisella tasolla työntekijä pohtii omaa asennettaan ja työotetaan miettien, tukeeko hänen oma asenteensa ja työotteensa sen tason tavoitteen toteutumista. Tason tavoitteen toteutumista pohditaan myös koko työyhteisön toimintakulttuurin näkökulmasta. Kun työntekijän asenne ja työote mahdollistaa ensimmäisen tason tavoitteen ja

kun työyhteisön toimintakulttuuri tukee sen toteutumista kokonaisvaltaisesti, voidaan siirtyä seuraavalle tasolle. (Harry Shier 2001, 111-116.)



Kuvio 3: Osallisuuden tasomalli (Shier 2001, 111)

Shierin (2001, 111) tasomallin ensimmäisellä tasolla lapsi tulee kuulluksi (ks. kuvio 3). Leinonen (2014) tarkastelee Shierin tasomallin näyttäytymistä varhaiskasvatuksessa ja käsittelee lapsen kuulemista varhaiskasvatuksen näkökulmasta hyvin konkreettisella tasolla. Hän tuo esiin, että lapsen kuulemisessa aikuisten tulee tarttua aktiivisesti lasten ehdotuksiin sekä toisaalta myös tulkita ja lukea lasta herkästi. Tällainen herkkyys lasten ilmeiden ja eleiden tulkittamisen tärkeydestä korostuu etenkin silloin, kun lapsen ja aikuisen välillä ei ole yhteistä puhuttua kieltä. Lapsen kuulluksi tulemisessa oleellista on aikuisen empaattisuus ja sensitiivisyys. (Leinonen 2014, 21, 34-36.)

Shierin (2001, 111) osallisuuden tasomallin toisella tasolla lapsia tuetaan ilmaisemaan näkemyksiään (ks. kuvio 3). Leinonen (2014) tuo esiin, että tällä tasolla aikuinen selvittää aktiivisesti väyliä lapsen kokemusmaailmaan. Kaikki lapset eivät kykene ilmaisemaan tasavertaisesti näkemyksiään, joten on työntekijän vastuulla etsiä keinoja ja menetelmiä, joilla kaikki lapset saavat ilmaistua itseään. Tälläkin tasolla olennaista on aikuisen vuorovaikutus lasten kanssa. Ei riitä, että hän löytää hyvän menetelmän lapsen näkemyksen selvittämiseen. Jos aikuinen ei ole aidosti kiinnostunut lapsen kokemusmaailmasta ja jos se ei välity lapselle, ei lapsi kovinkaan helposti päästä aikuista maailmaansa. Hyviä väyliä lasten näkemysten selvittämiseen ovat esimerkiksi aikuisen osallistuminen leikkiin sekä luovat menetelmät, kuten sadutus ja kuvallinen ilmaisu. (Leinonen 2014, 22, 34-39.)

Shierin (2001, 111) osallisuuden tasomallin kolmannella tasolla lapsen mielipiteet otetaan huomioon (ks. kuvio 3). Tällä osallisuuden tasolla lasten ehdotukset ja näkemykset viedään osaksi ryhmän toimintaa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että lapset saavat aina tahtonsa läpi tai saavat päättää, mitä tehdään. On kuitenkin tärkeää, että lapset saavat ilmaista mielipiteensä ja lapset kokevat, että heidän mielipiteensä otetaan huomioon päätöstä tehtäessä. Muut päätöksentekoprosessiin vaikuttavat tekijät voivat kuitenkin olla isommassa roolissa kuin lapsen tahto, jolloin lapsi ei aina saa tahtoaan läpi. (Shier 2001, 113.)

Shierin (2001, 111) tasomallin neljännellä tasolla lapset otetaan mukaan päätöksentekoprosessiin (ks. kuva 3). Leinonen (2014) tuo esiin tämän tason toteutumista varhaiskasvatuksen näkökulmasta. Tällä tasolla lasten mielipiteet otetaan aktiivisesti huomioon ja heidän kanssaan pohditaan yhdessä keskustellen päätöksistä. Oleellista tällä tasolla on, että aikuinen luovuttaa osan vallastaan lapselle. Tälle tasolle kuuluu myös demokraattinen päätöksenteko helpottamaan isojen lapsiryhmien osallistumista päätöksentekoon. (Leinonen 2014, 24.) Shierin (2001, 111) osallisuuden tasomallin viidennellä tasolla aikuinen jakaa vallan lapsen kanssa (ks. kuvio 3). Neljänteen tasoon nähden erona on se, että viidennellä tasolla aikuinen asettuu aidosti lapsen rinnalle tasavertaisena toimijana ja jakaa vallan tämän kanssa (Leinonen 2014, 24).

Työntekijöiden ja varhaiskasvatusyksiköiden tulee tarkastella jokaisen tason merkityksiä omien asenteiden, työotteen sekä työyhteisön toimintaperiaatteiden kautta. Näin ollen osallisuuden tasot ovat erinomainen peili lapsen osallisuuden edistämiseen varhaiskasvatusyksiköissä. Kaikilla tasoilla työntekijä tarkastelee omia asenteita ja työtötään suhteessa omaan valta-asemaansa. (Shier 2001, 111-116.) Tasomallin perusteella voidaankin todeta, että lapsen osallisuuden toteutumisen kannalta pelkkä lasten kuuleminen ei riitä, vaan päästäkseen Shierin osallisuuden korkeimmille tasoille, on lapsen päästävä aidosti vaikuttamaan häntä kos-

keviin päivittäisiin arkisiin asioihin. Lapsi pääsee varhaiskasvatuksessa vaikuttamaan arkeensa, kun hänet otetaan mukaan toiminnan suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin. (Leinonen 2014, 34-35.)

## 6 Kehittämistyön vaiheet

Kehittämistyö koostuu toisiaan seuraavista vaiheista, jotka yhdessä muodostavat tavoitteellisen toimintakokonaisuuden. Tämän toimintakokonaisuuden tavoitteena on saavuttaa haluttu tulos. Jokaisella kehittämistyön vaiheella on omat ominaispiirteensä ja niihin liittyy tiettyjä tehtäviä, joiden avulla kerätään tietoa ja luodaan perustusta seuraavalle vaiheelle. Vaiheiden kuvataan etenevän usein suoraviivaisena jatkumona, mutta tosiasiasa vaiheiden siirtymäkohdat voivat olla hälveneviä, ja vaiheissa voidaan palata myös taaksepäin. Vaiheesta toiseen siirryttäessä on tärkeää arvioida edellistä vaihetta suunnitelmallisesti, jotta pystytään varmistamaan kehittämistyön eteneminen haluttua tavoitetta kohti. (Heikkilä ym. 2008, 57-60.)

Salonen (2013, 15-16) esittelee kehittämistyön vaiheiden etenemisen konstruktivistisen mallin, joka sisältää elementtejä lineaarisesta ja spiraalisesta mallista. Linearisessa mallissa eteneminen tapahtuu suoraviivaisesti tavoitteiden määrittelyn, suunnittelun ja toteutuksen kautta päättämiseen ja arviointiin. Spiraalimallissa kehittämistyö etenee jatkuvissa sykleissä toimivista vaiheista ja jatkuvasta arvioinnista. Konstruktivistisessa mallissa kehittämistyön edetessä on tärkeää pysähtyä ja arvioida tehtyä työtä jatkuvasti sekä suuntautua eteenpäin haluttua tavoitetta kohti. Kehittämistyömme eteni tämän Salosen esittelemän konstruktivistisen mallin periaatteiden mukaisesti. Kehittämistyömme eteni siis lineaarisesti eri vaiheiden mukaisesti, mutta koostui kuitenkin myös jatkuvista spiraalimaista arvioinneista muun muassa pedagogisen tiimin tapaamisissa. Kehittämistyömme vaiheet olivat aloitusvaihe, suunnittelu- vaihe, toteutusvaihe, tarkistusvaihe sekä viimeistely ja käyttöönotto (ks. taulukko 1).



| Ajankohta | Sisältö  | Toimijat                                | Menetelmät                 | Dokumentointi  | Hyödyntämistapa   | Vaiheet                       |
|-----------|--|---|----------------------------|----------------|---|-------------------------------|
| 01/ 2017  | Yhteydenotto pedatiimiin   | Pedatiimi<br>Opiskelijat                | Puhelinsoitto              |                | Kehittämistyön<br>alkaminen   | Aloitusvaihe                  |
|           | Yhteistyö Hyvinkään kaupungin varhaiskasvatuksen kanssa alkaa    | Pedatiimi<br>Opiskelijat                | Yhteydenotto sähköpostitse | Sähköposti     |   |                               |
| 02/ 2017  | Opinnäytetyösuunnitelman tekeminen                               | Opiskelijat                             |                            | Raportti       |   | Suunnittelu-<br>vaihe         |
| 03/ 2017  | Ensimmäinen tapaaminen pedatiimiin kanssa 3.3                    | Pedatiimi<br>Opiskelijat                | Keskustelu                 | Muistio        | Oppaan sisältö<br>Työntekijöiden osallisuus<br>Tiedonkeruu<br>Arviointi |                               |
|           | Kehittämissuunnitelman tekeminen                                 | Opiskelijat                             |                            | Raportti       |   |                               |
|           | Työntekijöiden haku ja valinta                                   | Pedatiimi<br>Opiskelijat                | Yhteydenotto sähköpostitse | Sähköposti     |   |                               |
| 04/ 2017  | Tutkimusluvan saaminen   |   |                            |                |   |                               |
| 05/ 2017  | 1. tapaaminen työntekijöiden kanssa 10.5                         | Työntekijät<br>Opiskelijat              | Haastattelu                | Aänite Muistio | Tiedonkeruu   | Toteutusvaihe                 |
|           | Tapaaminen pedatiimiin kanssa 30.5                               | Pedatiimi<br>Opiskelijat                | Keskustelu                 | Muistio        | Aikataulun tarkentuminen<br>Tiedonkeruu<br>Arviointi                    |                               |
| 06/ 2017  | 2. tapaaminen työntekijöiden kanssa 2.6                          | Työntekijät<br>Opiskelijat              | Haastattelu                | Aänite Muistio | Tiedonkeruu   |                               |
| 08/ 2017  | Tapaaminen pedatiimiin kanssa 15.8                               | Pedatiimi<br>Opiskelijat                | Keskustelu                 | Muistio        | Tiedonkeruu<br>Arviointi  |                               |
| 10/ 2017  | Oppaan lähettäminen Hyvinkään varhaiskasvatukselle arvioitavaksi | Pedatiimi<br>Työntekijät<br>Opiskelijat | Yhteydenotto sähköpostitse | Sähköposti     | Palautteen hyödyntäminen tavoitteisiin pääsemiseksi                     | Tarkistusvaihe ja viimeistely |
| 11/ 2017  | Valmiin oppaan luovutus Hyvinkään varhaiskasvatukselle           | Pedatiimi<br>Opiskelijat                | Yhteydenotto sähköpostitse | Sähköposti     |   | Valmis tuotos                 |
|           | Oppaan esittely Hyvinkään varhaiskasvatukselle                   | Pedatiimi<br>Työntekijät<br>Opiskelijat |                            | Videointi      |   | Käyttöönottovaihe             |
| 12/ 2017  | Oppaan käyttöönotto Hyvinkään varhaiskasvatuksessa               | Työntekijät                             |                            |                |   |                               |

OPPAAN SUUNNITTELU,

TYÖSTÄMINEN

JA

VIIMEISTELY

Taulukko 1: Kehittämistyön eteneminen

## 6.1 Aloitusvaihe

Kehittämistyö alkaa aloitusvaiheella, jolloin kehittämistarve ja -tehtävä nousevat esille. Lisäksi kehittämistyö saa aloitusvaiheessa toimintaympäristön ja mukana olevat toimijat hahmottuvat. (Salonen 2013, 17.) Kehittämistyömme alkoi aloitusvaiheella tammikuussa 2017 ja päättyi eri vaiheiden kautta joulukuussa 2017 (ks. taulukko 1). Aloitusvaiheen alussa pohdimme opinnäytetyömme aihetta ja se valikoitui tarpeen kartoituksen ja oman kiinnostuksemme kautta lapsen osallisuuden edistämiseen. Olimme puhelimitse yhteydessä Hyvinkään

kaupungin varhaiskasvatukseen ja tarjosimme heille opinnäytetyöajatustamme. Keskustelimme Hyvinkään varhaiskasvatuksen pedagogisen tiimin kanssa opinnäytetyömme aiheesta sekä sen toteuttamistavasta, jolloin nostimme esille idean lapsen osallisuutta edistävän oppaan rakentamisesta. Yhteistyömme alkaminen varmistui myöhemmin tammikuussa sähköpostin välityksellä, jolloin työelämän taholta ideamme todettiin hyväksi ja tarpeelliseksi (R. Peltonen-Hietämäki, sähköpostiviesti 25.1.2017). Hahmotimme aloitusvaiheessa myös kehittämistyömme ideaa ja toteutusta kirjallisuuden pohjalta.

## 6.2 Suunnitteluvaihe

Kehittämistyön seuraavana vaiheena on suunnitteluvaihe. Kehittämistyön onnistumisen kannalta suunnitteluvaiheen tärkeys korostuu, sillä hyvä suunnittelutyö edesauttaa kehittämistyön aikataulussa pysymistä ja toiminnan etenemistä. (Heikkilä ym. 2008, 90.) Suunnitteluvaiheessa helmi -huhtikuussa 2017 tarkensimme kehittämistyömme tavoitteita, toteutustapaa, siihen osallistuvia toimijoita sekä aikataulua (ks. taulukko 1). Tapasimme pedagogisen tiimin ensimmäisen kerran 3.3.2017, jolloin esittelimme sille opinnäytetyösuunnitelmamme. Keskustelimme oppaan sisällöstä ja -Hyvinkään varhaiskasvatuksen työntekijöiden osallistumisesta oppaan rakentamiseen. Tapaamisessa sovimme, että toteutamme teemoitellun ryhmähaastattelun kaksi kertaa kevään 2017 aikana. Keskustelimme alustavasti myös ensimmäisen työntekijöiden haastattelun teemojen sisällöistä. Kaikille Hyvinkään kaupungin varhaiskasvatuksen johtajille laitettiin sähköpostilla kysely innokkuudesta osallistua kehittämistyömme ryhmähaastatteluun. Tämän kyselyn perusteella varhaiskasvatuksen työntekijöitä valikoitui edustamaan tulevan Kenttädun päiväkodin neljä työntekijätiimiä. Suunnitteluvaiheessa teimme kehittämistyöllemme kehittämissuunnitelman ja tutkimusluvan saimme huhtikuussa 2017.

## 6.3 Tutkimuksellinen toteutusvaihe

Seuraavana vaiheena kehittämistyössä on toteutusvaihe. Toteutusvaihe on kehittämistyön varsinainen työskentelyvaihe, jolloin suunnitelma siirretään käytäntöön, edetään aktiivisesti kohti kehittämistyön tavoitteita sekä arvioidaan kehittämistyötä jatkuvasti, jotta haluttuun tulokseen pääseminen onnistuu. (Heikkilä ym. 2008, 99.) Kehittämistyömme toteutusvaihe kesti toukokuusta 2017 lokakuun 2017 puoliväliin asti (ks. taulukko 1). Kehittämistyömme toteutusvaiheen ydin koostui toimintatutkimuksen piirteitä saaneesta tutkimuksellisesta osuudesta, johon sisältyi kaksi työntekijöiden ryhmähaastattelua ja kaksi Hyvinkään varhaiskasvatuksen pedagogisen tiimin tapaamista (ks. kuvio 4). Kehittämistyömme päätavoitteena oli tuoda oppaassa esiin lasten osallisuuden ilmenemistä, kehittämistä ja toteuttamista varhaiskasvatuksessa. Näin ollen kehittämistyömme toteutusvaiheen tärkein tehtävä oli selvittää, miten lasten osallisuus ilmenee ja miten sitä voidaan edistää varhaiskasvatuksen arjessa.



Kuvio 4: Kehittämistyön tutkimuksellinen toteutusvaihe

Kehittämistyömme toteutusvaiheessa korostui jaettu asiantuntijuus, kehittäminen ja reflektiivinen työote. Halusimme hyödyntää Hyvinkään varhaiskasvatuksen työntekijöiden asiantuntijuutta sekä antaa heille mahdollisuuden osallistua ja vaikuttaa kehittämistyöhömme. Tapauskierroilla pohdimme yhdessä työntekijöiden kanssa osallisuuden tematiikkaa päiväkodissa ja pyrimme löytämään uusia lapsen osallisuuden toteutumisen keinoja. Tässä avainasemassa oli siis työntekijöiden oma ammatillinen kehittymien oman pohdinnan ja reflektiivisen työotteen kautta. Ajattelimme, että kun työntekijät saivat vaikuttaa kehitysprosessiin, olisi heillä matalampi kynnyks toteuttaa kehityksellä tavoiteltavia toimintatapoja myös käytännössä. Hyvinkään varhaiskasvatuksen pedagogisen tiimin tapaamisissa esittelimme toteutusvaiheessa kerättyä tietoa ja arvioimme kehittämistyön etenemistä. Lisäksi saimme tapaamisista arvokasta tietoa oppaamme sisällön rakentumiseen ja oman ammatillisen kehittymisemme tueksi.

Seuraavaksi esitämme tutkimuskysymykset ja käsittelemme toteutusvaiheen tutkimuksellisen osion tavoitteita, menetelmiä ja etenemistä. Lisäksi analysoimme haastattelujen materiaalit ja kerromme tutkimustuloksista. Lopuksi pohdimme vielä tutkimuskysymyksiin saatuja vastauksia.

### 6.3.1 Tavoitteet ja tutkimustehtävä

Kehittämistyömme toimintavaiheen suuri osuus oli toimintatutkimuksen piirteitä saanut osio, mikä sisälsi kaksi teemoitettua ryhmähaastattelua neljälle Kenttädudn päiväkodin työntekijätiimille. Lisäksi haastatteluiden välissä tapasimme Hyvinkään varhaiskasvatuksen pedagogisen tiimin (ks. kuvio 4). Tutkimuksemme tavoitteena oli selvittää, miten lapsen osallisuus näyttäytyy ja miten sitä voidaan toteuttaa ja edistää varhaiskasvatuksessa.

Tutkimuskysymykset molemmissa haastatteluissa olivat:

1. Miten lasten osallisuus näyttäytyy varhaiskasvatustyöyksikön arjessa ja miten lasten osallisuutta voidaan edistää.
2. Minkälaista osaamista lapsen osallisuuden toteutuminen edellyttää varhaiskasvatustyöyksikön työntekijältä ja työntekijätiimiltä?

### 6.3.2 Tutkimusmenetelmä

Kehittämistyö voidaan toteuttaa myös ilman tutkimusta, mutta kehittämisen ja tutkimuksen yhdistäminen tuo parhaan lopputuloksen, sillä tutkimustulokset voivat avata uusia näkökulmia kehittämistyöhön (Heikkilä ym. 2008, 18, 21, 57). Tutkimuksessamme saimmekin arvokasta kokemustietoa Hyvinkään varhaiskasvatuksen työntekijöiltä. Näin ollen koimmekin työntekijöiden osallistumisen oppaan sisällön muodostumiseen tutkimuksemme kautta hyvin tärkeäksi osaksi koko kehittämistyötämme. Otimme oppaasta laadittaessa vahvasti huomioon työntekijöiden kanssa käydyissä keskusteluissa heränneitä ajatuksia, joten työntekijät pääsivät aidosti osallistumaan yhteiseen kehittämistyöhön. Työntekijöillä oli myös mahdollisuus tutustua oppaan raakaversioon ja antaa siitä palautetta sähköisesti.

Kehittämistyön tutkimuksellinen osio toteutettiin toimintatutkimuksellisesti laadullisen tutkimuksen menetelmiä käyttäen. Monet toimintatutkimuksen ominaispiirteet soveltuivat hyvin kehittämistyömme periaatteisiin. Toimintatutkimuksessa on oleellista vallitsevien käytäntöjen kehittäminen ja toisaalta myös ratkaisun löytäminen ongelmaan. Tärkeää toimintatutkimuksessa on lisäksi, että tutkittavat ihmiset otetaan osalliseksi tutkimukseen ja tutkijat toimivat aktiivisesti yhteistyössä tutkittavien kanssa. Tyypillisinä piirteinä toimintatutkimuksessa on myös käytäntöön suuntautuminen, tutkittavien ja tutkijan roolien aktiivinen toimiminen kehitysprosessissa sekä tutkittavien ja tutkijan suhteen perustana oleva yhteistyö. (Kuula 2006.) Nämä kaikki piirteet toteutuvat kehittämistyössämme, sillä halusimme luoda kehittämistyöllemme uutta tietoa lapsen osallisuuden tematiikasta päiväkodin arjessa työntekijöiden asiantuntijuuden ja reflektiivisen työotteen kautta. Kehittämistyömme luonteen vuoksi koimme erityisen tärkeäksi saada varhaiskasvatuksen työntekijät mukaan oppaan sisällön luomiseen ja tuottamiseen. Osallistuimme myös itse aktiivisesti kehitysprosessiin. Tämä toteutui toisaalta, koska työskentelimme samanaikaisesti varhaiskasvatuksessa, mutta myös, koska osallistuimme haastatteluissa ja pedagogisen tiimin tapaamisissa keskusteluun aktiivisesti.

Valitsimme tutkimusosioomme laadullisen tutkimuksen menetelmiä, sillä olimme kehittämistyössämme ja tutkimusosuudessamme kiinnostuneita nimenomaan varhaiskasvatustyöyksikön työntekijöiden näkemyksistä ja käsityksistä lapsen osallisuudesta varhaiskasvatuksessa ja koimme, että laadullisen tutkimuksen menetelmillä tämän näkökulman sai parhaiten esiin. Usein juuri tutkimusongelma, tai tässä tapauksessa myös kehittämistehtävä määrittääkin sen,

millainen aineisto kerätään (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Toteutimme teemoitetun ryhmähaastattelun neljän työntekijätiimin kesken. Tämä määrä oli mielestämme riittävä tutkittavan ilmiön laadullisessa tarkastelussa ja sopi hyvin opinnäytetyössämme käytössämme oleviin aika- ja työresursseihin. Haastateltavien tiimien määrään vaikutti se, että tavoitteenamme oli ymmärtää lapsen osallisuutta ja sen toteutumista varhaiskasvatuksessa ilmiönä eikä sen tilastollisia yhteyksiä. Näin ollen ei ollut tarkoituksenmukaistakaan valita suurta määrää tiimejä (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka).

Aineistonkeruumenetelmän valintaa ohjaa myös etsityn tiedon luonne (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Koska tutkimuskysymyksiimme olivat ”Miten lasten osallisuus näyttäytyy varhaiskasvatussyksikön arjessa ja miten lasten osallisuutta voidaan edistää?” ja ”Minkälaista osaamista lapsen osallisuuden toteutuminen edellyttää varhaiskasvatussyksikön työntekijältä ja työntekijä-tiimiltä?”, oli mielestämme luonnollista hyödyntää varhaiskasvatussyksikön työntekijöiden tietoa. Halusimme hyödyntää varhaiskasvatuksen työntekijöiden asiantuntijuutta ja heidän kokemustaan lasten osallisuuden toteutumisesta, joten koimme saavamme tutkimuskysymykseemme parhaiten vastauksen kysymällä sitä työntekijöiltä. Kysymyksemme on avoin, moniulotteinen ja laaja, joten laadullinen tutkimus soveltui hyvin menetelmäksemme.

Teimme oppaan yhteistyössä Hyvinkään varhaiskasvatuksen kanssa, joten luonnollisesti myös tutkimukseen osallistuneet tiimit haluttiin samasta organisaatiosta. Hyvinkään varhaiskasvatuksen pedagoginen tiimi otti vastuulleen etsiä ja valikoida haastatteluihin osallistuvat tiimit. He välittivät kirjoittamamme sähköpostiviestin kaikille Hyvinkään varhaiskasvatussyksiköiden johtajille (ks. liite 4). Näin kaikki Hyvinkään varhaiskasvatuksen työntekijätiimit saivat tasapuoliset mahdollisuudet osallistua kehittämistyöhön. Kenttädun päiväkotitoiminta ilmoitti ainoana varhaiskasvatussyksikkönä halukkuutensa osallistua tutkimukseen. Tutkimukseen osallistuminen perustui työntekijöiden vapaaehtoisuuteen ja omaan innokkuuteen, mikä onkin oleellista laadullista tutkimusta tehtäessä (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006).

Koimme, että saisimme parhaiten vastauksia kysymyksiimme teemoitetulla ryhmähaastattelulla. Teemahaastattelu on keskustelunomainen haastattelutilanne, jossa haastateltavat saavat tuoda näkemyksiään esiin varsin avoimesti. Teemahaastatteluita tehdessämme oli tärkeää, että olimme tutustuneet aihepiiriimme perinpohjaisesti, jotta pystyimme keskustelemaan valituista teemoista haastateltavien kanssa. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.) Osallistuimme molemmat haastatteluihin, sillä uskoimme, että onnistumme yhdessä luomaan rennomman ilmapiirin ja virittämään monipuolisempaa keskustelua. Valitsimme menetelmäksemme teemahaastattelun, sillä emme halunneet haastattelustamme liian strukturoitua tutkimuskysymyksemme avoimuuden ja moniulotteisuuden vuoksi ja koska mielestämme sopivalla avoimuudella saamme kysymyksiin mahdollisimman monipuolisia vastauksia. Halusimme kui-

tenkin tuoda haastatteluun teemat, sillä juuri tutkimuskysymyksemme laajuuden ja monipuolisuuden vuoksi keskustelu olisi saattanut lähteä harhailemaan tutkimuskysymyksemme kannalta epäoleellisiin aiheisiin.

Ryhmähaastattelussa haastattelija puhuu samanaikaisesti usean haastateltavan kanssa. Samassa haastattelussa haastattelija voi tehdä kysymyksiä yksilöille ja koko ryhmälle yhteisesti. Ryhmähaastattelu on usein vapaamuotoinen ja keskustelunomainen tilanne, jossa voidaan edetä esimerkiksi teemahaastattelun rungon mukaisesti. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.) Tutkimuksemme haastattelut toteutettiin ryhmähaastatteluina, sillä varhaiskasvatustyön työntekijät tekevät työtään tiimeissä ja siten ryhmätyöskentely on heille ominainen ja luonnollinen tapa toimia. Lisäksi ajattelimme, että keskusteluun tulee yhdessä enemmän näkökulmia ja keskustelu on näin ollen rikkaampaa ja monipuolisempaa kuin yksilöhaastatteluissa. Ryhmähaastattelun vahvuutena on myös yhteisöllisyys, mikä on osallisuudenkin kannalta tärkeä arvo. Lisäksi ryhmähaastattelussa haastateltavat voivat auttaa toisiaan muistamaan teemojemme ja tutkimuskysymyksiemme kannalta oleellista aineistoa, ja he ehkä rentoutuvat paremmin osallistuessaan haastatteluun yhdessä. Omasta tiimistään voi hakea tukea, eikä kaikkeen tarvitse kokea painetta osata itse vastata. Myös Hyvinkään varhaiskasvatuksen pedagogisen tiimin tapaamisessa nousi esiin ryhmähaastattelun hyödyllisyys (Pedagoginen tiimi, tapaaminen 3.3.2017).

### 6.3.3 Toteutusvaiheen eteneminen

Haastattelun teemat sovittiin alustavasti Hyvinkään varhaiskasvatuksen pedagogisen tiimin kanssa 3.3.2017 tapaamisessa ja lähetettiin sille kommentoitavaksi vielä ennen ensimmäistä haastattelua. Teemat todettiin sisällöltään ja muotoilultaan hyväksi ja tarkoituksenmukaisiksi, joten käytimme niitä ensimmäisessä haastattelussa.

Toteutusvaihe alkoi ensimmäisestä tapaamiskerrasta Hyvinkään kaupungin varhaiskasvatuksen työntekijöiden kanssa 10.5.2017 (ks. kuvio 4). Ensimmäisessä teemoitetussa ryhmähaastattelussa keskustelimme avoimesti ja pohtivasti ennalta sovituista teemoista. Teemahaastattelun teemat olivat:

1. Miten lapsen osallisuus näyttäytyy varhaiskasvatuksessa?
2. Miten lapsen osallisuutta toteutetaan varhaiskasvatustyöryhmien ryhmissä?
3. Millaisia haasteita lapsen osallisuuden edistämisessä/toteutumisessa on ja millaisin keinoin näihin haasteisiin voitaisiin vastata?
4. Mitä kysymyksiä työntekijöiden tulisi tehdä itselleen lapsen osallisuuden suhteen?

Haastatteluun osallistuivat Kenttäkadun päiväkodin neljä työntekijätiimiä. Kaikki eivät päässeet paikalle, joten työntekijöitä osallistui yhteensä kahdeksan. Esittäytymisen jälkeen kerroimme työntekijöille kehittämistyömme sisällöstä, rakenteesta sekä aikataulusta. Kerroimme kehittämistyömme teorian perustuvan Hyvinkään varhaiskasvatussuunnitelman mukaisesti Vennisen, Leinosen ja Ojalan (2010) määritelmään osallisuudesta sekä Shierin (2001, 111) osallisuuden tasoihin. Koska kyseessä oli kehittämistyö, oli erityisen tärkeää, että kaikki siihen osallistuvat olivat perehtyneet yhteiseen teoreettiseen viitekehykseen.

Keräsimme teemoitetun ryhmähaastattelun aineiston lomakkeella ja äänittämällä, koska koimme, että kahta tiedonkeruumenetelmää hyödyntämällä saamme mahdollisimman paljon tutkimuksemme kannalta oleellisia havaintoja. Aluksi työntekijät jakaantuivat omiin tiimeihinsä keskustelemaan teemoista, jotka olimme kirjanneet heidän keskustelunsa tueksi erilliselle lomakkeelle. Kahdesta tiimistä oli paikalla vain yksi työntekijä, joten he pohtivat teemoja yhdessä. Näin ollen keskustelevia ryhmiä oli yhteensä kolme. Pyysimme työntekijöitä pohtimaan teemoja oman kokemuksensa ja ammatillisuutensa kautta. Tätä helpottaaksemme olimme kirjanneet teemat lomakkeille henkilökohtaisempaan muotoon niin, että kysymykset oli osoitettu suoraan työntekijöille.

1. Miten lapsen osallisuus näyttäytyy varhaiskasvatussyksikössä?
2. Miten lapsen osallisuutta toteutetaan ryhmässä?
3. Millaisia haasteita lapsen osallisuuden edistämisessä/toteutumisessa mielestänne on ja millaisin keinoin näihin haasteisiin voitaisiin vastata?
4. Mitä kysymyksiä teidän tulisi tehdä itsellenne lapsen osallisuuden suhteen?

Keskustelunsa ohessa työntekijät tekivät muistiinpanoja kyseiselle lomakkeelle aina kunkin teeman alle erikseen. Keräsimme lomakkeet analysoitavaksi haastattelun jälkeen. Koimme tämän tiedonkeruumenetelmän parhaimmaksi, sillä kolmen eri keskustelun äänittäminen samanaikaisesti olisi ollut haasteellista ja koska emme olisi voineet itse tehdä muistiinpanoja kaikista keskustelusta samanaikaisesti. Lisäksi halusimme antaa tiimeille keskustelurauhan, sillä uskoimme keskustelun sujuvan mutkattomammin ja ilman paineita, kun emme tässä vaiheessa osallistuneet siihen. Lisäksi tiimit saivat ajatuksiaan kirjaamalla ehkä paremmin jäseneltyä pohdintaansa. Tiimeillä oli pohtimis-/keskusteluaikaa noin puoli tuntia.

Kun tiimit olivat keskustelleet teemoista, kokoonnuimme pohtimaan kysymyksiä kaikki yhdessä. Halusimme keskustella yhteisesti samoista teemoista, sillä uskoimme, että yhdessä keskustellen saattaa nousta esiin uusia tutkimuskysymystemme kannalta merkityksellisiä näkökulmia ja ajatuksia. Tämän yhteisen keskustelun äänitimme, sillä teemahaastattelussa on tärkeää, että haastattelijat osallistuvat itsekin keskusteluun eivätkä keskity muistiinpanojen tekemiseen (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Keskustelu eteni teemoittain niin, että

teemat käsiteltiin järjestyksessä 1.-4. Jokainen tiimi sai vuorollaan tuoda näkemyksensä esiin kustakin teemasta. Yhteinen keskusteluosuus kesti noin puoli tuntia.

Ensimmäisen haastattelun jälkeen litteroimme materiaalin ja teimme siitä yhteenvedon, minkä lähetimme haastatteluun osallistuneille varhaiskasvatusyksikön työntekijöille sekä Hyvinkään varhaiskasvatuksen pedagogiselle tiimille. Tämän jälkeen aloitimme aineiston tarkemman analysoinnin. Analysoinnin jälkeen aloitimme myös oppaan kokoamisen kehittämistyössämme tähän asti nousseen tiedon pohjalta.

Tapasimme Hyvinkään varhaiskasvatuksen pedagogisen tiimin 30.5.2017 (ku. kuvio 4). Ennen tapaamista lähetimme heille oppaan luonnoksen. Tässä vaiheessa halusimme keskustella oppaan sisällöstä siitä näkökulmasta, onko sen teoria yhdenmukainen Hyvinkään varhaiskasvatussuunnitelman kanssa. Teimme tapaamisesta muistion (ks. liite 2). Tapaamisessa keskustelimme työntekijöiden ensimmäisestä haastattelusta esiin nousseista asioista, arvioimme oppaan sisältöä ja tarkensimme kehittämistyömme aikataulua. Pedagogisen tiimin tapaaminen toimi kehittämistyöllemme myös tiedonkeruuna, sillä heiltä saamamme tieto ja uudet näkökulmat vaikuttivat vahvasti oppaan rakentumiseen. Samalla arvioimme kehittämistyömme etenemistä ja keskustelimme seuraavan haastattelun sisällöstä. Pedagoginen tiimi ehdotti, että toisen haastattelun alussa kerrattaisiin tärkeimmät ensimmäisessä haastattelussa käsitellyt asiat. Lisäksi tiimi toivoi, että ottaisimme yhdeksi haastattelun sisällöksi lapsen mielipiteen huomioimisen varhaiskasvatuskeskustelussa. Toteutimme nämä toiveet seuraavassa varhaiskasvatusyksikön työntekijöiden haastattelussa. Oppaan luonnosta arvioidessamme, totesimme sen sisällöltään hyväksi ja yhdenmukaiseksi Hyvinkään varhaiskasvatussuunnitelman kanssa. Hyvinkään varhaiskasvatuksen pedagoginen tiimi toi esiin pedagogisen dokumentoinnin tärkeyden lapsen osallisuuden toteutumisessa ja edistämisessä. Pedagoginen tiimi ehdotti myös, että lapsen osallisuuden toteutumiseksi on syytä yhdistää lapsen kehitykselliset tavoitteet lapsen mielenkiinnon kohteisiin. Toimme nämä tiimin esittämät näkökulmat oppaan sisältöön tukeutuen myös lähdekirjallisuuteen ja varhaiskasvatusyksikön työntekijöiltä esiin tulleisiin seikkoihin.

Rakensimme seuraavan haastattelun teemoitetun rungon edellisen haastattelun ja pedagogisen tiimin tapaamisen pohjalta, ja lähetimme sen sähköpostilla pedagogiselle tiimille. Teemat todettiin hyväiksi, ja otimme ne sellaisenaan haastatteluun. Työntekijöiden toinen haastattelu toteutettiin 2.6.2017 (ks. kuvio 4), ja siihen osallistui yhdeksän Kenttäkadun päiväkodin työntekijää. Pedagogisen tiimin ehdotuksen mukaisesti kävimme aluksi pikaisesti läpi edellisellä kerralla käsitellyjä asioita. Tämän jälkeen jatkoimme yhteisesti pohdintaa lasten osallisuudesta varhaiskasvatuksessa. Lisäksi työntekijät tekivät seuraavan kauden toimintasuunnitelmaa lapsen osallisuuden näkökulmasta ennalta määriteltyjen teemojen pohjalta. Haastattelulle asetetut teemat olivat:



1. Millaisin keinoin tiiminne luo lapsille turvallisuuden tunteen?
2. Miten ryhmädytte ja edistätte lasten yhteisöllisyyttä?
3. Millaisin konkreettisin keinoin havainnoitte lapsen mielenkiinnon kohteita ja dokumentoitte?
4. Miten lapsen mielipiteet otetaan huomioon lapsen varhaiskasvatussuunnitelmassa?
5. Millä keinoilla ja menetelmillä tuotte esiin lapsen mielenkiinnon kohteita?
6. Millä tavoin lapsen mielenkiinnon kohteet tulevat esille lapsen tavoitteisiin pyrkimisessä?

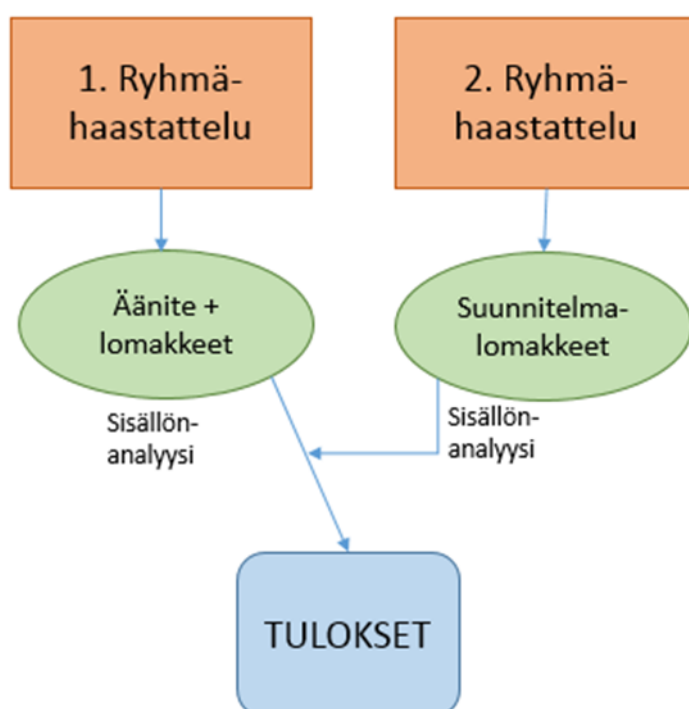
Työntekijät jakaantuivat omiin tiimeihinsä keskustelemaan teemoista. He saivat keskustelun tueksi lomakkeen, jolle kukin teema oli kirjattu. Työntekijät kirjasivat lomakkeeseen keskustelunsa keskeisimmät asiat. Lomake oli suunniteltu niin, että se toimi samalla työntekijöiden seuraavan toimintakauden toimintasuunnitelmana lasten osallisuuden näkökulmasta.

Teimme haastattelusta yhteenvedon ja lähetimme sen Hyvinkään varhaiskasvatuksen pedagogiselle tiimille sekä haastatteluun osallistuneille työntekijöille. Tämän jälkeen analysoimme haastattelun tulokset tarkemmin ja yhdistimme tutkimustulokset ensimmäisen haastattelun tulosten kanssa. Yhdistimme tulokset, sillä näin niiden hyödyntäminen oppaan kokoamisessa oli helpompaa ja hahmotimme työntekijöiltä saadun tiedon kokonaisuuden paremmin. Jatkoimme oppaan kokoamista haastattelujen tuloksiin, lähdekirjallisuuteen, pedagogisen tiimin tapaamisista nousseisiin seikkoihin sekä omaan ammatilliseen kokemuksemme perustuen.

Tapasimme pedagogisen tiimin seuraavan kerran 15.8.2017 (ks. kuvio 4). Ennen tapaamista lähetimme tiimille sähköpostitse oppaan raakaversioon, jota esittelimme tarkemmin tapaamisessa. Teimme tapaamisesta muistion (ks. liite 3). Arvioimme yhdessä pedagogisen tiimin kanssa jo tehtyä työtä ja pohdimme, miten siitä voitaisiin tehdä vielä enemmän työelämän tarpeita vastaava. Opas todettiin jälleen sisällöltään hyväksi. Hyvinkään varhaiskasvatuksen pedagoginen tiimi toi esiin vielä muutaman uuden näkökulman oppaan sisällöstä. Tiimi ehdotti, että lasten tarpeet ja niiden huomioiminen tulisi tuoda vahvemmin näkyviin. Lisäksi lapsiryhmän tiimin roolia tulisi korostaa lasten osallisuuden toteuttamisessa ja edistämässä muun muassa tuomalla oppaassa ryhmän toimintasuunnitelmaa enemmän esiin. Tässä vaiheessa kehittämistyötämme tarkensimme myös kehittämistehtäväämme niin, että se koski varhaiskasvatuksen työntekijöiden lisäksi myös tiimejä ja yksiköitä. Lisäksi pedagogisen tiimin tapaamisessa todettiin, että teoriaa olisi hyvä tuoda esiin tasaisesti oppaan edetessä, ei vain oppaan alussa. Tapaamisessa toivottiin myös, että pedagogiikkaa tuotaisiin oppaassa vielä vahvemmin näkyviin. Tähän liittyen sovittiin, että oppaan rakennetta mietitään niin, että se olisi Hyvinkään varhaiskasvatussuunnitelman rakenteen mukainen tai linkittyisi varhaiskasvatuksen pedagogisen viitekehyksen kuvaan, joka on työntekijöille entuudestaan tuttu. Pohdinta siitä, miten tämä toteutetaan jätettiin meille.

Tapasimme Hyvinkään pedagogisen tiimin kehittämistyön toteutusvaiheessa siis yhteensä kaksi kertaa, mutta olimme usein yhteydessä myös sähköpostitse. Toteutusvaiheessa työskentelimme tiiviisti oppaan rakentamisen parissa. Rakensimme ja muokkasimme oppaan sisältöä haastattelun tuloksien, lähdekirjallisuuden, pedagogisen tiimin tapaamisten sekä oman työkokemuksemme perusteella syntyneestä tiedosta.

#### 6.3.4 Haastatteluiden analysointi



Kuvio 5: Haastatteluiden analysointi

Aineiston analyysissä on tärkeää pohtia, analysoidaanko sitä teorian vai aineiston pohjalta. Aina analyysia ei kuitenkaan tehdä teoria- tai aineistolähtöisen analyysin mukaisesti, vaan aineisto voidaan analysoida myös näiden välimaastossa olevan teoriasidonnaisen analyysin mukaisesti. Teoriasidonnaisessa analyysissä aineiston analyysi ei perustu suoraan teoriaan, mutta on kuitenkin kytköksissä siihen. Myös aineistosta nousseet havainnot saavat merkityksen teoriasidonnaisessa analyysissä, ja niille etsitään tulkintojen lisäksi vahvistusta teoriasta. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.) Opinnäytetyömme on varhaiskasvatusta kehittävä, koska laadimme sen pohjalta lapsen osallisuutta edistävän oppaan. Analysoimme aineistoa teoriasidonnaisesti, sillä kysymykset ja tehtävät muodostettiin varhaiskasvatussuunnitelman pohjalta ja toisaalta peilasimme saatuja tuloksia Shierin (2001, 111) osallisuuden tasoihin sekä

Heikan, Fonsénin, Elon ja Leinosen (2014) teokseen Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa. Suomen varhaiskasvatus on muutosprosessissa, sillä uusi varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2016) asettaa tietyt velvoitteet koko varhaiskasvatukselle. Lapsen osallisuus on yksi osa-alue, jota uudessa varhaiskasvatussuunnitelmassa painotetaan ja johon veloitetaan, joten luonnollisesti uusi varhaiskasvatussuunnitelma toimi viitekehyksenä myös tutkimuksessamme. Toisaalta juuri, koska kyseessä oli kehittämistyö, oli tärkeää antaa myös aineiston puhua ja hyödyntää työntekijöiden asiantuntijuutta kehittämisprosessissa. Näin ollen teoriasidonnainen lähestymistapa tuntui meistä kaikkein luontevimmalta.

Analyysiamme ohjasi mielenkiintomme aineiston sisältöön. Koska emme olleet kiinnostuneita kielellisistä tai ilmaisullisista havainnoista, päädyimme analysoimaan haastatteluiden aineistot sisällönanalyysillä. Ensimmäisen haastattelun materiaalin teemoittelimme, koodasimme, karsimme ja tyypittelimme. Toisen haastattelun materiaalin karsimme, tyypittelimme ja lopuksi yhdistimme ensimmäisen haastattelun tuloksiin karsien päällekkäisyydet pois (ks. kuvio 5).

Ensimmäisen haastattelun analyysissä kokosimme aluksi tiimien lomakkeilta havainnot kunkin teeman alle. Tästä muodostui siis erillinen Word- tiedosto, jossa oli eritelty kaikkien jo edellä mainittujen teemojen kohdille tiimien vastaukset. Tämän jälkeen litteroimme äänitteen aineiston. Emme nähneet tarpeelliseksi kirjoittaa puhtaaksi jokaista sanaa, vaan kirjoitimme ainoastaan ne haastateltujen kommentit, mitkä liittyivät kyseisten teemojen tarkasteluun ja tutkimuskysymyksiimme. Rajasimme siis heti ulos vain keskustelut, jotka eivät liittyneet aiheeseen millään tavoin. Emme nähneet tarpeelliseksi tehdä tarkkaa litterointia, sillä emme olleet kiinnostuneita kielellisistä havainnoista. Kun olimme muuntaneet äänitteen tekstimuotoon, koodasimme Wordissa erivärisiksi teksteiksi eri teemojen alle sopivat materiaalit. Suoritimme koodauksen niin, että teeman 1 ja 2 alle sopivat värjäsimme punaiseksi, teeman 3 alle sopivat siniseksi ja teeman 4 alle sopivat vihreiksi teksteiksi. Värjäsimme teeman 1 ja 2 alle sopivan materiaalin samalla värillä, sillä niitä käsiteltiin yhteisessä keskusteluosuudessa yhteisesti. Tässä vaiheessa supistimmekin analysointimme kolmen teeman alle niin, että teemat olivat:

1. Miten lapsen osallisuus näyttäytyy varhaiskasvatuksessa?
2. Lasten osallisuuden edistämisessä/toteutumisessa esiintyvät haasteet ja keinoja näihin vastaamiseksi
3. Kysymyksiä, joita työntekijöiden tulisi tehdä itselleen lapsen osallisuuden suhteen?

Tämän jälkeen siirsimme jokaisen väreän koodatun materiaalin numeroin koodattujen teemojen alle. Näin ollen siis teeman 1- ”Miten lapsen osallisuus näyttäytyy varhaiskasvatuksessa?” -

alle tulivat punaiset tekstit, teeman 2- ”Millaisia haasteita lapsen osallisuuden edistämisessä/toteutumisessa on, ja millaisin keinoin näihin haasteisiin voitaisiin vastata?” - alle tuli siniset tekstit ja teeman 3 -”Mitä kysymyksiä työntekijöiden tulisi tehdä itselleen lapsen osallisuuden suhteen?”- alle tuli vihreät tekstit. Materiaalit, jotka eivät sopineet teemojen alle poistimme, sillä ne eivät olleet tutkimuskysymyksiemme tai kehittämistyömme jatkon kannalta oleellisia. Seuraavaksi kokosimme yhteen tiedostoon lomakkeista ja äänitteestä kootut havainnot. Käytimme pohjana lomakkeista koottua materiaalia, sillä kokonaisuuden jäsentäminen tuntui mielestämme selkeämmältä näin.

Seuraavaksi karsimme materiaalista päällekkäisyydet pois, sillä monet raakahavainnot, jotka ilmenivät lomakkeista, olivat myös äänitteestä litteroidussa materiaalissa. Karsimme myös muut toistot materiaalista, sillä tutkimuskysymyksiemme kannalta ei ollut mielekäästä selvittää tilastollisia merkityksiä, vaan esitellä mahdollisimman monia menetelmiä ja keinoja sekä aikuisen asennoitumisen merkityksiä lapsen osallisuuden toteutumiselle. Seuraavaksi jaotelimme raakahavainnot niin, että tutkimuskysymykseen 1 vastanneet havainnot listattiin sen alle ja tutkimuskysymykseen 2 vastanneet havainnot listattiin sen alle.

Koska tutkimuskysymyksen 1 alle tuli paljon raakahavaintoja, päätimme jäsentää materiaalia tyypittelyllä. Tyypittelyllä tarkoitetaan tietyn tyyppisten havaintojen kokoamista yhteen eli aineiston tiivistämistä havainnollisiin tyypeihin (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Tyypittelimme tietyn tyyppiset havainnot yhteen, jolloin tyyppin 1 havainnot liittyivät lapsen kuulluksi tulemiseen tuoden esiin keinoja ja menetelmiä, joilla lapsen kuulluksi tulemistä voidaan tukea ja vahvistaa. Tyyppin 2 havainnot taas koostuivat havainnoista, joissa käsiteltiin lasten mielipiteiden ja kiinnostuksen kohteiden esiin tuomista ja niiden siirtämistä osaksi ryhmän toimintaa. Tyyppin 3 havainnot käsittelivät lapsen osallisuutta varhaiskasvatuksen perustoiminnoissa. Tyyppin 4 havainnot taas käsittelivät yhteisöllisyyttä. Tyyppin 5 havainnot vastasivat toiseen tutkimuskysymykseen siitä, minkälaista osaamista lapsen osallisuuden toteuttaminen edellyttää varhaiskasvatuksen työntekijöiltä ja työntekijätiimiltä.

Toisen teemoitetun ryhmähaastattelun analyysissä karsimme aluksi tutkimuskysymystemme kannalta epäoleelliset raakahavainnot pois. Tämän jälkeen tyypittelimme havainnot ensimmäisen haastattelun tutkimustulosten tyyppien alle. Lopuksi karsimme päällekkäiset havainnot pois. Näin saimme yhteen tiedostoon kaikki havainnot ja saimme selkeän kokonaisuuden tutkimustuloksista (ks. Liite 5).

### 6.3.5 Tutkimustulokset

Tutkimustuloksistamme nousi esiin viisi eri merkitystä lapsen osallisuuden toteutumisen kannalta: lapsen kuulluksi tuleminen, lasten mielipiteiden ja kiinnostuksen kohteiden esiin tuominen, sekä niiden siirtäminen osaksi ryhmän toimintaa, lapsen osallisuus perustoiminnoissa, yhteisöllisyys sekä aikuisen asennoituminen ja työote.

Tulosten mukaan lapsen kuulluksi tuleminen ja sen tukeminen ovat oleellisia lasten osallisuuden toteutumisessa varhaiskasvatusyksiköiden arjessa. Tähän liitettiin myös lapsen turvallisuuden tunteen tukeminen ja vahvistaminen, mikä koettiin tutkimuksessamme oleelliseksi lapsen kuulluksi tulemisen perustana. Myös Venninen ym. (2010) tuovat esiin turvallisuuden tunteen tärkeyden lapsen osallisuuden toteutumisessa. Kun lapsi kokee olevansa turvassa, uskaltaa hän ilmaista myös ajatuksiaan ja mielipiteitään. Kuulluksi tulemisen kannalta on tutkimuksemme mukaan oleellista, että aikuiset kuuntelevat lapsia ja tarvittaessa sanoittavat lasten tarpeita ja toiveita. Sanoittamisen lisäksi myös kuvien käyttö nähtiin tärkeänä keinona vahvistaa lasten kuulluksi tulemistä ja sitä kautta heidän tunnettaan osallisuudesta (ks. liite 5). Myös Leinonen (2014) tuo esiin lapsen kuulemisen tärkeyttä osallisuuden tunteen syntymisessä. On tärkeää, ettei lapsen kuulemistä ymmärretä kapea-alaisesti ainoastaan lapsen asian kuuntelemisena, vaan sovelletaan sitä käytännössä myös laajemmasta näkökulmasta. Näin ollen lapsen kuuleminen näkyy siinä, että lapsen annetaan rauhassa kertoa kiinnostuksen kohteistaan ja omista asioistaan, sekä osoitetaan hänelle, että aikuinen on kiinnostunut kuuntelemaan häntä. Näin lapsen kokemus kuulluksi tulemisesta ei jää kapea-alaiseksi vaan synnyttää aidon osallisuuden tunteen. Lapsi kokee tulleen huomatuksi ja tuntee itsensä merkitykselliseksi. (Leinonen 2014, 36.)

Myös Shierin (2001, 111) osallisuuden tasojen lähtökohtana on lapsen kuulluksi tuleminen, joten se jo osaltaan kertoo siitä, että tutkimustulosten havainnot ovat merkityksellisiä lasten osallisuuden toteutumisen kannalta. Lasten kuulluksi tulemisessa voi olla haasteena kuitenkin se, ettei kaikilla lapsilla ole vielä vuorovaikutustaitoja, joiden avulla voisi kertoa omia ajatuksiaan ja tunteitaan. Lapsen ajatusten, tarpeiden ja mielenkiinnon kohteiden esiin saamiseksi nousi tutkimuksestamme useita ratkaisuja. Apuna itsensä ilmaisemiseen voidaan käyttää esimerkiksi kuvia sekä sanoittaa lapselle asioita, joita hän ei vielä osaa kertoa. Käyttämällä kuvia ja lapsen toimintaa sanoittamalla voidaan antaa lapselle mahdollisuus tuoda oman mielipiteensä esille, vaikkei lapsi osaisikaan vielä tuottaa puhetta. Tutkimuksestamme nousi esiin myös niin sanotut esittelytaulut, joilla saadaan näkyviin esimerkiksi lapsen mielenkiinnon kohteet, toiveet ja taidot. Myös lasten vanhemmat voivat osallistua taulujen tekemiseen, jolloin myös lapset, joilla ei vielä ole kielellisiä vuorovaikutustaitoja, tulevat paremmin kuulluksi vanhemmilta saadun tiedon avulla. Lapsen kuulluksi tulemisen kannalta onkin hyvin tärkeää vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö. Tutkimuksestamme tulikin esiin vanhempien kanssa

käytävien varhaiskasvatuskeskustelujen tärkeys sekä päivittäinen kuulumisten vaihto heidän kanssaan. Ne ovat hyvä keino saada lisää tietoa lapsista (ks. liite 5).

Lapsen kuulluksi tuleminen on siis todella tärkeää osallisuuden toteutumisen kannalta. Kuitenkin on ensiarvoisen tärkeää myös, että lapsi oppii itsekin kuuntelemaan. Näin ollen lasten sosiaalisten taitojen harjoittelu, kuten oman vuoron odottaminen, lelujen jakaminen sekä kaverin huomioiminen ja kuunteleminen, on tärkeää osallisuuden kannalta. (Leinonen 2014, 34-36, 39.) Myös tutkimuksestamme nousi esiin lasten vuorovaikutustaitojen tukeminen ja vahvistaminen (ks. liite 5).

Materiaalista nousi esiin pienryhmätoiminta lapsen kuulluksi tulemisen menetelmänä. Myös Mäkitalo, Nevanen, Ojala, Tast, Venninen ja Vilpas (2011) tuovat esiin pienryhmätoiminnan tärkeyttä lapsen osallisuuden kannalta. Pienryhmässä on suurta ryhmää paremmat mahdollisuudet toteuttaa lapsen osallisuutta vuorovaikutuksessa, sillä lapsia on helpompi kuunnella ja tutustua heihin. Pienryhmissä tilanteesta toiseen voidaan edetä hitaammin, jolloin jää aikaa ja tilaa lapsen omalle ajattelulle, oivalluksille ja toiminnalle. Lisäksi lapsen aloitteisiin ja ideoihin vastaaminen toteutuu pienryhmässä helpommin ja lapset pystyvät huomioimaan yksilöllisemmin. (Mäkitalo ym. 2011, 79.) Näin ollen voimme todeta, että tämä tutkimuksesta esiin noussut seikka on sinänsä hyvinkin tärkeä ja hyödyllinen. On kuitenkin muistettava myös se, että pienryhmätoiminta saattaa myös olla lapsen osallisuutta rajoittava tekijä. Aikuisen tuleekin pysähtyä pohtimaan ryhmien kokoonpanoa ja käyttötarkoitusta tarkastellen mahdollisia lapsen osallisuuden rajoittavia tekijöitä. Pienryhmiä muodostettaessa on tärkeää ottaa huomioon lapsen omat toiveet leikkikavereista ja pyrkiä toteuttamaan ne. Jos lapsi asetetaan pienryhmään huomioimatta lapsen toiveita eikä hän koe oloaan siinä turvalliseksi ja hyväksytyksi, ei lapsen kokemus ole osallinen. (Leinonen 2014, 28- 29.) Lisäksi pienryhmätoiminta on helposti hyvin strukturoitua suorittamista, jolloin tilaa lapsen osallisuudelle voi olla vaikea löytää. Toimiminen pienissä ryhmässä on mielestämme parempi ilmaisu pienryhmätoiminnan sijaan, sillä se kuvastaa mielestämme joustavaa ja lapsia osallistavaa tapaa toimia pienissä ryhmissä.

Toisena tärkeänä seikkana lasten osallisuuden toteutumisessa nousi esiin lasten mielipiteiden ja kiinnostuksen kohteiden esiin tuominen ja niiden siirtäminen osaksi ryhmän toimintaa. Sama näkökulma korostuu myös Shierin (2001, 111) osallisuuden tasoilla. Osallisuuden toisella tasolla kannustetaan lapsia ilmaisemaan mielipiteitään, kolmannella tasolla otetaan ne huomioon, ja neljännellä tasolla otetaan lapsi itse mukaan toiminnan suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin (ks. kuvio 3). Tutkimustuloksista nousi esiin keinoja, joilla lasten mielipiteitä saadaan selville ja osaksi ryhmän toimintaa. Lapsen osallisuutta voidaan tutkimustulosten mukaan toteuttaa asettamalla lelut vapaasti lasten saataville, jolloin lapsi saa itse valita oman leikkinsä. Lapset voidaan ottaa mukaan toiminnan suunnitteluun esimerkiksi siten, että

lapsilta saatu palaute hyödynnetään uuden sisällön tuottamisessa. Lapsen mielenkiinnon kohteiden ottaminen osaksi ryhmän toimintaa voi koostua tutkimuksemme mukaan hyvinkin arkisia asioista. Lapsille tulee luoda mahdollisuus valita esimerkiksi leikki, leikkikaveri, laulettavat laulut ja retkikohteet (ks. liite 5).

Tutkimuksestamme nousi esiin menetelmiä, joilla lapsen mielenkiinnon kohteita voidaan ottaa osaksi ryhmän toimintaa. Yhtenä menetelmänä oli lasten havainnointi ja pedagoginen dokumentointi, minkä avulla lasten mielenkiinnon kohteet saadaan helpommin siirrettyä ryhmän toiminnan toteutukseen (ks. liite 5). Myös varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2016) korostuu lasten havainnoinnin ja pedagogisen dokumentoinnin tärkeys ja välttämättömyys lasten osallisuuden toteutumisen näkökulmasta. Mäkitalo ym. (2011) tuo myös esiin pedagogisen dokumentoinnin tärkeyttä lapsen osallisuuden toteutumisessa. Pedagogisen dokumentoinnin avulla lasten elämyksiä ja oivalluksia saadaan voimistettua paremmin kuultaviksi heille itselleen, toisilleen sekä aikuisille. Taitojen mittaamisen sijasta pedagogisella dokumentoinnilla pyritään kohtaamiseen ja oivallukseen, joiden avulla lapsiryhmän toimintaa jäsennetään. (Mäkitalo ym. 2011, 199-203.) Dokumentointi tulee tehdä tarkasti ja keskustellen lapsen kanssa dokumentoinnista. Näin lapsi huomaa uusia kiinnostuksen kohteita ja kykyjä itsessään. Näiden havaintojensa pohjalta lapsi voi suunnitella edelleen omaa toimintaansa. (Fonsén, Heikka & Elo 2014, 87.) Dokumentoinnin avulla osallisuus saadaan näkyväksi ja aikuisilla on mahdollisuus kehittää osallisuutta edistävää toimintakulttuuria (Stenvall & Seppälä 2008, 11).

Tutkimuksestamme nousi esiin myös lapsilta saadun palautteen siirtäminen toimintaan muun muassa niin, että metsäretkiltä saadun positiivisen palautteen vuoksi on metsäretkeilyyn määrää lisätty ryhmän toiminnassa. Tutkimuksesta nousi esiin myös ryhmän toimintatavoista äänestäminen. Äänestämällä lapset ovat saaneet suoraan kertoa mielipiteensä ja voineet tällä tavoin vaikuttaa ryhmän toimintaan. Äänestämistä oli konkretisoitu lapsille muun muassa antamalla heille legot käteen äänensä merkiksi. Kun oli anatanut oman äänensä, eli kertonut mielipiteensä, laitettiin lego sen merkiksi pois kädestä. (ks. liite 5).

Tutkimuksestamme esiin noussut tärkeä teema osallisuuden toteutumisen kannalta oli myös varhaiskasvatustyöskentelyn perustoiminnot kuten päiväkotiiin tulo, pukeutuminen, ruokailu ja päivälepo. Näitä onkin tärkeää tarkastella lapsen osallisuuden näkökulmasta. Tutkimustulosten mukaisesti lapsille on tärkeää mahdollistaa omatoimisuutta perustoiminnoissa sekä tukea ja kannustaa heitä omatoimisuuteen. Lisäksi työntekijän empaattisuus ja sensitiivisyys perustoiminnoissa nousi esiin (ks. liite 5). Myös lähdekirjallisuus korostaa varhaiskasvatuksen perustoimintoja tärkeinä hetkinä mahdollistaa ja tukea lasten osallisuutta. Lapsen osallisuutta luodaan pienillä ja arkisilla asioilla, joihin lapsi osallistuu ja joihin hän voi vaikuttaa. Näiden arkisten askareiden myötä tuetaan lapsen kasvua ja kehitystä sekä rakennetaan osallisuuden kulttuuria. (Stenvall & Seppälä 2008, 11.) Lapsen ikätasosta riippuen tulee lasten antaa

tehdä valintoja itse (Kerttukangas & Härkönen 2014, 106). Kun lapsi saa omatoimisesti toimia perustoiminnoissa, on hänellä mahdollisuus oppia ja kehittyä (Fonsén ym. 2014, 103). On kuitenkin muistettava myös, että aikuinen on aina mukana varhaiskasvatuksen toiminnassa - yhdessä lapsen kanssa, ja mahdollistaa lapsen osallisuuden olemalla empaattisesti vuorovaikutuksessa lapsen kanssa.

Neljäs tutkimustuloksista esiin noussut tärkeä aihe oli yhteisöllisyys. Tuloksista nousi esiin myös menetelmiä, joilla yhteisöllisyyttä voidaan tukea. Varhaiskasvatuksessa yhteisöllisyyttä pyritään usein luomaan ryhmäytymisellä, joihin tutkimustuloksista löytyi esimerkkejä. Lasten kanssa voidaan esimerkiksi kokoontua aamupiiriin, jossa on ajatuksena välittää lapsille aitoa välittämistä huomioiden heidät yksilöllisesti (ks. liite 5). Tämä on mielestämme hyvä menetelmä, mutta käytännössä sen toteuttamisessa on oltava tarkkana. Usein aamu- tai päiväpiirit ovat lähinnä tilanteita, joissa lapset istuvat hiljaa ja kuuntelevat, kun aikuinen puhuu. Haastatteluissa mainittiin myös seikkailullisuus yhteisöllisyyttä edistävänä tekijänä. Kun aikuiset heittäytyvät mukaan lapsilähtöisiin seikkailuihin, edistää tämä varmasti ryhmän ryhmäytymistä (ks. liite 5).

Toinen tutkimuskysymyksemme oli: ”Minkälaista osaamista lapsen osallisuuden toteutuminen edellyttää varhaiskasvatuksen työntekijältä ja työntekijätiimiltä?” Tutkimuksemme esiintyi monia havaintoja, jotka liittyivät aikuisten rooliin sekä sisäisiin asenteisiin muun muassa suhteessa lapsen ja aikuisen valta-asetelmaan. Tutkimustulostemme mukaan oleellista lapsen osallisuuden toteutumisessa on työntekijän empaattisuus ja sensitiivisyys suhteessa lapseen. Lisäksi aikuisilla tulisi olla rohkeutta ja kykyä heittäytyä lasten kokemusmaailmaan ja luottaa lapseen sekä hänen ideoihinsa. Toisaalta tähän tarvitaan myös aikuisen herkkyyttä tarttua lapsen ehdotuksiin. On tärkeää, että aikuisella on uskallusta luottaa ja heittäytyä mukaan lapsen ideoihin, sillä näin syntyy aidosti lapsista lähtevää toimintaa (ks. liite 5). Samoja seikkoja aikuisen roolista lapsen osallisuudesta löytyy myös lähdekirjallisuudesta. Emilson ja Folkenson (2014, 221, 235) tuovat esiin sen, että lapsen osallisuuden toteutumisen kannalta on ensiarvoisen tärkeää, että aikuiset kykenevät ymmärtämään ja eläytymään hänen kokemusmaailmaansa. He korostavat myös, että tässä on ensiarvoisen tärkeää aikuisen sensitiivisyys ja emotionaalinen sitoutuminen.

Lisäksi tutkimustuloksista nousi esiin, että osallisuuden edistämisessä olisi tärkeää, että aikuinen asettuisi lasten kanssa tasavertaiseen asemaan (ks. liite 5). Tämä onkin oleellista myös Shierin (2001, 111) osallisuuden ylimmille tasoille pääsemisessä ja se edellyttääkin juuri aikuisten valta-aseman uudelleen tarkastelua. Tutkimuskirjallisuuden mukaan lapsen osallisuuden kannalta aikuisella on oltava taitoa kuulla lasta, tarttua lasten aloitteisiin ja ottaa ne spontaanisti huomioon sekä huomioida ne myös pitkän tähtäimen pedagogiikassa (Fonsén ym. 2014, 105). Lapsen kokonaisvaltaisen osallisuuden toteutumisessa aikuisten olisi hyvä kyetä



myös joustamaan rutiineistaan lapsen tarpeiden ja toiveidenkin mukaisesti. Tämä tuli esiin myös tutkimustuloksistamme ja toivomme, että varhaiskasvatusyksiköiden jäykät struktuurit muuttuvat tulevaisuudessa paljon joustavimmiksi eikä lasten osallisuuden esteenä ole aikuisten jäykkä asennoituminen rutiinien noudattamiseen.

### 6.3.6 Johtopäätökset ja yhteenveto

Haimme siis tutkimuksellisessa toteutusvaiheessa Hyvinkään varhaiskasvatuksen pedagogisen tiimin sekä varhaiskasvatusyksikön työntekijöiden tietoa lapsen osallisuudesta varhaiskasvatuksessa. Keräsimme tämän tiedon palaverista pedagogisen tiimin kanssa sekä varhaiskasvatusyksiköiden työntekijöiden haastatteluista. Tutkimuksemme tavoitteena oli selvittää, miten lapsen osallisuus näyttäytyy ja miten sitä voidaan toteuttaa ja edistää varhaiskasvatuksessa. Etsimme tutkimuksellisessa osuudessamme vastauksia tutkimuskysymyksiimme, mitkä olivat:

1. Miten lasten osallisuus näyttäytyy varhaiskasvatusyksikön arjessa ja miten lasten osallisuutta voidaan edistää.
2. Minkälaista osaamista lapsen osallisuuden toteutuminen edellyttää varhaiskasvatusyksikön työntekijältä ja työntekijätiimiltä?

Saimme monipuolista tietoa lasten osallisuudesta ja sen edistämisestä. Etsiessämme vastauksia ensimmäiseen tutkimuskysymykseemme, löysimme viisi näkökulmaa lapsen osallisuuden näyttäytymisessä varhaiskasvatuksessa. Tutkimustulostemme perusteella lasten osallisuus näyttäytyy varhaiskasvatuksessa lasten ja työntekijöiden välisessä kohtaamisessa eli siinä, miten työntekijä on vuorovaikutuksessa lapsen kanssa. Tässä oleellista on työntekijän sensitiivinen työote ja herkkyys lukea lasta sekä kohdata lapsi vertaisenaan. Lasten osallisuus näyttäytyy varhaiskasvatuksessa myös siinä, miten lapset otetaan mukaan toiminnan suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin. Tämä sisältää lasten mielipiteiden ilmaisun tukemisen ja selvittämisen, sekä niiden viemisen varhaiskasvatusyksikön käytännön arkeen. Lasten osallisuus näyttäytyy lisäksi myös varhaiskasvatusyksiköiden perustoiminnoissa. On tärkeää, että lapset saavat olla omatoimisia perustoiminnoissa, mutta oleellista on myös, että he saavat vaikuttaa niiden sisällä tapahtuviin pieniin päätöksentekoprosesseihin. Lapsen osallisuus näyttäytyy varhaiskasvatuksessa vahvasti myös yhteisöllisyytenä, minkä kautta lapsi kokee itsensä merkitykselliseksi. Lisäksi tutkimuksestamme nousi esiin, että aikuisen asennoituminen ja työote on oleellisissa roolissa lapsen osallisuuden toteutumisessa ja edistämisessä.

Toinen tutkimuskysymykseemme koskikin varhaiskasvatusyksiköiden työntekijöiden osaamista lapsen osallisuuden toteutumisen ja edistämisen näkökulmasta. Tutkimuksesta nousi esiin, että työntekijöiden tulisi kyetä luottamaan lapseen sekä lapsen ideoihin. Lisäksi oleellista

lapsen osallisuuden toteutumisessa on työntekijän reflektiivinen työote, jossa hän kyseenalaistaa valta-asemaansa suhteessa lapseen. Myös työntekijän sensitiivinen ja empaattinen työote ovat keskeisiä lapsen osallisuuden toteutumisessa ja edistämisessä.

Se, että tutkimuksestamme nousi esiin monia lapsen osallisuuden näkökulmia, kertoo mielestämme työntekijöiden kokemustiedon arvokkuudesta. Lapsen kuulluksi tuleminen, lapsen mielenkiinnon kohteiden tuominen osaksi ryhmän toimintaa, lapsen osallisuus perustoiminnoissa, yhteisöllisyys sekä aikuisen asenne ja työote tulevat vahvasti esiin tutkimuksestamme ja samat aiheet toistuvat lapsen osallisuuden tematiikkaa koskevassa varhaiskasvatuksen tutkimus- ja lähdekirjallisuudessakin.

Saimmekin hyvin vastauksia tutkimuskysymyksiimme, ja olemme erittäin tyytyväisiä tähän tulokseen. Näin ollen tutkimukselle asettamamme tavoite toteutui. Työntekijät olivat hyvin motivoituneita, sitoutuneita ja yhteistyöhaluisia, joten tapaamiset olivat ilmapiiriltään varsin miellyttäviä, ja saimme heiltä hyvin arvokasta kokemustietoa. Mielestämme käyttämämme menetelmä tuki hyvin jaetun asiantuntijuuden tavoitteita ja saimme tästä paljon lisäarvoa kehittämistyöhömmme.

Koemme haastatteluissa nousseet tulokset erittäin hyödyllisiksi ja hyödynsimme niitä oppaan sisällössä. Emme voi yleistää tutkimustuloksia sillä tavoin, että voisimme todeta suurimman osan varhaiskasvatuksen työntekijöistä löytävän samanlaisia menetelmiä ja keinoja lasten osallisuuden edistämiseen varhaiskasvatuksen arjessa. Mielestämme tutkimustuloksista esiin nousseet tulokset ovat kuitenkin laajasti hyödynnettävissä suurimmassa osassa varhaiskasvatuksen yksiköistä, sillä lähdekirjallisuuteenkin perustuen ne tuovat esiin lapsen osallisuutta hyvinkin monipuolisesti. Toivomme, että opas tulisi laajempaankin käyttöön suomalaisessa varhaiskasvatuksessa.

Toimme oppaassamme hyvin laajasti esiin varhaiskasvatusyksiköiden työntekijöiltä saamaamme tietoa. Sisällytimme lähes kaikki tutkimustulokset oppaan kuviin tai tekstiin. Erityisen paljon sisällytimme oppaaseen lapsen kuulemiseen liittyviä tuloksia, sillä lasten kuuleminen nousi vahvasti esiin myös tutkimustuloksista ja lähdekirjallisuudesta. Jätimme pois ainoastaan joitakin konkreettisia esimerkkejä koskien ryhmäytymistä, sillä muutoin yhteisöllisyyttä koskevasta kappaleesta olisi tullut liian pitkä.

Hyödynsimme vahvasti oppaan kokoamisessa myös Hyvinkään varhaiskasvatuksen pedagogisen tiimin tietoa. Heidän kanssaan suunniteltiin oppaan teoriataustaa, tiedon hankinnan menetelmiä ja haastatteluiden teemoja, sekä pohdittiin ja arvioitiin oppaan sisältöä ja rakennetta. Varhaiskasvatuksen työntekijöiden tiedon lisäksi käytimme oppaassa myös tietoa uusimmasta

lähde- ja tutkimuskirjallisuudesta sekä omaa tietoamme, mikä syntyi kehittämistyöprosessissa.

#### 6.4 Tarkistusvaihe ja viimeistely

Kehittämistyön tarkastamisvaiheessa toimijat arvioivat yhdessä syntynyttä tuotosta. Arvion perusteella tuotosta joko työstetään edelleen tai siirrytään viimeistelyvaiheeseen. Arviointia tehdään tarkistusvaiheen lisäksi myös kehittämistyöprosessin aikana. (Salonen 2013, 18.)

Arvioimme kehittämistyötämme jokaisessa vaiheessa sekä vaiheesta seuraavaan siirryttäessä keskenämme, opinnäytetyöohjaajamme kanssa sekä Hyvinkään varhaiskasvatuksen pedagogisen tiimin kanssa. Arvioimme kehittämistyömme toteutustapaa ja aikataulua, keinoja tavoitteiden saavuttamiseksi sekä tarvittavaa aineistoa ja menetelmiä sen saamiseksi. Arvioimme jatkuvasti myös oppaan sisältöä ja rakennetta. Arvioinnin kohteena oli myös oma ammatillinen kasvumme. Arvioinnin perusteella kehittämistyömme suuntaa ohjailtiin haluttuja tavoitteita ja tarvetta vastaavaksi.

Salonen (2013, 15) esittää, että tarkistusvaihe on kuitenkin hyvä tuoda esiin omana vaiheenaan, sillä sen merkitys kehittämistyössä on suuri. Kehittämistyömme tarkistusvaihe alkoi lokakuun 2017 lopussa (ks. taulukko 1). Lähetimme oppaan sähköisesti arvioitavaksi Hyvinkään varhaiskasvatuksen pedagogiselle tiimille, kehittämistyöhön osallistuneille Kenttädun neljälle työntekijätiimille sekä opinnäytetyöohjaajallemme. Pedagoginen tiimi arvioi oppaan todella hyväksi ja asiantuntevaksi. Tiimi toi esiin joitakin pieniä seikkoja, joita se toivoi lisäävän oppaaseen. Lisäksi tiimi toivoi, että oppaaseen lisättäisiin oppivasta yhteisöstä oma kappaleensa. (R. Peltonen-Hietamäki, sähköpostiviesti 20.10.2017.) Työstimme oppaan vielä heiltä saamamme palautteen perusteella. Arvioinnin ja palautteen tuomien muutosten ja viimeistelyn jälkeen lähetimme valmiin oppaan pedagogiselle tiimille ja opinnäytetyöohjaajallemme marraskuun 2017 puolivälissä (ks. taulukko 1).

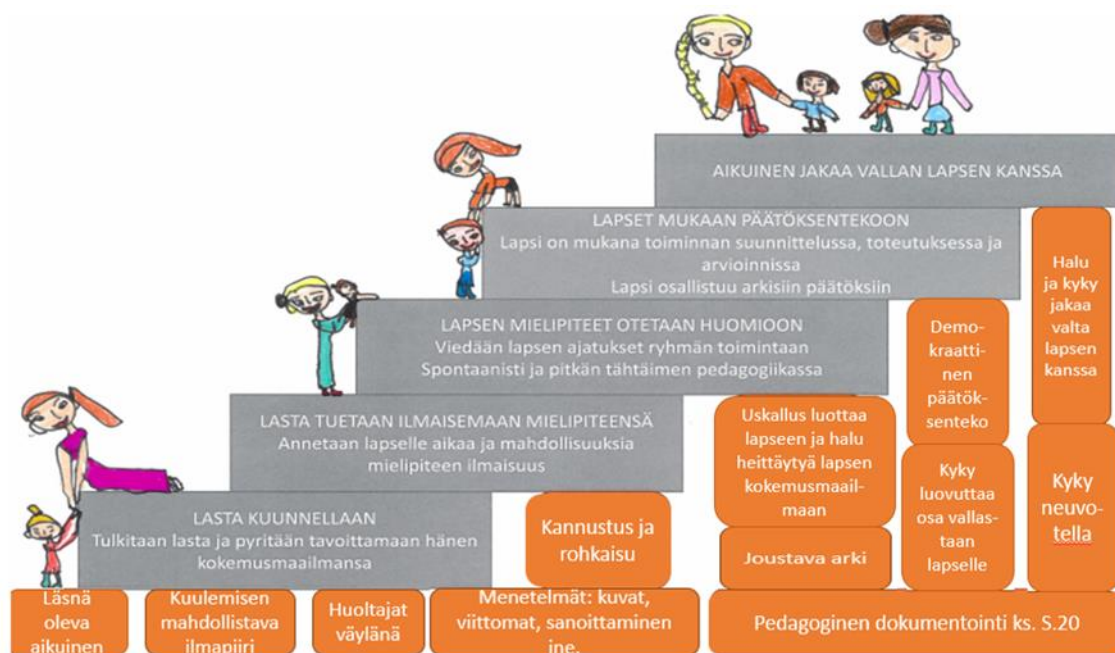
#### 6.5 Valmis tuotos

Kehittämistyömme tuotoksena valmistui lapsen osallisuutta edistävä opas varhaiskasvatuksen työntekijöille, tiimeille ja yksiköille. Opas rakennettiin yhteistyössä Hyvinkään kaupungin varhaiskasvatuksen kanssa, ja siihen osallistui myös Kenttädun päiväkodin neljä työntekijätiimiä. Opas sisältää teoretietoa lapsen osallisuudesta sekä siitä, miten lapsen osallisuus näytetään valtakunnallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa (2016) ja Hyvinkään varhaiskasvatussuunnitelmassa (2017). Opas toimii työntekijöiden, tiimien ja yksiköiden tukena kehittämis-

työssä kohti uuden varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden velvoitteiden toteutumista. Työelämän tarpeena oli saada käytännönläheinen opas, jonka avulla lasten osallisuutta voidaan edistää varhaiskasvatuksen arjessa. Tämän vuoksi oppaamme sisältää paljon käytännön vinkkejä, joiden avulla lapsen osallisuutta voidaan edistää. Opas sisältää näkökulmia osallisuuteen, ja se haastaa työntekijät pohtimaan omaa sekä työyhteisön asennoitumista, työtapoja ja toimintakulttuuria lapsen osallisuutta edistävämpään suuntaan.

Opas on tarkoitettu luettavaksi yhdessä varhaiskasvatussuunnitelmien kanssa, jonka vuoksi oppaan sisällön rakenne mukailee varhaiskasvatussuunnitelmien rakennetta. Oppaan kappaleet varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri, varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan suunnittelu ja toteutus, lapsen varhaiskasvatussuunnitelma sekä arviointi ja kehittäminen ovat otsikoitu yhdenmukaisesti Hyvinkään varhaiskasvatussuunnitelman (2017) kanssa. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2016) sekä Hyvinkään varhaiskasvatussuunnitelma (2017) ovat uusia, velvoittavia asiakirjoja, joiden käyttöönotto alkoi elokuussa 2017. Tämän vuoksi koimme, että oppaan olisi hyvä olla yhtenäinen näiden asiakirjojen kanssa. Toive tuli esille myös Hyvinkään varhaiskasvatuksen pedagogiselta tiimiltä (ks. liite 3).

Oppaan ensimmäisenä kappaleena on lapsen osallisuus. Tässä kappaleessa kerrotaan lapsen oikeudesta osallisuuteen perustuen YK:n yleissopimukseen lapsen oikeuksista, varhaiskasvatustalakiin (36/1973) sekä varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin (2016). Tässä oppaan kappaleessa käsitellään lapsen osallisuutta varhaiskasvatuksessa teoretietoon peilautuen. Hyvinkään varhaiskasvatuksessa lapsen osallisuus määritellään Vennisen, Leinosen ja Ojalan (2010) osallisuuden osatekijöiden mukaisesti, joista olemme tehneet oppaaseemme havainnollistavan kuvan. Oppaassa tuomme esille lapsen osallisuutta myös yhteisöllisyyden, oppivan yhteisön sekä lapsen kuulemisen näkökulmasta. Oppaassamme kuvaamme lapsen osallisuuden kehittämistä Shierin (2001) osallisuuden tasojen kautta. Hyvinkään varhaiskasvatuksen pedagogiselta tiimiltä nousi esiin toive, että Shierin (2001) osallisuuden tasot tuotaisiin esille uudella tavalla, joka havainnollistaisi työntekijöille lapsen osallisuutta käytännönläheisin keinoin. Tähän tarpeeseen vastasimme tekemällä Shierin (2001) osallisuuden tasoista porrasmallin (ks. kuvio 6), jossa tuodaan esille lapsen osallisuuden tasot sekä niissä esiintyvä aikuisen rooli.



Kuvio 6: Sovellus Shierin (2001, 111) osallisuuden tasoista

Seuraavaksi kuvaamme oppaassa lapsen osallisuuden toteutumista varhaiskasvatuksen perustoiminnoissa ja tuomme esille sen, että lapsen osallisuus näyttäytyy kaikessa varhaiskasvatuksen toiminnassa. Tässä kappaleessa tuomme esille näkökulmia toiminnan kehittämistä lapsia osallistavampaan suuntaan päiväkotitilanteessa, ruokailussa, pukemisessa ja riisumisessa sekä lepo-hetkellä.

Seuraavana otsikkona oppaassa on varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri. Tämä sekä seuraavat kolme kappaletta on tehty yhtenäiseksi Hyvinkään varhaiskasvatussuunnitelman (2017) kanssa. Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri -kappaleessa tuodaan esille lapsen osallisuuden tukemista vakiintuneena osana koko varhaiskasvatusyksikön ja tiimin toimintaa. Tässä kappaleessa tuodaan esille oppimisympäristön merkitystä lapsen osallisuuden kannalta sekä huoltajien kanssa tehtävää yhteistyötä ja heidän osallisuutensa tukemista.

Oppaan neljäntenä kappaleena on varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan suunnittelu ja toteuttaminen. Tässä kappaleessa haastetaan varhaiskasvatuksen työntekijätiimit pohtimaan lasten mahdollisuutta osallistua toiminnan suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin. Kappaleessa käsitellään myös pedagogista dokumentointia, jonka avulla osallisuus saadaan konkreettisesti näkyväksi. Osallisuutta tukevista työtavoista oppaassa tuodaan esille pienissä ryhmissä toimiminen, luovat toiminnot sekä lapsen leikin tärkeys.

Viidentenä kappaleena käsitellään lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa lapsen osallisuuden näkökulmasta. Hyvinkään varhaiskasvatuksen pedagogiselta tiimiltä nousi esille toive, että oppaassa käsiteltäisiin lapsen vasuprosessia osallisuuden näkökulmasta. Lapsen vasuprosessi on

kuitenkin laaja kokonaisuus, ja opinnäytetyömme luonteen vuoksi jouduimme rajaamaan lapsen vasuproessin käsittelyn melko pienimuotoiseksi.

Arviointi ja kehittäminen on oppaan viimeinen varsinainen kappale. Tässä kappaleessa käsitellään varhaiskasvatuksessa tehtävää osallisuuden edistämisen kehittämistyötä yksikkö-, tiimi- ja työntekijätasolla. Tässä kappaleessa tuodaan esille kysymyksiä, joiden avulla yksikkö ja työntekijätiimit voivat pohtia, millä tavoin lapsen osallisuus toteutuu suhteessa Shierin (2001) osallisuuden tasoihin koko varhaiskasvatussyksikön ja ryhmän toiminnassa ja ilmapiirissä. Kysymyksiä on esitetty myös siten, että jokainen työntekijä voi itsenäisesti pohtia omaa asennoitumistaan ja työtötään peilautuen Shierin (2001) osallisuuden tasoihin.

## 6.6 Käyttöönotto

Kehittämistyön lopussa on käyttöönottovaihe, jolloin kehittämistyön tuotos otetaan käyttöön käytännön työssä (Heikkilä ym. 2008, 121). Kehittämistyömme käyttöönottovaihe alkoi marraskuussa 2017 oppaan julkistamistilaisuudessa, johon osallistui Hyvinkään varhaiskasvatuksen työntekijöitä sekä Hyvinkään varhaiskasvatuksen pedagoginen tiimi. Pedagoginen tiimi ehdotti, että esittelytilaisuus pidettäisiin koulutustilaisuutena, johon voisi osallistua 50-60 varhaiskasvatuksen työntekijää (R. Peltonen- Hietämäki, sähköpostiviesti 8.11.2017). Näin ollen oppaan esittelytilaisuus toimi samalla Hyvinkään kaupungin varhaiskasvatuksen koulutustilaisuutena. Kerroimme tuolloin lyhyesti kehittämistyöstämme, jonka myötä opas rakentui. Pääpaino esittelyssä oli oppaan sisällössä ja käyttötavoissa. Koulutustilaisuuden lopuksi saimme Hyvinkään varhaiskasvatuksen työntekijöiltä palautetta oppaasta. Käsittelemme tätä palautetta tarkemmin kappaleessa seitsemän.

Hyvinkään varhaiskasvatus ottaa oppaan käyttöön kaikissa varhaiskasvatussyksiköissään. Opas painatetaan jokaiselle varhaiskasvatustiimille, ja lisäksi opas on pdf-muodossa kaikkien työntekijöiden saatavilla. Koulutustilaisuus kuvattiin, ja videon linkki on Hyvinkään varhaiskasvatuksen työntekijöiden käytössä (ks. liite 8).

## 7 Arviointi ja pohdinta

Työelämän resurssien mukaisesti ryhmähaastatteluihin oli kuhunkin varattuna aikaa vain 1 tunti ja 15 minuuttia. Koska ryhmähaastattelussa oli meidän lisäksi 8-9 työntekijää, olisi ollut hyvä, jos aikaa olisi ollut käytettävissä enemmän. Tämä olisi palvellut tarveitamme myös sen vuoksi, että keskustelimme useasta eri teemasta, jotka olivat lisäksi sisällöltään hyvinkin moninaisia ja suhteellisen laajoja. Vastaavasti olisimme voineet rajata teemoja niin, että olisimme keskustelleet vain kahdesta tai kolmesta teemasta, jolloin aikaa olisi ollut

enemmän yhden teeman käsittelyyn. Toisaalta silloin kuitenkin olisi jäänyt joitakin varhaiskasvatusoppaan kannalta tärkeitä tuloksia saamatta. Käyttämillämme teemoilla saimme riittävästi monipuolista tietoa oppaan laatimista varten.

Pohdimme myös, oliko haastattelutiimien määrä riittävä, kun kahdesta tiimistä vain yksi henkilö pääsi paikalle. Suuremmalla osallistumismäärällä olisimme saattaneet saada vieläkin monipuolisemmin tietoa lasten osallisuudesta varhaiskasvatuksessa. Toisaalta suurempi haastateltavien määrä olisi lisännyt tarpeettomasti työmääräämme, koska tälläkin aineistolla saimme riittävästi materiaalia oppaan laatimista varten.

Jo kehittämistyömme aikana arvioimme syntyneitä opasta sekä kehittämistyön prosessin etenemistä. Teimme arviointia Hyvinkään varhaiskasvatuksen pedagogisen tiimin, opinnäytetyöohjaajamme sekä varhaiskasvatusyksikön työntekijöiden kanssa. Lisäksi arvioimme työemme etenemistä ja sisältöä keskinäisten keskustelujen avulla viikoittain.

Kehittämistyömme lopuksi arvioimme kehittämistavoitteiden toteutumista, kehittämisprosessin kulkua sekä kehittämistyön tuotosta. Perustamme arvioinnin työelämän edustajilta saamaamme palautteeseen ja itsearviointiin. Saimme työelämän edustajilta palautteen oppaan sisällöstä kehittämisprosessin tarkastusvaiheessa (ks. taulukko 1), kun lähetimme sisällöltään valmiin oppaan pedagogiselle tiimille ja haastatteluihin osallistuneille työntekijöille kommentoitavaksi. Tässä vaiheessa saimme vain pedagogiselta tiimiltä palautteen oppaan sisällöstä. Varhaiskasvatusyksiköiden työntekijöiltä saimme palautetta, kun esittelimme oppaan työelämän edustajille Kenttädun päiväkodissa järjestetyssä koulutustilaisuudessa. Kehittämisprosessimme lopuksi pyysimme erillisellä lomakkeella loppupalautteen pedagogiselta tiimiltä (ks. liite 8).

Kehittämistehtävämme oli tuottaa varhaiskasvatuksen työntekijöille, tiimeille ja yksiköille opas lapsen osallisuuden toteuttamiseen ja edistämiseen varhaiskasvatusyksikön arjessa. Tämän kehittämistehtävämme pääsemiseksi asetimme kehittämistyöllemme sitä ohjaavia tavoitteita, joiden toteutumista arvioimme seuraavaksi.

Päätavoitteenamme oli tuoda oppaassa esiin lasten osallisuuden ilmenemistä, toteuttamista ja kehittämistä käytännössä varhaiskasvatuksen arjessa. Oppaan viimeistelyvaiheessa pedagoginen tiimi arvioi oppaan todella hyväksi (R. Peltonen-Hietämäki, sähköpostiviesti 2017). Loppupalautteessa tiimi arvioi oppaan sisällön monipuoliseksi ja käytännönläheiseksi. Erityisesti oppaan ulkoasu oli heistä houkutteleva ja kuvitus osuva. Pedagoginen tiimi totesi opinnäytetyömme aiheen ajankohtaiseksi ja oppaan hyödylliseksi apuvälineeksi lapsen osallisuuden edistämiseksi (ks. liite 8). Myös varhaiskasvatusyksiköiden työntekijöiltä saatu palaute tuki

tämän tavoitteen saavuttamista. Yksi työntekijä totesi muun muassa: ”Tämän jälkeen kenenkään on enää turha tulla sanomaan, että lapsen osallisuutta on vaikea ymmärtää tai sitä on vaikea toteuttaa”. Olemme hyvin ilahuneita tästä myönteisestä palautteesta, ja myös omasta mielestämme saimme kootuksi kehittämistyöstä tulleen tiedon lapsen osallisuudesta ja sen edistämisestä hyväksi ja monipuoliseksi kokonaisuudeksi.

Tavoitteenamme oli vastata työelämän tarpeisiin, joten otimme kehittämisprosessissa huomioon työntekijöiden esittämät toiveet. Pedagogisen tiimin palautteen pohjalta opinnäytetyömme aihe oli hyvin ajankohtainen, ja se vastasi todella hyvin Hyvinkään varhaiskasvatuksen tarpeisiin. Pedagoginen tiimi arvioi lisäksi, että otimme työelämän toiveet ja palautteet huomioon oppaan suunnittelussa ja kokoamisessa kehittämisprosessin aikana (ks. liite 8). Myös meidän omasta mielestämme saavutimme tämän tavoitteen erinomaisesti. Pyysimme aktiivisesti palautetta työelämän edustajilta ja kokosimme ja muokkasimme opasta palautteiden pohjalta. Lähetimme oppaan työstämisen aikana pedagogiselle tiimille useita versioita opasta, jotta pystyisimme vastaamaan työelämän tarpeeseen mahdollisimman hyvin. Tällä tavoin pidimme myös pedagogisen tiimin ajan tasalla oppaan rakentumisesta ja sen sisällön eri vaiheiden muodostumisesta.

Lisäksi opinnäytetyömme tarkoituksena oli, että Hyvinkään varhaiskasvatusyksiköt ottavat oppaan käyttöönsä lapsen osallisuuden kehittämistyön tueksi. Oppaan esittelytilaisuudessa työntekijät kommentoivat opasta todella hyödylliseksi ja osa työntekijöistä kertoi ottavansa oppaan heti työskentelynsä tueksi lapsen osallisuuden edistämisessä. Pedagogiselta tiimiltä saadun palautteen mukaisesti opas monistetaan jokaisen Hyvinkään varhaiskasvatusyksikön tiimin käyttöön. Lisäksi esittelytilaisuuden video on työntekijöiden katsottavissa (ks. liite 8). Näihin palautteisiin nojaten, voimme todeta tämän tarkoituksen toteutuneen. Työmme tarpeellisuudesta ja onnistumisesta kertoo myös se, että meidät pyydettiin keväällä 2018 järjestettävään Loisto-kehittämishankkeen seminaariin esittelemään opasta (O. Salonsaari, sähköposti 15.11.2017).

Pedagoginen tiimi arvioi yhteistyötämme kehittämishankkeessa. He kuvailivat sen sujuneen todella hyvin. Työskentelymme oli heidän palautteensa mukaan innokasta ja motivoitunutta. He toivat esiin, että olimme aktiivisia ja hoidimme työmme huolellisesti. Palautteen mukaisesti huolehdimme hyvin aikataulussa pysymisestä (ks. liite 8). Meidänkin mielestämme yhteistyö työelämän edustajien kanssa oli sujuvaa ja saumatonta. Aiheemme oli meille hyvin tärkeä, ja suhtauduimme kehittämistyöhön todella motivoituneesti, sillä ymmärsimme sen hyödyn varhaiskasvatukselle ja omalle ammatilliselle kehittymisellemme. Yhteistyömme pedagogisen tiimin kanssa oli aktiivista, ja olimme yhteydessä sähköpostitse kehittämistyömme eri vaiheiden aikana useasti.



Uusi varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2016) haastaa koko Suomen varhaiskasvatuksen kentän tarkastelemaan ja kehittämään toimintakulttuuriaan. Varhaiskasvatustyöyksiköiden tulisi löytää yhtenäisen varhaiskasvatussuunnitelman perusteita noudattava toimintakulttuuri, jossa lapsen osallisuus toteutuu kokonaisvaltaisesti. Lapsen osallisuutta ja sen edistämisen keinoja ei ole kuitenkaan tuotu konkreettisesti varhaiskasvatustyöyksiköiden tietoon. Näin ollen työntekijät seisovat uusien velvoitteiden edessä, mutta heille ei ole tarjottu keinoja velvoitteisiin vastaamiseksi. Uskomme vahvasti, että kehittämistyömme tuotoksena tehty opas vastaa tähän tarpeeseen tarjoten kaikille varhaiskasvatuksen työntekijöille, tiimeille ja yksiköille tietoa lapsen osallisuudesta ja sen edistämisestä varhaiskasvatuksessa. Opinnäytetyömme päättyi siinä kohtaa, kun opas otetaan Hyvinkään varhaiskasvatuksessa käyttöön. Kun aikaa hieman kuluu, voisi oppaan käyttöönoton seurannasta ja sen mahdollisesti tuomasta muutoksesta saada hyvän ja tarpeellisen opinnäytetyöaiheen.

Opas on rakennettu varhaiskasvatussuunnitelman perusteita (2016) noudattavaksi, joten se on erinomaisesti hyödynnettävissä myös muissa kunnissa Hyvinkään lisäksi. Oppaan laajasta hyödynnettävyydestä kertoo myös se, että pääsemme esittelemään oppaan Loisto-kehittämishankkeen seminaariin. Loisto on opetushallituksen koordinoima varhaiskasvatuksen kehittämisverkosto. Sen tavoitteena on vahvistaa varhaiskasvatuksen alueellista ja kansallista kehittämistä. Loisto tukee uusien varhaiskasvatussuunnitelmien toimeenpanoa paikallisella tasolla vahvistamalla varhaiskasvatuksen pedagogiikkaa, toimintakulttuuria, johtamista sekä seurannaa ja arviointia. (Loisto- varhaiskasvatuksen kehittämisverkosto 2017.)

Kehittämistyössämme korostui jaettu asiantuntijuus, jossa eri toimijoilla oli mahdollisuus jakaa tietoa ja oppia toisiltaan. Käsittelimme kehittämisprosessin aikana lapsen osallisuutta varhaiskasvatuksessa hyvin moninaisesti etsien eri toimijoiden kanssa aktiivisesti keinoja lapsen osallisuuden edistämiseen. Työ- ja aikaresurssien vuoksi, emme kartoittaneet opinnäytetyössämme varhaiskasvatustyöyksiköiden työntekijöiden mahdollista ammatillista kehittymistä. Voimme kuitenkin todeta, että kehittämistyöprosessi tarjosi työntekijöille hyvän mahdollisuuden jakaa ja saada tietoa lapsen osallisuudesta sekä sen edistämisestä. Kehittämistyömme yhtenä tärkeänä tavoitteena oli kehittää omaa ammatillista osaamistamme niin, että ymmärrämme lapsen osallisuuden monimuotoisuutta varhaiskasvatuksessa syvällisesti ja tiedämme mitä sen kehittäminen varhaiskasvatuksessa pitää sisällään. Koemme, että pääsimme tähän tavoitteeseen erinomaisesti. Saimme kehittämistyössämme tietoa alan asiantuntijoilta, lähdekirjallisuudesta sekä varhaiskasvatuksen käytännöstä. Kun pääsimme työstämään näistä tiedoista koottua opasta, kehityimme itse ammatillisesti paljon. Ymmärrämme nyt paremmin kuin ennen kehittämistyön aloittamista, mitä lapsen osallisuus varhaiskasvatuksessa pitää sisällään, mitä sen toteuttaminen ja edistäminen edellyttävät ja miten sitä voidaan käytännössä tehdä varhaiskasvatustyöyksiköissä. Osallisuuden kokonaisvaltaisuus on hahmottunut meille hyvin moninaisesti ja syvällisesti.

## Lähteet

### Painetut lähteet:

Ahonen, L. 2017. Vasun käyttöopas. Jyväskylä: PS-kustannus.

Emilsson, A. & Folkesson, A-M. 2006. Children's Participation and Teacher Control. Kalmarin yliopisto, Ruotsi.

Fonsén, E., Heikka, J. & Elo, J. 2014. Pedagogisia näkökulmia lasten osallisuuden tukemiseen varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Heikka, J., Fonsén, E., Elo, J. & Leinonen, J. (toim.) Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa. Tampere: Suomen varhaiskasvatus ry, 80-96.

Heikkilä, A., Jokinen, P. & Nurmela, T. 2008. Tutkiva kehittäminen. Avaimia tutkimus- ja kehittämishankkeisiin terveydenhoitoalalla. Helsinki: WSOY.

Hujala, E. & Turja, L. 2011. Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.

Kataja, J. 2014. Pedagogisia näkökulmia lasten osallisuuden tukemiseen varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Heikka, J., Fonsén, E., Elo, J. & Leinonen, J. (toim.) Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa. Tampere: Suomen varhaiskasvatus ry, 56-80.

Kerttukangas, T. & Härkönen, U. 2014. Lasten osallisuus perustoiminnoissa. Teoksessa Heikka, J., Fonsén, E., Elo, J. & Leinonen, J. (toim.) Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa. Tampere: Suomen varhaiskasvatus ry, 96-115.

Koivula, M., Siippainen, A. & Eerola-Pennanen, P. (toim.). 2017. Valloittava varhaiskasvatus. Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia. Tampere.

Laitinen, M & Niskala, A. 2013. Asiakkaat toimijana sosiaalityössä. Tampere: Vastapaino.

Leinonen, J. 2014. Pedagogisia näkökulmia lasten osallisuudentukemiseen varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Heikka, J., Fonsén, E., Elo, J. & Leinonen, J. (toim.) Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa. Tampere: Suomen varhaiskasvatus ry, 16-40.

Parrila, S. & Fonsén, E. 2016. Varhaiskasvatuksen pedagoginen johtajuus. Käsikirja käytännön työhön. Jyväskylä.

Roos, P. 2014. Päiväkodin arki lasten kertomana. Teoksessa Heikka, J., Fonsén, E., Elo, J. & Leinonen, J. (toim.) Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa. Tampere: Suomen varhaiskasvatus ry, 41-56.

Roos, P. 2016. Mitä kuuluu? Lapsen kertomukset ja osallisuus päiväkotiarjessa. Vaasa: Waasa Graphics Oy.

Turja, L. 2010. Lapset osallisena- kohti uutta varhaiskasvatuskulttuuria. Teoksessa Turja, L & Fonsén, E. 2010. Suuntana laadukas varhaiskasvatus- professori Eeva Hujalan matkassa. Tampere: Suomen varhaiskasvatus ry, s, 30-47.

Varhaiskasvatuslaki 36/1973

### Sähköiset lähteet:

Hart, R. 1992. Children's participation: From tokenism to citizenship. Innocenti Essays, nro. 4. Florence: UNICEF. Viitattu 27.11.2017. [https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/chil-drens\\_participation.pdf](https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/chil-drens_participation.pdf)

Hyvinkään pelikirja 2016. Viitattu 1.11.2017. [http://www.hyvinkaa.fi/globalassets/kaupunki-ja-hallinto/pelikirja/hyvinkaan-pelikirja\\_print.pdf](http://www.hyvinkaa.fi/globalassets/kaupunki-ja-hallinto/pelikirja/hyvinkaan-pelikirja_print.pdf)

Hyvinkään varhaiskasvatussuunnitelma. 2017. Viitattu 10.10.2017. <http://www.hyvinkaa.fi/globalassets/kasvatus-ja-koulutus/varhaiskasvatus/liitteet/hyvinkaan-vasu.pdf>

Kenttökadun päiväkotit 2017. Projektiutiset 4/2017. Viitattu 6.11.2017. <http://www.projektiutiset.fi/kenttakadun-paivakoti/>

Kirby, P., Lanyon, C., Cronin, K. & Sinclair, R. 2003. Building culture of participation. Involving children and young people in policy, service planning, delivery and evaluation. Research report. Department for Education and Skills. Viitattu 8.11.2017. [http://www.gyerekesely.hu/childpoverty/docs/involving\\_children\\_report.pdf](http://www.gyerekesely.hu/childpoverty/docs/involving_children_report.pdf)

Kuula, A. 2006. Toimintatutkimus. Luku 5.4. kokonaisuudesta Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Viitattu 1.12.2017. [http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L5\\_4.html](http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L5_4.html)

Leemann, L., Kuusio, H. & Hämäläinen, R-M. 2015. Sosiaalinen osallisuus. Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke (Sokra). Terveystieteiden tutkimuskeskus. Viitattu 1.12.2017. [https://www.thl.fi/documents/10531/2088501/Tietopaketti\\_Sosiaalinen\\_Osallisuus.pdf/52a41c04-c4fa-4cf0-bc6f-0bb06705903b](https://www.thl.fi/documents/10531/2088501/Tietopaketti_Sosiaalinen_Osallisuus.pdf/52a41c04-c4fa-4cf0-bc6f-0bb06705903b)

Mäkitalo, A-R., Nevanen, S., Ojala, M., Tast, S., Venninen, T. & Vilpas, B. (toim.) 2011. Löytö-retkellä osallisuuteen - Kehittämistä ja tutkimista päiväkodin arjessa II -VKK-Metron julkaisu. Soc-ca ja Heikki Waris-instituutin julkaisusarja nro 25. Viitattu 6.8.2017. [http://www.socca.fi/files/1373/Loytoretkella\\_osallisuuteen\\_kehittamista\\_ja\\_tutkimista\\_paivakodin\\_arjessa\\_II.pdf](http://www.socca.fi/files/1373/Loytoretkella_osallisuuteen_kehittamista_ja_tutkimista_paivakodin_arjessa_II.pdf)

Osallisuus 2017. Terveystieteiden tutkimuskeskus. Viitattu 20.10.2017. <https://www.thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi/osallisuus>

Päivähoito ja perusopetus 2017. Hyvinkään kaupunki. Viitattu 6.11.2017. <http://www.hyvinkaa.fi/sosiaali-ja-terveyspalvelut/maahanmuuttajien-palvelutori/paivahoito-ja-perusopetus/>

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, S. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Viitattu 10.10.2017. <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>

Salonen, K. 2013. Näkökulmia tutkimukselliseen ja toiminnalliseen opinnäytetyöhön. Opas opiskelijoille, opettajille ja TKI-henkilöstölle. Puheenvuoroja 72. Turun ammattikorkeakoulu. Viitattu 19.11.2017. <http://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522163738.pdf>

Shier, H. 2001. Pathways to participation: Openings, Opportunities and Obligations. Children and Society:15. Viitattu 31.7.2017. [http://ipkl.gu.se/digitalAssets/1429/1429848\\_shier2001.pdf](http://ipkl.gu.se/digitalAssets/1429/1429848_shier2001.pdf)

Stenvall, E. & Seppälä, U. 2008. Talo lapsia varten. Lapsen osallisuus pääkaupunkiseudun päiväkodeissa. Socca ja Heikki Waris-instituutti. Työpapereita 2008:1. Viitattu 9.8.2017. [http://www.socca.fi/files/100/Talo\\_lapsia\\_varten\\_lasten\\_osallisuus\\_paivakodissa.pdf](http://www.socca.fi/files/100/Talo_lapsia_varten_lasten_osallisuus_paivakodissa.pdf)

Varhaiskasvatus 2017. Hyvinkään kaupunki. Viitattu 18.10.2017. <http://www.hyvinkaa.fi/kasvatus-ja-koulutus/varhaiskasvatus/>

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016. Opetushallitus. Määräykset ja ohjeet 2016:17. Viitattu 19.8.2017. [http://www.oph.fi/download/179349\\_varhaiskasvatussuunnitelman\\_perusteet\\_2016.pdf](http://www.oph.fi/download/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf)

Venninen, T., Leinonen, J. & Ojala, M. 2010. ”Parasta on, kun yhteinen kokemus siirtyy jaetuksi iloksi.” Lapsen osallisuus pääkaupunkiseudun päiväkodeissa. Työpapereita 2010:3. VKK-Metro. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus. Viitattu 16.4.2017. [http://www.socca.fi/files/627/Yhteinen\\_kokeminen\\_jaetuksi\\_iloksi\\_lapsen\\_osallisuus\\_paa-kaupunkiseudun\\_paivakodeissa\\_2010.pdf](http://www.socca.fi/files/627/Yhteinen_kokeminen_jaetuksi_iloksi_lapsen_osallisuus_paa-kaupunkiseudun_paivakodeissa_2010.pdf)

YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista. Unicef. Viitattu 21.9.2017. [https://unicef.studio.crasman.fi/pub/pub-lic/pdf/LOS\\_A5fi.pdf](https://unicef.studio.crasman.fi/pub/pub-lic/pdf/LOS_A5fi.pdf)

Julkaisemattomat lähteet:

Pedagoginen tiimi. 2017. Keskustelu. 22.11.2017. Hyvinkään varhaiskasvatus. Hyvinkää.

Pedagoginen tiimi. 2017. Tapaaminen 3.3.2017. Hyvinkään varhaiskasvatus. Hyvinkää.

Peltonen-Hietämäki, R. 2017. Sähköpostiviesti 25.1.2017. Hyvinkään varhaiskasvatus. Hyvinkää.

Peltonen-Hietämäki, R. 2017. Sähköpostiviesti 20.10.2017. Hyvinkään varhaiskasvatus. Hyvinkää.

Peltonen-Hietämäki, R. 2017. Sähköpostiviesti 8.11.2017. Hyvinkään varhaiskasvatus. Hyvinkää.

Salonsaari, O. 2017. Sähköpostiviesti. 15.11.2017. Hyvinkään varhaiskasvatus. Hyvinkää.

## Kuviot

|   |    |
|---|----|
| Kuvio 1: Hyvinkään pelikartta .....   | 8  |
| Kuvio 2: Pedagogisen toiminnan arviointi ja kehittäminen Hyvinkäällä (Hyvinkään<br>varhaiskasvatussuunnitelma 2017, 29) ..... | 14 |
| Kuvio 3: Osallisuuden tasomalli (Shier 2001, 111) .....   | 22 |
| Kuvio 4: Kehittämistyön tutkimuksellinen toteutusvaihe .....  | 27 |
| Kuvio 5: Haastatteluiden analysointi .....  | 34 |
| Kuvio 6: Sovellus Shierin (2001, 111) osallisuuden tasoista .....   | 45 |

## Taulukot

|   |    |
|---|----|
| Taulukko 1: Kehittämistyön eteneminen ..... | 25 |
|---|----|

## Liitteet

|  |    |
|--|----|
| Liite 1: Pedagogisen tiimin tapaaminen 3.3.2017, muistio .....                               | 56 |
| Liite 2: Pedagogisen tiimin tapaaminen 30.5.2017 .....                                       | 58 |
| Liite 3: Pedagogisen tiimin tapaaminen 15.8, muistio .....                                   | 59 |
| Liite 4: Viesti varhaiskasvatuksen esimiehille .....   | 60 |
| Liite 5: Tutkimustulokset .....  | 61 |
| Liite 6: Opas lapsen osallisuuden edistämiseen- työntekijöille, tiimeille ja yksiköille..... | 63 |
| Liite 7: Tutkimuslupapäätös .....  | 95 |
| Liite 8: Työelämän palaute .....   | 96 |

## Liite 1: Pedagogisen tiimin tapaaminen 3.3.2017, muistio

Tavoitteenamme oli esitellä pedagogiselle tiimille opinnäytetyöajatustamme, sekä kuulla heidän mielipiteensä siitä. Halusimme kuulla heidän näkökulmansa asiaan ja toivoimme, että heillä olisi hyviä ajatuksia opinnäytetyömme toteutukseen. Menimme tapaamiseen avoimin mielin valmiina muuttamaan jo valmiita ajatuksiamme opinnäytetyöstämme. Halusimme karvoittaa myös osallisuusoppaan tarvetta, sekä osallisuuden taustaa Hyvinkään varhaiskasvatuksessa. Toivoimme saavamme heiltä hyviä näkökulmia myös siihen, miten osallistaisimme parhaiten päiväkodin työntekijöitä kehittämistyössämme.

Hyvinkään varhaiskasvatuksessa ei ole vielä tehty suuria osallisuuden edistämiseksi, vaan sitä on vasta tunnusteltu ja pohdiskeltu tiimeissä. Päiväkodeissa tehtävänä ovat olleet lapsilähtöiset projektit

Tärkeäksi osallisuudessa nousi esiin lasten ajatusten esiin saaminen ja aikuisen heittäytyminen

Haasteita osallisuuden toteutumiselle:

- muutos osallisuuden suuntaan hidasta
- laatueroja ryhmien ja päiväkotien välillä suhteessa osallisuuden toteutumiseen
  - Aikaisemmin on ollut vapaat kädet toteuttaa varhaiskasvatusta ja eri päiväkodeissa/ryhmissä painotusalueet ovat vaihdelleet suurestikin (pitkä historiallinen tapa)
  - Nyt taas haetaan vakalain ja vasun 2016 perusteella yhteistä linjaa
  - lto on tässä moottori, joka vie johtajan juttuja eteenpäin
  - Tulee olla yhteiset raamit, mutta luovuutta ei saa kuitenkaan latistaa
- työntekijöiden asenteet oleellisessa asemassa
- turvallisuushakuisuus
- kiulu kirjoitetun vasun ja käytännön välillä on suuri> miten se saataisiin kurottua?

Tiimi piti opasta tarpeellisena ja hyvänä ajatuksena.

- Toivoivat myös vähän teoriaa tuotokseen
- Voisi perustua Shierin osallisuuden tasoihin, sekä Vennisen, Leinosen ja Ojalan (2010) määritelmään osallisuudesta
- oppaaseen myös kirjavinkkejä
- muita vinkkejä: esim käy havainnoimassa naapuri pk:ssa, miten he toteuttavat osallisuutta

Työntekijöiden osallistuminen

- Sovimme että osallistamme työntekijöitä tapaamalla heitä kahdesti kevään aikana
- ensimmäisellä tapaamisella toteutamme avoimen teemahaastattelun
- käsittelemme ensimmäisellä kerralla:
  - kerromme opinnäytetyöstämme ja hyvin lyhyesti osallisuuden määrittelystä
  - osallisuuden haasteet -miten tästä eteenpäin
  - miten toteutettu osallisuutta
  - mitä kysymyksiä tulisi tehdä itselleen, jotta asia aukeaisi
- teemat, joista keskustelemme annetaan työntekijöille etukäteen pohdittaviksi
- Tapaamme tiimit uudelleen kesäkuun alussa
  - Onko herännyt uusia ajatuksia miten osallisuutta voitaisiin edistää?



- tukiko edellinen keskustelu omaa ammatillista kehittymistä?-Miten?
- onko ideoita oppaaseen?

Seuraavaksi

- Laadimme sähköpostiviesti, jonka Riitta välittää johtajille
  - mitä tehdään, mitä etsitään
  - aikataulu
- Tapaamme haastattelujen jälkeen uudelleen pedatiimin ti 30.5 klo 8.00 Lyhde

## Liite 2: Pedagogisen tiimin tapaaminen 30.5.2017

### Pedatiimin toinen tapaaminen 30.5.17

- Kerroimme kehittämistyön etenemisestä
- Annoimme koonnin toimintatutkimuksen ensimmäisestä osasta
- Tarkistimme kehittämistyön aikataulua
- Arvioimme kehittämistyön etenemistä

### Ajatuksia toiseen tapaamiseen:

- Kertaus alkuun
- Voitaisiin nostaa esille lapsen mielipiteen huomioiminen vasussa
  - ✓ Mitä ajatuksia työntekijöille nousee tästä? Tuntuuko vaikealta?-Miksi tai mikä?

### Oppaan sisällön kannalta huomioitavaa:

- Lapsen havainnoinnissa ehdottoman tärkeää on dokumentointi ja erityisesti kirjaaminen> saadaan tehokkaammin ja helpommin lapsen mielenkiinnon kohteet osaksi toimintaa
- Ammatillista osaamista ei tule unohtaa, vaan lasten kehitystä on tuettava
  - ✓ Tähän yhtenä ratkaisuna on kirjata lapsen mielenkiinnon kohteita ja tavoitteita ja sitten konkreettisesti yhdistellä niitä

### Jatko:

- Teemme koonnin toisen tapaamiskerran keskeisistä asioista ja lähetämme sen pedatiimille
- Erityisesti raportoimme vasuteemaa sivuavia asioita
- Pyrimme saamaan oppaan kokoon mahdollisimman nopeasti
- Seuraava tapaaminen 15.8 klo 8-9

Liite 3: Pedagogisen tiimin tapaaminen 15.8, muistio

- Otetaan kuitenkin pehmeämpi ja ymmärtäväisempi tyyli työntekijöiden työtöteeseen/asenteeseen
  - ✓ lisäksi tuodaan tähän lukuun pedagogiikka-kasvattajan pedagogiikka
- Laitetaan lisää lapsen vasuprosessista etenkin hyviä käytännön vinkkejä. Otetaan yhteyttä 19.9 jälkeen, jolloin vinkkejä kerätty kehittämispäivän porinapiireissä
- Tuodaan tahtomisen, toiveiden ja kiinnostusten kohteiden lisäksi esiin myös lapsen TARPEET (kehitykselliset yms), ei vain tahtova lapsi, joka saa mitä haluaa, vaan myös tarvitseva lapsi. Myös yhteisöllisyyden näkökulma
- Osallistava demokratia tuodaan teoriaosuuteen
- TIIMIN pitää myös tutkia työtöteään, ei vain yksilön!
- ei puhuta päiväkodista, vaan esim. varhaiskasvatuksen yksiköistä tms.
- Enemmän linkitystä teoriaan, voisiko teoriaa olla esim. jokaisen luvun alussa?
- Muistetaan pitää pedagogiikka osallisuuden rinnalla
- Voisimmeko hyödyntää vasun kuvaa tai Hyvinkään vasua tekstin jaottelussa?
  - ✓ Olisi hyvä kytkeä opas johonkin jo valmiiksi olemassa olevaan tuttuun kytkökseen
- TOIMINNAN SUUNNITTELU
- ryhmävasu enemmän mukaan- eli kokonaisvaltainen suunnittelu
- Miten lapsi voitaisiin huomioida yhteisöllisin keinoin yksilöllisemmin?  
PIENRYHMÄTOIMINTA
- Vaihda otsikko- Toimiminen pienissä ryhmissä
- avataan pedagogista näkökulmaa tähän
  - ✓ eli tarvitaanko kiinteitä pienryhmiä/ samaa aikuista jne
  - ✓ pienryhmätoiminta voi myös rajoittaa lapsen osallisuutta ja olla ns suorittamista
  - ✓ lapsella pitäisi olla mahdollisuus olla myös itsekseen
- Liitetään lapsen kuulemiseen käytännön keinoksi
- PERUSTOIMINNAT
- Pedagogiikka hyvä näkyä näissä
  - ✓ näkyviin se, että osallisuus näyttäytyy arjessa
- Olisi ehkä hyvä liittää tai linkittää aikuisen työtöteeseen
- ulkoilu osio otetaan pois perustoiminnoista

Liite 4: Viesti varhaiskasvatuksen esimiehille

Hei Hyvinkään kaupungin päiväkotien johtajat!

Olemme sosionomiopiskelijat Anniina Holmström ja Roosa Kittelä Hyvinkään Laureasta.

Teemme opinnäytetyönämme lapsen osallisuutta edistävän, käytännön läheisen oppaan Hyvinkään päiväkotien työntekijöiden käyttöön. Toteutamme tämän kehittämistyömme yhteistyössä Hyvinkään varhaiskasvatuksen pedagogisen tiimin kanssa. Lähestymme teitä nyt, sillä haluaisimme hyödyntää yhteisessä kehittämistyössämme myös työntekijöiden asiantuntijuutta.

Tavoitteenamme olisi saada kahden päiväkodin kahdesta eri ryhmästä työntekijätiimit mukaan kehittämistyöhön. Yhteistyömme sisältäisi kaksi eri tapaamiskertaa huhti-kesäkuun aikana. Ensimmäisellä kerralla tapaamme jokaisen tiimin erikseen, kerromme tarkemmin kehittämistyömme tarkoituksesta ja keskustelemme yhdessä seuraavista teemoista:

- Miten lapsen osallisuus näyttäytyy päiväkodissa?
- Miten olette toteuttaneet lapsen osallisuutta omassa ryhmässänne?
- Millaisia haasteita lapsen osallisuuden toteutumisessa/edistymisessä on?
- Millaisin keinoin voisimme vastata haasteisiin, jotta lasten osallisuus toteutuisi paremmin?
- Mitä kysymyksiä työntekijän tulisi tehdä itselleen lapsen osallisuuden edistämisen suhteen?

Tapaamiskertojen välillä pyydämme työntekijöitä refleктоimaan omaa toimintaansa keskusteluista nousseiden ajatusten pohjalta. Toisella tapaamiskerralla käymme keskustelua työntekijöiden kanssa seuraavien teemojen pohjalta:

- Tukiko edellinen keskustelukerta omaa ammatillista kehittymistäsi? -Miten?
- Minkälaisia ajatuksia tai ideoita lasten osallisuuden edistämiseksi on herännyt?
- Toivomme, että työntekijät tuovat keskustelussa esiin omia ajatuksiaan tulevan oppaan sisällöstä.

Otamme oppaan tekemisessä vahvasti huomioon työntekijöiden kanssa käydyistä keskusteluissa heränneitä ajatuksia, joten työntekijät pääsevät aidosti osallistumaan yhteiseen kehittämistyöhön. Työntekijöillä on mahdollisuus myös tutustua oppaan raakaversioon ja antaa siitä palautetta sähköisesti.

Toivottavasti innostuitte tästä ja kuulemme kehittämistyöhön mukaan lähtevistä päiväkoedeista vielä maaliskuun aikana.

- Ystävällisin terveisin Anniina Holmström ja Roosa Kittelä

## Liite 5: Tutkimustulokset

### 1. Lapsen kuuleminen

- Turvallisuuden tunteen mahdollistamista, tukemista ja vahvistamista
- Aikuisen sensitiivisyys ja empaattisuus
- Läsnäolo, syli ja lämminhenkisyys
- Avoin vuorovaikutus huoltajien kanssa
- Pienryhmätoiminta
- Kaikki lelut esillä tai helposti saatavilla
- Vasukeskustelut ja päivittäisten kuulumisten vaihto lasten vanhempien kanssa > lisää tietoa lapsista
- Lapsia kuunnellaan
- Lelupäivä, omat lelut
- Harjoitellaan vuorovaikutustaitoja esim. oman mielipiteen esiin tuominen, vuoron odottaminen, toisen kuunteleminen
- Sanotetaan ja kuvitetaan lapselle asioita, joista ei vielä osaa itse kertoa
- Lasten esittelytaulut > huoltajat apuna

### 2. Lasten mielenkiinnon kohteet ryhmän toimintaan

- Lapset saavat itse valita leikin, kaverin, laulut ja retkikohteet
- Lasten havainnointi ja pedagoginen dokumentointi > tarpeet ja mielenkiinnon kohteet toiminnan suunnitteluun
- Lapsilla mahdollisuus ehdottaa/valita omista ehdotuksista aikuisen suunnitteleman lisäksi
- Lapset mukana toiminnan suunnittelussa
- Erilaiset projektit
- Äänestäminen
- Yhdessä sovitut ja joustavat säännöt
- Lapsen oppimisen keinoiksi valitaan lasta kiinnostava aihepiiri; jos esimerkiksi kynätyöskentely on haastavaa, taitoja harjoitellaan kiinnostavan materiaalin avulla, kuten StarWars jne.
- Lasten mielenkiinnon kohteita liitetään osaksi sisältöä.
- Isompien lasten osallistuminen Vasukeskusteluun pieneksi hetkeksi

### 3. Lapsen osallisuus perustoiminnoissa

- Omatoimisuuden mahdollistaminen - annetaan aikaa ja mahdollisuuksia harjoitteluun
- Empaattisuus

### 4. Yhteisöllisyys

- Tutustumisleikit, yhteisleikit
- Lasten yksilöllinen huomioiminen

- Lasten kaverisuhteiden tukeminen
- Aamupiiri
- Ryhmässä keskustellaan myös lapsista, jotka ovat poissa
- Ryhmään taulu, johon lapset siirtävät kuvansa hoitoon tullessaan. Tauluun myös aikuisten kuvat. Ryhmän nimeen liittyvä kuva tauluun.
- Yhteisiä tapahtumia/toimintaa talon ryhmien kesken
- Yhteiset puuhat ja ME-jutut
- Juhlahetket
- Lasten kuvat seinällä, aamuisin katsotaan läsnäolijat ja poissaolevat lapset
- Laulut ja leikit - osallistuminen, vaikka ei vielä osata laulaa
- Ryhmän maskottieläin (ryhmän oma salaisuus)

#### 5. Aikuisen asennoituminen ja työote

- Ihmetellään maailmaa yhdessä
- Lapsilta saadun palautteen hyödyntäminen toiminnan toteuttamisessa > uuden sisällön tuottaminen
- Luottamus lapseen
- Herkkyyttä tarttua lapsen ehdotuksiin
- Aikuiset heittäytyvät lasten tunnetiloihin
- Rohkeus ja kyky heittäytyä lapsen kokemusmaailmaan
- Aikuinen asettuisi lasten kanssa tasavertaiseen asemaan
- Kyky joustaa rutiineistaan lapsen tarpeiden ja toiveidenkin mukaisesti

# LAPSEN OSALLISUUTTA EDISTÄMÄSSÄ VARHAISKASVATUKSEN YKSIKÖILLE, TIIMEILLE JA TYÖNTEKIJÖILLE



HYVINKÄÄ



**LAUREA**  
AMMATTIKORKEAKOULU

| *Yhdessä  
enemmän* |

Anniina Holmström & Roosa Kittelä

# SISÄLTÖ

|   |    |
|---|----|
| • LUKIJALLE   | 3  |
| • LAPSEN OSALLISUUS   | 5  |
| • OSALLISUUS PERUSTOIMINNOISSA  | 12 |
| • VARHAISKASVATUKSEN TOIMINTAKULTTUURI                                | 15 |
| • VARHAISKASVATUKSEN PEDAGOGISEN<br>TOIMINNAN SUUNNITTELU JA TOTEUTUS | 19 |
| • LAPSEN VARHAISKASVATUSSUUNNITELMA                                   | 25 |
| • ARVIOINTI JA KEHITTÄMINEN   | 26 |
| • LOPUKSI   | 29 |
| • LÄHTEET   | 30 |



# LUKIJALLE

Osallisuus on uuden Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2016) pohjalta pinnalla tämän päivän varhaiskasvatuksessa, mutta mitä osallisuus tarkoittaa ja miten se näkyy varhaiskasvatuksen arkipäivässä, toiminnassa ja suunnittelussa? Mikä sitten muuttuu tai mitä pitäisi kehittää? Miksi osallisuus on ylipäänsä niin tärkeää varhaiskasvatuksessa? Tämä opas antaa lukijalle näkökulmia näihin kysymyksiin johdattaen lukijansa osallisuuden varhaiskasvatukseen.

Opas on tehty opinnäytetyönämme tiiviissä yhteistyössä Hyvinkään varhaiskasvatuksen kanssa. Oppaan kehittämiseen ovat meidän lisäksi osallistuneet Kenttädun päiväkotijoukko ja Hyvinkään varhaiskasvatuksen pedagoginen tiimi. Lapsen osallisuuden edistämisen taustalla on uusi varhaiskasvatustalain (2015) ja Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2016), jotka edellyttävät lapsen osallisuuden edistämistä varhaiskasvatuksen kaikissa toiminnoissa. Tämän oppaan tarkoitus olla työntekijöiden, tiimien ja yksiköiden tukena varhaiskasvatuksen kehittämistyössä kohti uuden Vasun velvoitteiden toteutumista. Opas kulkee työntekijän rinnalla auttaen häntä ymmärtämään yhä syvemmin oman roolinsa tärkeyttä lapsen osallisuuden toteutumisessa. Opas haastaakin

varhaiskasvatuksessa lasten kanssa työskentelevät pohtimaan ja kyseenalaistamaan omaa, sekä työyhteisönsä asennoitumista, työtapoja ja toimintakulttuuria ylipäänsä.

Oppaassa määritellään ensin osallisuutta ja tuodaan esiin siihen liittyvää käsitteistöä. Opas auttaa lukijaa myös ymmärtämään osallisuuden taustaa ja tärkeyttä varhaiskasvatuksessa, sekä ymmärtämään moninaisemmin, miten osallisuus näyttäytyy varhaiskasvatuksessa. Avaamme lukijalle myös Shierin osallisuuden tasoja, mikä auttaa lukijaa ymmärtämään osallisuutta yhä syvemmin ja toimii peilinä kehittämistyössä. Seuraavaksi käsittelemme osallisuutta arjen pedagogiikasta käsin tarjoten lukijalle käytännön esimerkkejä siitä, miten osallisuus näyttäytyy varhaiskasvatuksen arjen perustoiminnoissa.





Tämän jälkeen käsittelemme osallisuutta peilaten sitä varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan perustaan (Kuva 1). Vaikka osallisuutta ei käsitteenä ole mainittu vasussa kovinkaan monessa kohtaa, on todella tärkeää tiedostaa, että se läpäisee kuitenkin koko varhaiskasvatuksen perustan näyttäytyen hyvin laajasti ja moninaisesti varhaiskasvatuksessa.

Tuomme esiin, miten osallisuus näyttäytyy varhaiskasvatuksen toimintakulttuurissa, oppimisympäristöissä, työtavoissa, yhteistyössä, pedagogisessa dokumentoinnissa, sekä arvioinnissa ja kehittämisessä. Käsittelemme myös lapsen osallisuutta lapsen varhaiskasvatussuunnitelman näkökulmasta.

Keskitymme jokaisen edellä mainitun otsakkeen alla erikseen lapsen osallisuuden ilmenemisen ja toteutumisen muotoihin, sekä sen toteutumisen edellytyksiin, keinoihin ja menetelmiin. Oppaassa tulee esiin vahvasti myös se, kuinka tärkeää on, että lasten vahvuudet, mielenkiinnon kohteet ja tarpeet, sekä heidän kasvuympäristönsä liittyvät merkitykselliset asiat ovat toiminnan suunnittelun lähtökohtana. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 37.) Olemme otsikoineet nämä kappaleet yhdenmukaisesti Hyvinkään varhaiskasvatussuunnitelman mukaisesti ja laittaneet niihin viitteet Hyvinkään vasuun, jotta lukija voi halutessaan käyttää oppaan rinnalla tuttua vasua.



Kuva 1: Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan viitekehys



# LAPSEN OSALLISUUS



## OSALLISUUS ON LAPSEN OIKEUS



Miksi osallisuutta korostetaan uudessa Vasussa? Miksi se on niin tärkeää varhaiskasvatuksessa?

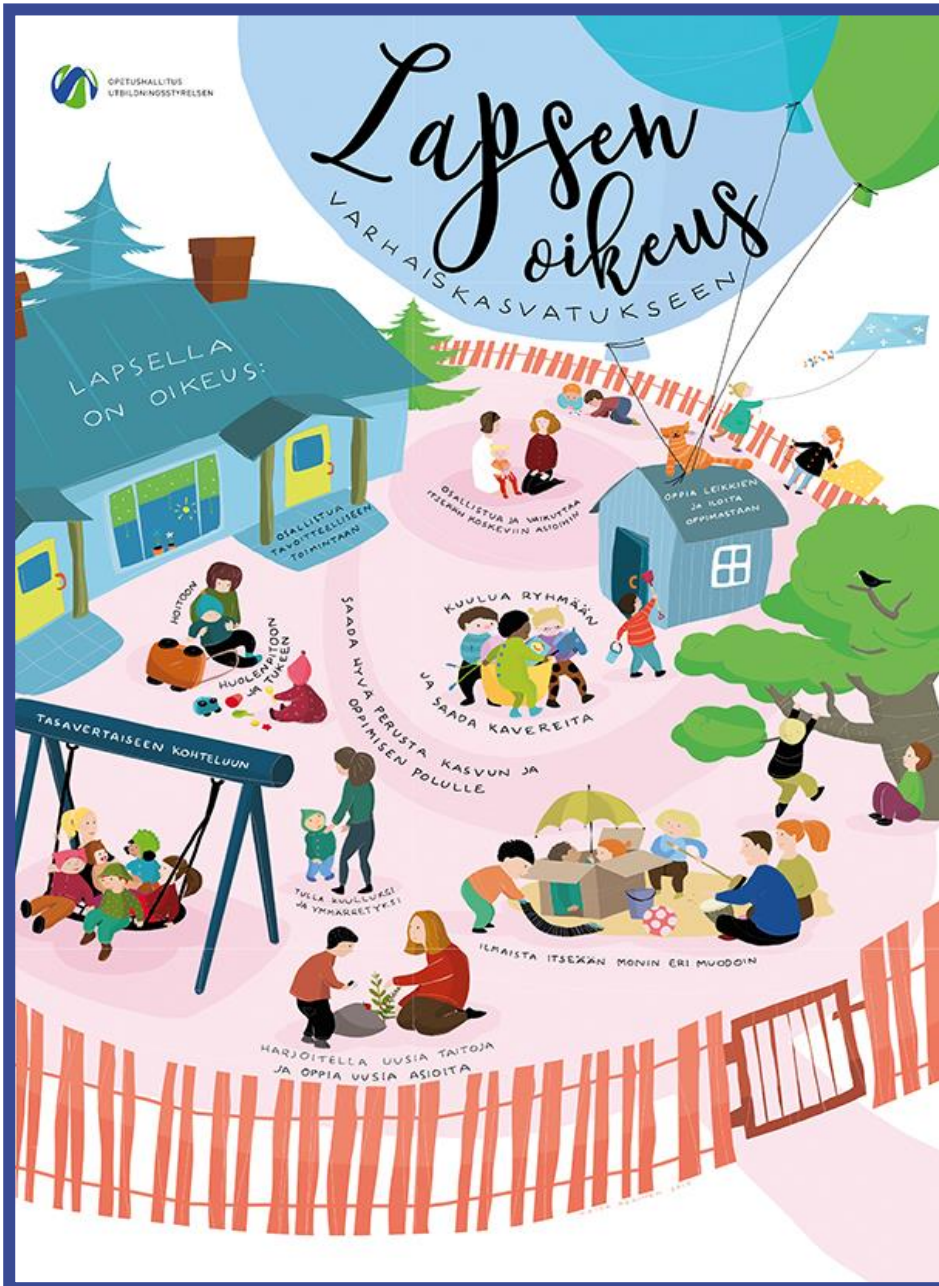
Lasten osallisuus ylipäänsä perustuu YK:n yleissopimukseen lapsen oikeuksista. Sopimuksen 12. artikla painottaa lapsen oikeutta tulla kuulluksi, ilmaista omat mielipiteensä kaikissa häntä koskevissa asioissa, sekä aikuisten velvollisuutta ottaa lasten mielipiteet huomioon. Suomessa on monia lakeja varmistamassa, että lasten oikeudet toteutuvat. Varhaiskasvatuslain (2015) tehtävänä onkin turvata lasten oikeuksien toteutuminen varhaiskasvatuksen kentällä ja nyt myös velvoittava Varhaiskasvatussuunnitelma (2016) vie lapsen oikeuksia edelleen eteenpäin varhaiskasvatustyksissä.



Yhteiskunnallisella tasolla osallisuuden edistäminen on jo pitkään ollut Suomen kärkitavoitteena, sillä sen on todettu olevan keskeinen keino syrjäytymisen ja huono-osaisuuden torjumisessa. Osallisuuden edistämisen merkitys terveydelle ja hyvinvoinnille on kansainvälisestikin laajasti tunnistettu ja keinoja on listattu yhteiskunnan tasolla monia. Onkin tärkeää, että sitä edistetään jo lapsen varhaisvuosina kaikissa palveluissa. (Osallisuus 2017).



## OSALLISUUS VARHAISKASVATUKSESSA



Kuva 2: Lapsen oikeus varhaiskasvatukseen

Mitä osallisuus sitten tarkoittaa ja miten se näyttyy varhaiskasvatuksessa?

Osallisuus on ennen kaikkea tunne, jonka ihminen kokee ollessaan aidosti osallisena yhteisössä sekä tunne siitä, että on mahdollisuus vaikuttaa itseä tai yhteisöä koskevissa asioissa.

Lasten osallisuus nousee vahvasti esiin Vasusta ja lasten mielipiteiden huomioon ottaminen onkin nostettu esiin erillisenä arvona. Tässä on tärkeää huomata, että pelkkä lasten mielipiteiden selvittäminen ei riitä, vaan ne on todella pyrittävä myös ottamaan huomioon ryhmän toiminnassa.



## OSALLISUUS HYVINKÄÄN VARHAISKASVATUKSESSA

Hyvinkään varhaiskasvatuksen periaatteena on, että lapsi kokee olevansa osallisena jokapäiväisissä toiminnoissaan ja kohtaamisissaan varhaiskasvatuksen arjessa, sekä toimii aktiivisesti vertaisryhmässään. Osallisuus näyttäytyy vahvasti oppimiskäsityksessä, jossa nousee esiin lapsen rooli aktiivisena toimijana sekä korostuu osallisuus myös yhteistoiminnallisuuden näkökulmasta. (Hyvinkään varhaiskasvatussuunnitelma 2017 2.1, 2.5.)

Hyvinkään varhaiskasvatuksessa lapsen osallisuus voidaan tarkemmin määritellä Vennisen, Leinosen & Ojalan (2010) osallisuuden määritelmän mukaisesti. Kun seuraavat osatekijät toteutuvat lapsen varhaiskasvatuksessa, kokee lapsi olevansa kokonaisvaltaisesti ja aidosti osallisena.



Kuva 3: Lapsen osallisuuden osatekijät

## YHTEISÖLLISYYS

Kuten edellä on käynyt ilmi, on yhteisöllisyys avainasemassa lapsen osallisuudessa ja on lapsen hyvinvoinnin edellytys, että hän kokee itsensä osaksi ryhmää. Aikuisten on todella tärkeää tiedostaa tämä ja edistää lapsiryhmän ryhmäytymistä tavoitteellisesti heti toimintakauden alussa. Yhteisöllisyyden kannalta on todella tärkeää harjoitella vuorovaikutustaitoja, sillä niitä edistämällä lapsi pääsee helpommin osaksi yhteisöä.

Me kaikki elämme suuressa demokraattisessa yhteisössä, jossa kaikilla kansalaisilla on oma paikkansa ja kaikkien toivotaan osallistuvan aktiivisesti yhteisön elämään. Onkin tärkeää luoda yhteiskuntaamme seuraavan sukupolven aktiivisia kansalaisia jo varhaiskasvatuksessa. Tämä onnistuu nimenomaan opettelemalla yhdessä demokraattisia taitoja ja kannustamalla lapsia osallistumaan jo varhaisvuosinaan. Aikuisen tehtävänä on olla vuorovaikutuksen mallina ja tukea lasta vuorovaikutustilanteissa, jotta hän pääsee mukaan yhteisöön. Näin yhteisöömme lapsista kasvaa aktiivisia kansalaisia, mistä hyötyy niin yhteisö kuin yksilökin.



Toimiva tiimi luo lapselle mallin yhteisöllisyydestä, joten on todella tärkeää kehittää tiimin keskinäistä vuorovaikutusta. Tiimityöskentely on koko kasvattajatiimin tekemää yhteistyötä. Siinä on tärkeää puhaltaa yhteen hiileen ja keskustella tiimin yhteisestä näkemyksestä siitä, miten varhaiskasvatuksen kasvatus, opetus ja hoito toteutetaan. Kaikki tiimin jäsenet sitoutuvat tavoittelemaan yhteistä päämäärää, joka on luotu avoimella kommunikaatiolla sekä yhteisten arvojen pohtimisella. Tiimin jäseniltä vaaditaan taitoa kyseenalaistaa toimintaa ja hyödyntää erilaisuutta sekä luottamusta toisiinsa. Näin toimiessaan tiimi luo psyykkisen ja emotionaalisen oppimisympäristön ja toimintakulttuurin, mikä mahdollistaa lapsen osallisuuden. Lapsella on oikeus osallisuuteen, yhteisöllisyyteen ja niitä mahdollistavaan toimivaan tiimiin! Lapsen osallisuuden kannalta tiimeissä on tärkeää arvostaa lasten ja perheiden erilaisia aloitteita, mielipiteitä ja näkemyksiä. Tiimi luo omilla tavoillaan ja asenteillaan toimintakulttuurin, joka edistää yhdenvertaisuutta, oppimista, osallisuutta, hyvinvointia ja kestävästä elämäntapaa. (Hyvinkään varhaiskasvatussuunnitelma 2017, 11.)

## VINKKI!



Ryhmäytymistä voidaan lisäksi edistää tutustumis- ja ryhmäytymisleikeillä, sekä yhteistoiminnallisoin keinoin. Vinkkejä lapsiryhmän ryhmäytymiseen löytyy muun muassa tästä Laaksosen ja Revon (2017) kirjasta.

Ryhmän seinälle voidaan myös laittaa taulu, jossa on kaikkien lasten ja aikuisten kuvat. Taulun avulla voidaan katsoa, ketkä ryhmän lapsista ja aikuisista on paikalla. Myös poissaolevista lapsista keskustellaan ja heidät otetaan huomioon ryhmän jäseninä, vaikka he eivät olisikaan paikalla.



## OPPIVA YHTEISÖ

(KS. HYVINKÄÄN VASUN S. 10–11)

Lapsen osallisuus toteutuu siis suurilta osin, kun hän kokee olevansa merkityksellinen osa yhteisöä. Näin ollen yhteisöllisyys on hyvä perusta lapsen osallisuuden toteutumiseksi kokonaisvaltaisesti. Merkityksellistä lapsen kehittämisessä ja oppimisessa on kuitenkin yhteisön **AIKUISEN ROOLI**. Oppivan yhteisön pääpointtina, on, että yhteisön lapset ja aikuiset oppivat yhdessä, osana yhteisöä. Tässä aikuisen on tärkeää astua pois itsevaltiaan roolista, kohdata lapsi vertaisenaan ja pohtia asioita lapsen kanssa yhdessä keskustellen. Lapsen osallisuus toteutuu kun hänen kanssaan yhdessä pohditaan ja ihmetellään asioita. Lapsen annetaan itse oivaltaa ja olla aktiivinen toimija, aikuisen ei tarvitse tietää kaikkea. Kun aikuinen asettuu itsekin oppijan rooliin, jää lapselle tilaa tuoda esiin ajatuksiaan, ehdotuksiaan ja oivalluksiaan toiminnasta ja arjen tilanteista ylipäänsä. Kun aikuinen omaksuu tämän roolin, on jo kuljettu hyvin pitkä matka osallisuuden polkua.



## LAPSEN KUULEMINEN

Lapsen osallisuuden toteutumisessa lapsen kuuleminen on ensiarvoisen tärkeää ja aikuisen rooli tässä on merkityksellinen! Aikuisten tulisi tulkita ja lukea lasta herkästi, sekä toisaalta myös tarttua aktiivisesti lasten ehdotuksiin. Tällainen herkkyys lasten ilmeiden ja eleiden tulkitsemisen tärkeydestä korostuu etenkin silloin, kun lapsen ja aikuisen välillä ei ole yhteistä puhuttua kieltä.

On tärkeää, ettei lapsen kuulemista ymmärretä kapea-alaisesti vain lapsen asian kuuntelemisena, vaan sovelletaan sitä käytännössä myös laajemmasta näkökulmasta. Näin ollen lapsen kuuleminen näkyy siinä, että lapsen annetaan rauhassa kertoa kiinnostuksen kohteistaan ja omista asioistaan, sekä osoitetaan hänelle, että aikuinen on kiinnostunut kuuntelemaan häntä. Näin lapsen kokemus kuulluksi tulemisesta ei jää kapea-alaiseksi vaan synnyttää aidon osallisuuden tunteen. Lapsi kokee tullessa huomatuksi ja tuntee itsensä merkitykselliseksi.

Jotta lapsi tulee todella kuulluksi, olisi varhaiskasvatuksen yksiköiden arjesta löydyttävä aikaa ja tilaa lapsen keronnalle, sekä toisaalta myös kykyä tulkita lasten hienovaraisia eleitä ja ilmeitä. On tärkeää tiedottaa, että parhaiten lasten kerronta toteutuu leikissä, joten sille tulee järjestää mahdollisuuksia lasten päivittäisessä arjessa.

Lapsen kuulemisen toteutumisen kannalta on oleellista, että lapsi oppii itsekin kuuntelemaan muiden lasten ja aikuisten asioita. Näin ollen lasten sosiaalisten taitojen harjoittelu, kuten kaverin huomioiminen ja toisen kuunteleminen ovat tärkeitä osallisuuden kannalta.

Lapsen osallisuuden toteutumisen kannalta on ensiarvoisen tärkeää, että aikuiset kykenevät ymmärtämään ja eläytymään hänen kokemusmaailmaansa. Tässä korostuu aikuisen sensitiivisyys ja emotionaalinen sitoutuminen. Aikuisen roolina on olla valpas ja herkkä kuuntelija, oivaltaja ja mahdollistaja. Aikuisella on ol-tava taitoa kuulla lasta, tarttua lasten aloitteisiin ja ottaa ne spontaanisti huomioon, sekä huomioida ne myös pitkän tähtäimen pedagogiikassa. Aikuisella tulee olla uskallusta luottaa ja heittäytyä mukaan lapsen ideoihin, näin syntyy aidosti lapsista lähtevää toimintaa.



### VINKKI!

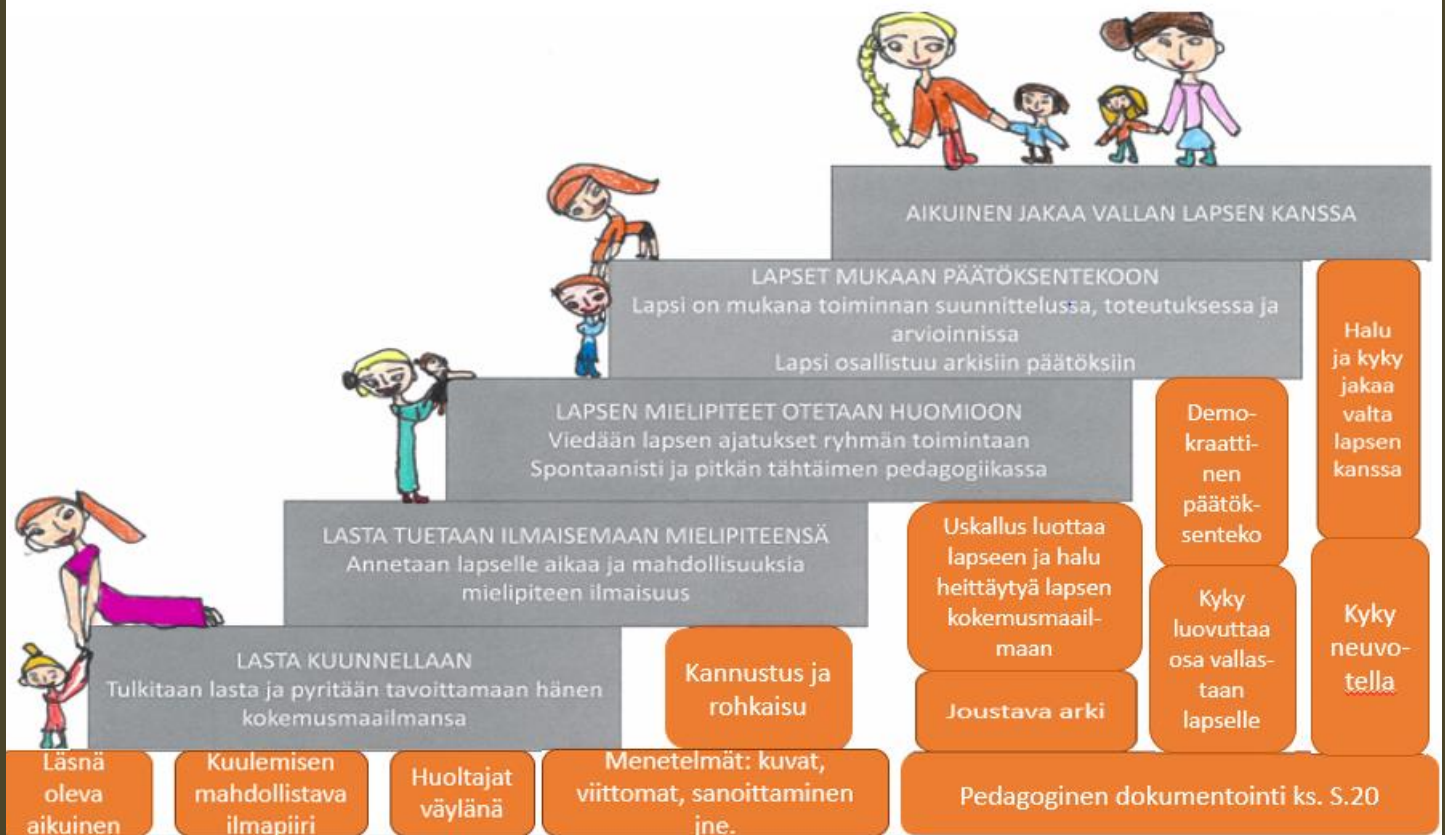
Peilaa omaa työtettasi aikuisen rooliin oppivassa yhteisössä, sekä lapsen kuulemisen mahdollistajana. Peilaa työtettasi teksteissä alleviivattuihin seikkoihin. (ks. s. 9-10)



## SHIERIN OSALLISUUDEN TASOT

Osallisuuden tasoilla edetessä työntekijät pohtivat omaa valmiuttaan toteuttaa lapsen osallisuutta oman asenteen, toimintaympäristön sekä työyhteisön toimintaperiaatteiden näkökulmasta. Harry Shierin (2001) osallisuuden tasot ovatkin työntekijöille, tiimeille ja yksiköille hyvä peili, jonka avulla voi tarkastella sitä, kuinka vahvasti lapsia kuullaan ja todella otetaan heidän ajatuksensa, mielipiteensä ja toiveensa huomioon. Varhaiskasvatuksessa lapsen osallisuutta tulee edistää kaikessa toiminnassa, mutta on tärkeää muistaa, ettei kaikessa toiminnassa ole tarkoituksenmukaista olla osallisuuden korkeimmilla tasoilla.

Shierin osallisuuden tasoissa lapsen osallisuuden lähtökohtana on lapsen ja aikuisen väliseen vuorovaikutukseen perustuva lapsen kuuleminen. Ensimmäinen taso antaa vahvan perustan seuraaville tasoille siirtäessä. Lapsen osallisuuden toteutumisen kannalta pelkkä lasten kuuleminen ei kuitenkaan riitä, vaan päästäkseen Shierin osallisuuden korkeimmille tasoille, lapsi pääsee osallistumaan päätöksentekoprosessiin ja vaikuttamaan oman arkensa kulkuun. Varhaiskasvatuksen maailmassa lapsi pääsee vaikuttamaan arkeensa, kun hänet otetaan mukaan toiminnan suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin.



Kuva 4: Osallisuuden portaat

# Osallisuus perustoiminnoissa

Edellisessä kappaleessa käsiteltiin Shierin osallisuuden tasojen kautta lapsen kuulemista ja aikuisen roolia tämän toteutumisessa. Seuraavaksi mietitään, miten lapsen osallisuus näyttäytyy varhaiskasvatustoiminnan arjessa ja mikä aikuisen rooli on konkreettisesti arjen perustoiminnoissa. Onkin tärkeää muistaa, että varhaiskasvatuksen hoitotilanteet ovat aina samanaikaisesti pedagogisia kasvatus- ja opetustilanteita, joissa myös osallisuus näyttäytyy vahvasti. Perustoiminnoissa lapsen osallisuus saatetaan usein käsittää lähinnä lapsen omatoimisuuden tukemisena, vaikka todellisuudessa se pitää sisällään paljon muutakin. Avainasemassa tässä on aikuisen toiminta ja vuorovaikutus lapsen kanssa, sillä me aikuiset synnyttämme lapsen osallisuuden tunteen lapselle myös perustoiminnoissa.

## PÄIVÄKOTIIN TULO

Kuten monessa muussakin päiväkodin toiminnassa, myös päiväkotiin tultaessa kiireettömyyden tuntu on yksi osallisuuden tunteen avaintekijöistä. Kun aikuiset keskustelevat keskenään hyvässä hengessä kiireettömästi, tulee lapsille turvallinen olo ja he kokevat vahvemmin kuuluvansa päiväkodin yhteisöön, oman perheyhteisönsä lisäksi. Erittäin hyvä tapa tukea lapsen osallisuutta ja mahdollisuutta vaikuttaa oman päiväkotipäivänsä kulkuun on kysellä ja kuunnella lapsen ajatuksia tulevasta päivästä jo kuulumisia vaihdettaessa, sekä lähteä yhdessä pohtimaan, miten suunnitelmia voitaisiin toteuttaa. Näin lapsi otetaan mukaan toiminnan suunnitteluun ja päätöksentekoprosessiin.

## PUKEMINEN JA RIISUMINEN



Päiväkodin arki on usein hyvin kiireistä ja eteistilat saattavat ruuhkautua. Lapsen osallisuuden kannalta olisi sikiin tärkeää luoda myös näihin tilanteisiin mahdollisimman kiireetön ilmapiiiri, mikä onnistuu parhaiten porrastamalla lasten uloslähtöä niin, että vain muutama lapsi on pukeutumistiloissa samanaikaisesti. Näin ollen tilanteista tulee mukava kohtaamisen hetki, jossa aikuinen voi kohdata lapsen aidosti ja kannustavasti mahdollistaen lapsen kuulemisen.

Kavutessaan Shierin tasoja ylöspäin, on aikuisen rooli pukeutumisessa kannustaa, keskustella ja auttaa lasta hänen taitotasojensa mukaisesti,

sekä ihmetellä yhdessä lapsen kanssa millainen ilma on ja miten olisi hyvä pukeutua. Jo aivan pienenkin lapsen pukeutumistilanteessa voidaan ihmetellä yhdessä säätä ja siihen sopivaa vaatekappausta. Pienen lapsen kanssa aikuisen valta on tilanteessa suurempi ja aikuinen tekee luonnollisesti viimeisen päätöksen lapsen pukeutumisesta. Lapselle tulee kuitenkin mahdollistaa osallisuuden tunne juuri yhteisellä ihmettelyllä ja asioiden perustelun avulla.

Lapsen ikätasosta riippuen lapsen tulee kuitenkin antaa tehdä mahdollisimman paljon valintoja itse. Isompien lasten kanssa voidaan pohtia sitä, onko kuravaatteita pakko laittaa päälle. Lapselle voidaan antaa mahdollisuus pohtia, minkälaisia leikkejä hän ajatteli ulkona leikkiä ja ovatko kuravaatteet siten tarpeellisia. Kun lapsi päättää mennä ulos ilman kuravaatteita ja sitoutuu samalla pysymään erossa kuralammikoista, voidaan tulkita lapsen osallisuuden toteutuneen tasolla viisi. Tällöin aikuisen tärkeä rooli on olla lapsen rinnalla ja tukea lasta tässä päätöksessä, auttaen häntä myös mahdollisten päätöksestä seuranneiden pettymysten kohdatessa.

## **RUOKAILU**

Ruokailutilanteet ovat oivallisia tilanteita lapsen kuulemiseen. Kun aikuiset ruokailevat yhdessä lasten kanssa, voi yhteisten ruokakeskusteluiden kautta saada paljon arvokasta tietoa lasten kokemusmaailmasta, ajatuksista ja toiveista. Ruokailuun liittyy myös paljon rajoituksia ja päätöksiä, joita ky-



seenalaistamalla ja peilaamalla Shierin tasoihin voidaan kavuta korkeammille lapsen osallisuuden tasoille. Lapsille voidaan esimerkiksi antaa valta annostella oma ruokansa lautaselle. Tämä vaatii työntekijöiltä uskallusta luottaa lapsen taitoihin ottaa ruokaa itse, sekä kykyä sietää tilanteesta syntyvää sotkua. Ymmärtämällä lapsen harjoittelun prosessinomaisuuden antavat aikuiset tilaa ja rauhaa lapsen harjoittelulle. Mikäli ruoka annostellaan lapselle, häntä kuunnellaan herkällä korvalla. Lapselle voi olla tärkeää, että ruoka on aseteltu erilleen ja pieninä annoksina, jolloin uusien makujen maisteleminen on helpompaa.

Usein ruokailutilanteisiin liittyvät rajoitukset koskevat sitä, kuka juttelee, kenen kanssa ja kuinka kovalla äänellä, tai sitä, missä järjestyksessä ruoka syödään tai juoma juodaan. Lapsen osallisuuden kannalta ihanteellisessa ruokailutilanteessa lapset saavat keskustella rennosti keskenään ja aikuisten kanssa, sekä juoda juomansa silloin kun janottaa ja syödä ruokansa siinä järjestyksessä kun se maistuu parhaiten. Joskus lapsen ruokailua koskevat rajoitukset näissäkin asioissa voivat olla aiheellisia, mutta aikuisten tulisi osata perustella ne pedagogisesti.

Lapsen osallisuutta ruokailussa voidaan tukea myös antamalla lapsen valita oman ruokailupaikkansa, jonka ei tarvitse olla joka kerta sama. Tällä tavoin lapsi oppii lisäksi vastuullisuutta siitä, että myös parhaan kaverin vieressä istuessa täytyy noudattaa hyviä käytöstapoja. Oman paikkansa valitsemisella lapsi kokee olevansa osa yhteisöä ja että hänellä on mahdollisuus vaikuttaa itselleen ajankohtaisiin ja tärkeisiin asioihin. Ruokailutilanteeseen on hyvä luoda yhdessä lasten kanssa keskustellen säännöt, sekä sopia yhdessä,

miten käy jos ei pysty niitä noudattamaan valitsemallaan paikalla. Näin lapsi oppii myös noudattamaan yhteisiä sopimuksia ja säätelemään omaa käyttäytymistään.

## *LEPOHETKI*

Uuden vasun myötä varhaiskasvatuksen alalla on syytä tarkastella uudelleen myös lepokäytänteitä. On tärkeää pohtia, millä tasolla lapsen osallisuus toteutuu lepotilanteissa, millaisen ilmapiirin aikuinen luo toiminnallaan päivälepotilanteissa ja miten lapsen osallisuus niissä näyttäytyy. On syytä huomata, että samoin kun varhaiskasvatuksen muussakin toiminnassa, myös päivälepotilanteessa tulee huomioida lapsen yksilöllisyys ja muokata näin ollen myös lepo hetket lasten tarpeita vastaavaksi. Lapsen osallisuus ei toteudu päivälepotilanteessa, jos lapsi muovataan väkisin käytössä olevaan lepokäytänteeseen.

Jokaiselle lapselle tulee mahdollistaa päiväkotimaailmassa lepo, rentoutuminen ja rauhoittuminen. Tämä ei kuitenkaan automaattisesti tarkoita, että jokaisen lapsen pitää olla pää tyynyssä hiljaa muita häiritsemättä. Lapsi, joka ei nukahda lepotilanteessa, ei varmasti koe oloaan rentoutuneeksi, jos hänet pakotetaan makaamaan hiljaa paikallaan. Työyhteisössä tulee kehittää ja muokata lepo hetket lapsen tarpeita vastaaviksi. Tässä on tärkeää hyödyntää työntekijöiden havaintojen lisäksi huoltajien tietoa lasten tarpeista nukkumiseen. Jos lapsella on tarve nukkua, tulee työntekijöiden taata hänelle mahdollisuus nukahdtaa ja vahvistaa lapsen osallisuutta lepo hetkessä muun muassa sensitiivisen vuorovaikutuksen avulla. Lasten osallisuutta voidaan tukea myös antamalla heidän valita sadun tai musiikin, sekä keskustelemalla heidän kanssaan nukkumisen ja levon merkityksestä.

Niiden lasten osallisuutta, joilla ei ole tarvetta nukahtaa, voidaan edistää lepo hetken tiimoilta moninainen keinoin. Heidän kanssaan keskustellaan ja selvitetään, mikä lepo hetkessä on mahdollisesti epämieluisia ja mitä he haluaisivat muuttaa. Lasten kanssa voidaan yhdessä kehittää uusia lepo/rentoutumiskäytänteitä, jotka vastaavat juuri sen lapsiryhmän tarpeisiin. On hyvä myös pohtia mahdollisuutta jakaa unta tarvitsevat lapset eri huoneeseen lepo hetkelle kuin lapset, joiden tarpeita palvelee paremmin toisenlainen rentoutuminen, kuten satuhieronta, lukupiiri tai pallohieronta.

# varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri

## (ks. HYVINKÄÄN vasun s. 10-13)



Edellä määriteltiin osallisuutta, sekä tuotiin esiin sen eri tasoja. Lisäksi kuvattiin, kuinka osallisuus kulkee arjen pedagogiikan rinnalla näyttäytyen varhaiskasvatustoiminnan päivittäisessä arjessa. Oppaassa on tähän mennessä tuotu vahvasti esiin osallisuuden toteutumista lapsen ja aikuisen välisessä vuorovaikutuksessa. Seuraavaksi keskitytään siihen, miten osallisuudesta saadaan vakiintunut osa koko varhaiskasvatusyksikön ja tiimin toimintaa. Tässä kappaleessa käsitellään osallisuuden toimintakulttuuria varhaiskasvatuksen oppimisympäristön sekä yhteistyön näkökulmasta.

Voidaan ajatella, että aikuisen ja lapsen välinen kanssakäyminen ja vuorovaikutus luovat osallisuuden perustan, aivan kuten kasvatuksen ylipäänsä. Vuorovaikutusta tapahtuu varhaiskasvatuksessa kuitenkin useilla tasoilla muun muassa työyhteisön aikuisten välillä, sekä työntekijöiden ja huoltajien välillä. Onkin todella tärkeää, että vuorovaikutus on

tavoitteellista sen jokaisella tasolla, sillä vain tuolloin yhteisön ilmapiiri kannustaa lasta vuorovaikutukseen ja edistää lasten osallisuutta. Näin ollen lapsen osallisuuden edistämiseksi on todella tärkeää, että yksikkö ja tiimit ovat sitoutuneet osallisuutta edistävään toimintakulttuuriin kehittäen sitä jatkuvasti lasta osallistavaan suuntaan.

### ***OPPIMISYMPÄRISTÖT***

Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöllä tarkoitetaan niitä tiloja, paikkoja, yhteisöjä, käytäntöjä, välineitä ja tarvikkeita, jotka tukevat lasten kehitystä, oppimista ja vuorovaikutusta. Niissä tulee ottaa huomioon lapsen ikä ja kehitys. Oppimisympäristön tulee olla kehittävä, oppimista edistävä, terveellinen ja turvallinen. Miten lapsen osallisuus sitten näyttäytyy oppimisympäristöissä?

Monipuoliset ja rikkaat toimintaympäristöt mahdollistavat kokonaisvaltaisen suunnittelun ja lapsi pystyy aidommin ja vaivattomammin ilmaisemaan aitoja mielenkiinnonkohteitaan sekä toteuttamaan itseään. Aikuisen onkin tärkeää pohtia, tarjoavatko he lapsille heidän toimintaympäristössään mahdollisuuksia ilmaista mielipiteitään ja osallistua.



Varhaiskasvatustyksikön toimikauden alussa fyysinen oppimisympäristö on vielä luonnollisesti aikuisten rakentama. Oppimisympäristöt, jotka tukevat lasten luontaista uteliaisuutta ja oppimisen halua sekä ohjaavat lasta leikkiin, fyysiseen aktiivisuuteen, tutkimiseen sekä taiteelliseen ilmaisuun ja kokemiseen, tukevat lapsen osallisuutta. Aikuiset voivat kuitenkin tietoisilla valinnoillaan edistää lasten osallisuutta oppimisympäristöissä, vaikka lapset eivät olisi sitä aluksi mukana suunnittelemassa. Lelut ja tarvikkeet tulee asettaa lasten helposti saataville. Jos tarvikkeita on suljettujen ovien takana, voidaan kaappien oviin laittaa kuvia leluista, jotta lapsi tietää, mitä ne sisältävät ja pystyy helpommin ilmaisemaan halunsa käyttää tarvikkeita tai leluja. Ryhmän toimiessa luontevasti oppimisympäristössä ja kun ryhmän toimintatavat ovat käyneet kaikille tutuiksi, on hyvä ottaa lapset mukaan kehittämään oppimisympäristöä.

#### VINKKI!



#### Lapset muokkaamassa toimintaympäristöä

*Toimintaympäristöä voidaan tarkastella yhdessä lasten kanssa ja lasten mielipiteiden kuuluville saaminen onkin tärkeää. Lapset voivat valokuvata yhdessä aikuisen kanssa varhaiskasvatustyksikön ympäristöstä kivan ja tylsän paikan ja perustella, miksi näin ajattelee. Lopuksi kuvia voidaan tarkastella yhdessä koko ryhmän kesken. Kuvien perusteella aikuiset saavat arvokasta tietoa siitä, miten lapset näkevät päivittäisen toimintaympäristön ja mitä he siitä ajattelevat. Aikuiset voivat näiden huomioiden perusteella muokata ympäristöä toimivammaksi ja lasta osallistavammaksi.*

Oppimisympäristöissä tulee näkyä lasten käden jälki muun muassa heidän ideoidensa, leikkiensä ja tekemiensä töiden kautta. Esillä olevien lasten leikkien ja tuotosten avulla voidaan palata jo aiemmin tehtyyn ja oivallettuun asiaan. Aiemmin tehdystä voidaan oivaltaa uusia ideoita uuden toiminnan toteutukseen, jolloin lapsi pääsee Shierin osallisuuden neljännen tason mukaisesti mukaan päätöksentekoprosessiin. Lapsen tulee saada mahdollisuus pitkäkestoiseen leikkiin, joka tarvitsee aikaa, rauhaa ja tilaa sekä sopivia, lasten saatavilla olevia leikkivälineitä ja materiaaleja. Aikuisten asennoitumisen kannalta tämä tarkoittaa joustavuutta ja kykyä antaa lapselle valtaa päättää oman leikkinsä etenemisestä. Myös emotionaalisella ilmapiirillä on suuri vaikutus toimintaympäristön rakentumiseen. Aikuisten positiivinen kannustus ja tuki lapselle kiireettömässä ilmapiirissä mahdollistaa lapselle rauhan tehdä omaa tehtäväänsä tai opetella uutta asiaa. Lapsen saadessa mahdollisuuden omaehtoiselle tekemiselle hänen osallisuutensa arkielämässä paranee.



## VINKKEJÄ!

### Askartelunurkkaus

Voidaan tehdä askartelunurkkaus, johon pääsee halutessaan ja jossa on runsaasti materiaaleja lasten saatavilla. Lapsi voi askarrella nurkkauksessa itsenäisesti, mutta saa halutessaan myös aikuisen ohjausta. Tämä tukee myös varhaiskasvatuksen kokonaisvaltaista suunnittelua, eikä näin ollen ole enää tarvetta ennalta määrätyle askartelupäivälle.

### Liikkuminen

Järjestetään ryhmätilaan monipuolisesti mahdollisuuksia liikkua. Lattioille ja seinille voidaan kiinnittää esimerkiksi kämmenien ja askelien kuvia, joita seuraamalla lapsi saa motorista harjoitusta. Aikuisten on myös hyvä pohtia, löytyisikö ryhmästä tilaa, jossa saisi juosta tai voisiko lattialla olla vaikka jumppapatja, jossa voisi tempuilla. Liikuntavälineiden esillä olo ja helppo saatavuus edistävät liikunnallisten tuokioiden spontaania rakentumista. Liikuntavälineiden tulee olla esillä siten, että ne motivoivat ja innostavat lapsia spontaaniin ja itsenäiseen liikkumiseen.

### Musiikki

Ryhmätilaan on hyvä sijoittaa lasten saataville myös erilaisia soittimia, jotta lapset voivat vaihtavasti ilmaista itseään musiikin keinoin. Aikuiset saavat tärkeää tietoa lapsista ja heidän tarpeistaan, kun erilaiset ilmaisun välineet ovat saatavilla.



## YHTEISTYÖ

Varhaiskasvatuksessa tehdään tiivistä yhteistyötä lasten huoltajien kanssa ja onkin tärkeää kiinnittää huomiota myös heidän osallisuuden tukemiseen. Varhaiskasvatuksen aikuisilta tämä edellyttää aloitteellisuutta, aktiivisuutta ja sensitiivisyyttä. Huoltajille tulee luoda kokemus kuulluksi tulemisesta ja osallisuudesta lapsensa varhaiskasvatukseen. Varhaiskasvatuksessa aikuisten viestintä on kannustavaa ja huoltajien välistä verkostoitumista pidetään myönteisenä.



### VINKKEJÄ!

- Huoltajien osallisuutta voidaan edistää muun muassa toiminnallisilla vanhempainilloilla ja perhetapahtumilla.
- Huoltajia voidaan pyytää myös vastaamaan erilaisiin kyselyihin koskien varhaiskasvatustoimintaa.
- Huoltajat voidaan ottaa mukaan ryhmävasun tekemiseen esimerkiksi kertomalla heille ajankohdat, jolloin ryhmävasun teemoja työstetään ja kutsuen heidät mukaan keskusteluun.
- Jos ryhmässä on käytössä Toiveiden puu (ks. s. 22), voidaan huoltajia pyytää vanhempain- tai perheillassa kirjoittamaan lasten askartelemiin lehtiin omia toiveitaan ja ajatuksiaan lapsen varhaiskasvatusarkeen liittyen. Nämä lehdet kiinnitetään Toiveiden puuhun ja niiden sisältöä käytetään luonnollisesti ryhmän toiminnan suunnittelussa.
- Tehdään huoltajille näkyväksi, miten heidän ajatuksensa on otettu huomioon
- Ryhmätilaan voidaan myös laittaa kuu-kauden kysymyksiä varhaiskasvatustoimintaan liittyen. Vastaamiseen voidaan liittää myös toiminnollisuutta.



# VARHAISKASVATUKSEN PEDAGOGISEN TOIMINNAN SUUNNITTELU JA TOTEUTTAMINEN (KS. HYVINKÄÄN VASUN S. 13-16)

Lasten omaehtoinen, työntekijöiden ja lasten yhdessä ideoima ja työntekijöiden johdolla suunnittelema toiminta muodostavat yhdessä suunnitellun toiminnan kokonaisuuden (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 36.) Varhaiskasvatustyöryhmien toimintaa suunnitellaan usein ennen toimintakauden alkua aikuisten kesken. On kuitenkin tärkeää tehdä toimintasuunnitelma vasta kun lapsiryhmä on tullut tutuksi, jolloin on mahdollisuus suunnitella toiminnasta juuri näiden lasten tarpeita ja toiveita vastaava. Pohdintaan tulee liittää myös ajatus siitä, miten lapsiryhmä voidaan ottaa osalliseksi toiminnan suunnitteluun. Kokonaisvaltaisen suunnittelun edellytyksenä ovat monipuoliset ja rikkaat toimintaympäristöt (ks. s. 15), sekä aktiivinen pedagoginen dokumentointi.

## VINKKI!



### **Lasten kokoukset**

*Lasten kokouksissa lapset pääsevät osallisiksi päätösten tekoon ja yhteisten sääntöjen suunnitteluun. Lasten kokouksissa tavoitteena on mahdollistaa jokaisen lapsen mielipiteen ilmaiseminen ja kuuleminen. Samalla se on hyvä keino harjoitella äänestämistä ja demokraattista päätöksentekoa. Äänestämällä lapsi oppii, että omalla mielipiteellä voi vaikuttaa yhdessä tehtyihin päätöksiin ja ratkaisuihin. Lasten kokouksissa tehdään pöytäkirja ja ne voidaan myös videoida, jolloin niitä voidaan katsoa yhdessä lasten kanssa myöhemmin. Tärkeää on, että lapset näkevät miten kokouksissa päätetyt ja sovitut asiat näkyvät heidän arjessaan konkreettisesti.*

Tiimeissä on hyvä pohtia tarkoittaako tavoitteellinen varhaiskasvatus tarkkaan suunniteltuja viikkoaikatauluja vai voitaisiinko suunnittelua toteuttaa kokonaisvaltaisemmin ryhmävasun avulla. On tärkeää muistaa, että varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ei vaadi viikko-ohjelmia, vaan ennemminkin siinä painottuu se, että varhaiskasvatustyöryhmän arjessa tulee jäädä

tilaa lapsen aitoon kohtaamiseen. Spontaanisuus ei tee varhaiskasvatuksesta suunnitelma-  
tonta.

Kiinteästä, aikuisen suunnittelemasta viikkosuunnitelmasta luopuminen antaa lapselle mah-  
dollisuuden vaikuttaa päivänsä kulkuun, jolloin lapsen osallisuus toteutuu. Toimintoihin voi  
asettaa enemmän aikaa kuin yhden aamupäivän askartelujen tekoon. Lapsille voi kertoa, että  
tämän viikon aikana kaikkien tulisi tehdä tietty askartelu (esimerkiksi isänpäiväkortti), mutta  
lapset saavat itse valita hetken, jolloin korttia tekevät. Tällä tavoin lapsi saa vapautta omalle  
toiminnalleen, mutta oppii myös oman valintansa tuomaa vastuuta. Viikkosuunnitelma voi-  
daan tehdä myös lasten kanssa yhdessä, jolloin lapset pääsevät määrittelemään omia toimin-  
tojaan ja saadaan samalla etukäteen suunniteltua toimintaa, johon aikuinen voi valmistautua  
helpommin.

Aikuisten järjestämistä toimintatuokioista ei tarvitse tietenkään kokonaan luopua. Aikuisen  
suunnitellessa toimintatuokion, on siinä hyvä olla kuitenkin joustovaraa ja siinä tulee huomi-  
oida myös lapsen yksilöllisyys. Esimerkiksi askarteluissa materiaaleja voi olla valmiina, mutta  
lapsella on mahdollisuus valita, minkälaisen tuotoksen tekee.

## PEDAGOGINEN DOKUMENTOINTI

Pedagogista dokumentointia käytetään varhaiskasvatuksessa suunnittelun, toteutuksen, arvioinnin ja kehittämisen työvälineenä. Sen avulla osallisuus saadaan näkyväksi ja aikuisilla on mahdollisuus kehittää osallisuutta edistävää toimintakulttuuria. Pedagogisen dokumentoinnin avulla tuotettu tieto kertoo kasvattajille lapsen elämästä, kehityksestä, kiinnostuksen kohteista, ajattelusta, oppimisesta ja tarpeista, sekä lapsiryhmän toiminnasta.

Pedagogisen dokumentoinnin avulla aikuisen tavoittelee lapsen maailman kohtaamista ja oivaltamista. Kasvattaja voimistaa lasten elämyksiä ja oivalluksia yhdessä lasten ja työtiimin kanssa. Lapsen kanssa keskustellaan dokumentoinnista ja tuodaan esille sen avulla huomattua kehitystä ja oppimista. Lasta tuetaan huomaamaan omia kykyjään ja kiinnostuksen kohteitaan.

Tätä saatua tietoa hyödynnetään työtapojen, oppimisympäristön, toiminnan tavoitteiden, menetelmien ja sisältöjen kehittämisessä lasten mielenkiinnonkohteita ja

### VINKKI!



#### Havainnoinnin välineitä

**Pedagogisen dokumentoinnin tarkoituksena on luoda aikuiselle kattava kokonaiskuva lapsen maailmasta.**

*Tämä tarkoittaa, että aikuisella tulee olla monipuolisesti dokumentoitua tietoa lapsesta ja hänen mielenkiinnonkohteistaan. Lasta havainnoidessaan aikuinen voi kohdentaa havaintonsa tiettyyn asiaan tai toimintoon. Kohdennus voi olla esimerkiksi lapsen aloitteissa, lapsen sosiaalisissa taidoissa tai lapsen tuottamissa kädentöissä. Näiden havaintojen keräämisen tukena aikuinen voi käyttää muistiinpanoja, piirroksia, sanelukonetta, valokuvia ja videoita. Havainnointivihkoa ja -lomaketta voidaan myös hyödyntää. Aikuinen tuo omia havaintojaan esille*



tarpeita vastaavaksi. Pedagogisen dokumentoinnin avulla aikuiset voivat myös tarkastella jo tehtyjä ja opittuja asioita, sekä tavoitteiden saavuttamista ja varmistaa, ettei mikään varhaiskasvatuksen osa-alue ole jäänyt taka-alalle.

*myös lapselle ja keskustele niistä yhdessä hänen kanssaan. Lapsen kanssa käytyjä keskusteluja ja lapsen havaintoja omasta toiminnastaan on syytä kirjata ylös.*

### VINKKEJÄ!

#### Sosiogrammi

Sosiogrammi on työväline, jonka avulla aikuinen saa tärkeää tietoa lasten sosiaalisesta verkostosta ja siitä, minkälaisiksi lapset kokevat omat sosiaaliset suhteensa. Sosiogrammia tehtäessä aikuinen pyytää lasta kertomaan parhaiden kavereidensa nimet. Tämän perusteella piirretään kuvio. Kuvioon merkataan myös, onko nimeäminen yksi- vai kaksisuuntaista, eli ovatko lapset nimenneet toisensa, vai ainoastaan toinen. Osallisuuden kannalta sosiogrammia voidaan hyödyntää syrjäytymisen ehkäisemisessä ja aikuisen työvälineenä, jotta hän ymmärtäisi lapsen kokemusmaailmaa.

#### Sadutus

Sadutuksen avulla lapsen ääni saadaan kuuluviin ja aikuiset voivat muuttaa toimintakulttuuriaan lasten aloitteisiin ja ideoihin perustuen. Se tukee vastavuoroista toimintakulttuuria ja antaa mahdollisuuden aitoon kuulemiseen ja kohtaamiseen. Sadutuksen avulla aikuinen tutustuu lapseen nopeasti ja henkilökohtaisella tavalla. Aikuinen viestittää lapselle omalla toiminnallaan olevansa kiinnostunut lasten maailmasta ja arvostavansa hänen mielipiteitään. Lapselle vahvistuu ominainen aloitteellisuus ja usko kykyyn oppia. Se myös innostaa ja vahvistaa lapsen luottamusta omiin ajatuksiin ja näkemyksiin. Sadutuksen aloittamisen tukena voidaan käyttää piirtämistä, jolloin lapsi saa kertoa omasta piirustuksestaan tarinan. Sadutus voidaan toteuttaa joko lapsen kanssa kahden kesken tai erikokoisissa ryhmissä.

**Piirtäminen**

*Piirtäminen on todella hyvä keino tavoittaa lapsen kokemusmaailma, sillä piirustusten avulla lapsi raottaa hänen tapaansa nähdä maailma ja voi kertoa kokemuksistaan ilman kieltä. Lapset voivat piirrellä ajan kuluksaan, mutta piirtämistilanne voi myös olla ennalta harkittua päämääräistä ja tavoitteellista toimintaa, jolla pyritään saamaan arvokasta tietoa tietystä aihealueesta.*

*Kun piirroksia käytetään menetelmänä lapsen äänen kuulemiseen, asetetaan etukäteen päämäärä siitä, millaista tietoa halutaan. Tämän mukaisesti määritellään se, mitä lapsia pyydetään piirtämään. Tärkeää on kuitenkin myös lapsen kerronta piirtämistilanteessa, sillä sen avulla piirros saattaa saada uusia merkityksiä.*

**Omat taulut**

*Jokainen lapsi saa tehdä itsestään taulun koristellen sen mieleisellään tavalla. Taulussa voidaan tuoda esiin esimerkiksi mitä lapsi osaa, mitä hän haluaisi oppia, mistä hän pitää, mistä hän ei pidä, ketkä ihmiset ovat hänelle tärkeitä jne. Lapset voivat piirtää taulunsa oman kuvansa, tai liimata siihen valokuvan itsestään. Jos lapsen kanssa ei ole mahdollista olla kielellisessä vuorovaikutuksessa, selvitetään taulun asioita muilla menetelmillä, kuten havainnoimalla ja kysymällä huoltajilta.*

**Toiveiden puu**

*Lasten toiveiden puun avulla lasten mielipiteet ja mielenkiinnonkohteet sekä osallisuus varhaiskasvatuksena arjessa saadaan näkyväksi hyvin konkreettisella tasolla. Toiveiden puu on päiväkodin seinälle tehty puu, joka on näkyvänä lapsille, kasvattajille, sekä huoltajille. Lapset voivat yhdessä maalata lattialla puunrungon isolle paperille, mikä edistää lasten ryhmytymistä. Puuhun laitetaan lasten askartelemille lehville lasten toiveita ja mielenkiinnonkohteita. Näkyvillä olevat lasten ajatukset auttavat kasvattajia suunnittelemaan toimintaa, jonka lähtökohdana ovat lasten mielenkiinnonkohteet. Lapset näkevät toiveiden puusta myös itse niitä toiveita ja mielenkiinnonkohteita, joita varhaiskasvatuksen toiminnassa on toteutettu, jolloin heille syntyy tunne siitä, että heidän*

**Kerronnallinen haastattelu**

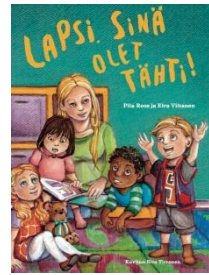
*Haastattelu on hyvä menetelmä lapsen mielipiteen ja toiveiden selvittämisessä. Tärkeää lapsen haastattelussa on kuitenkin pitää haastattelu hyvin avoimena niin, että lapsen omalle kerronnalle jää tilaa ja vain aihe on ennalta määritelty. Kerronnallisessa haastattelussa lapsi saa tuottaa itse kertomuksensa sisällön. Haastattelu etenee vaiheittain:*

- 1. Annetaan lapsen kertoa laajasta aiheesta. Hän saa itse tuottaa kertomuksensa sisällön. Haastattelijan roolina on kannustaa lasta ja osoittaa lapselle kuuntelevansa häntä.*
- 2. Seuraavaksi lasta voidaan pyytää tarkentamaan asioita, joita kerronnasta nousi esiin.*
- 3. Voidaan nostaa esiin aiheita, jotka nousevat enemmän haastattelijan intresseistä. Sen lisäksi, että aikuisen roolina on kannustaa ja osoittaa kuuntelevansa, tulee hänen tietoisesti pyrkiä pois haastattelijan valta-*

ajatuksensa ja mielipiteensä ovat aidosti tärkeitä. Toiveiden puun avulla voidaan edistää myös huoltajien osallisuutta kun heille annetaan esimerkiksi vanhempainillassa mahdollisuus kirjata omia toiveitaan ja ajatuksiaan lasten tekemiin lehtiin.

asemasta. Tässä oleellista on antaa lapsen kerronnalle tilaa ja liittää lapsen kertoman hänen arkipäiväänsä. Kerronnallisen haastattelun voi myös liittää piirtämiseen, jolloin voidaan jututtaa lasta hänen piirtämänsä piirroksen pohjalta.

VINKKI!



Lue Pii Roo-sin (2016) ”Mitä kuuluu?-kirja” ja käytä lasten kerronnan tukena ”Lapsi sinä olet tähti” (2017) - kirjaa

### Tykkäystaulut

Ryhmän seinälle voidaan koota jokaiselle lapselle oma taulu, jossa on hänen kuvansa ja kiinnostuksen kohteitaan. Lapset voivat kerätä esimerkiksi lehdistä kuvia asioista, joista he tykkävät ja liimata tai laittaa sinitarralla sitten omaan tauluunsa. Kuvia voidaan etsiä myös netistä tai tauluun voidaan kirjoittaa lasten kiinnostusten kohteista. Kun lapset eivät vielä ilmaise kiinnostuksen kohteitaan kielellisesti, on tärkeää, että heitä havainnoidaan aktiivisesti. Näistä havainnoista nousseita kiinnostuksen kohteita on hyvä dokumentoida lasten tykkäämistauluihin. Myös lasten vanhemmilta saa arvokasta tietoa lastensa kiinnostusten kohteista, joten heitä voi pyytää ja kannustaa tuomaan myös kotoa kuvia heidän lastensa kiinnostuksen kohteista. Kun lasten mielenkiinnonkohteet on kerätty taululle näkyville, voi se auttaa aikuista hyödyntämään niitä toiminnan suunnittelussa.

## OSALLISUUTTA TUKEVAT TYÖTAVAT

### Pienissä ryhmissä toimiminen

Pienessä ryhmässä on suurta ryhmää paremmat mahdollisuudet toteuttaa lapsen osallisuutta vuorovaikutuksessa, sillä lapsia on helpompi kuunnella ja vuorovaikutus luonnistuu helpommin. Pienryhmissä tilanteesta toiseen eteneminen voi edetä hitaammin, jolloin jää aikaa ja tilaa lapsen omalle ajattelulle, oivalluksille ja toiminnalle. Lisäksi lapsen aloitteisiin ja ideoihin vastaaminen toteutuu pienessä ryhmässä helpommin ja lapset pystytään huomioimaan yksilöllisemmin.

Aikuisen tulee pysähtyä pohtimaan ryhmien kokoonpanoa ja käyttötarkoitusta tarkastellen mahdollisia lapsen osallisuuden rajoittavia tekijöitä. Pienryhmiä muodostettaessa on tärkeää ottaa huomioon lapsen omat toiveet leikkikavereista ja pyrkiä toteuttamaan ne. Ryhmien kokoonpanoa rakentessa tulee ottaa huomioon myös ryhmän tarpeet ja mielenkiinnonkohteet. Erilaiset mielenkiinnonkohteet ryhmässä nostavat esiin monenlaisia näkökulmia. Ryhmäjaosta vastaa aikuinen, mutta hänen tulee ottaa huomioon lasten toiveet ryhmien suhteen.

### VINKKI!



#### Pienryhmäpajat

*Pienet ryhmät voivat olla niin sanottuja nimikkoryhmiä, joissa on aina samat*

*lapset, tai ryhmät voivat vaihdella niin, että ne muodostetaan aina lapsen mielenkiinnon tai tarpeen mukaisesti. Toimintatuokioita voidaan järjestää pienissä ryhmissä myös ns. pajatoimintana, jossa on yhteisenä punaisena lankana jokin teema (esimerkiksi jokin satu). Pajoissa tutkitaan ja tulkitaan tätä valittua teemaa esimerkiksi liikunnan, taitteen ja musiikin keinoin. Pajojen sisältö koostuu lasten mielenkiinnon kohteista sekä tavoitteista. Pajatyöskentely voi huipentua yhteiseen tapahtumaan, tai valitun teeman perusteella tehtyyn näytelmään/esitykseen.*

### VINKKI!



*Lapsen spontaanin itsensä ilmaisun kannalta on tärkeää pohtia oppimisympäristöä. Oppaan sivuilla 15-17 on vinkkejä oppimisympäristön rakentamiseen lapsen luovuutta tukevasti.*

### Luova lapsi

Lapsi ilmaisee itseään luontaisesti myös luovien toimintojen kautta. Lapsen osallisuuden kannalta on tärkeää, että lapselle annetaan mahdollisuus toteuttaa itseään luovien menetelmien avulla (taide, liikunta ja musiikki).

### Leikkivä lapsi

Lapsi ilmaisee itseään luonnollisimmin leikin kautta, joten se on todella hyvä maa-perä myös lapsen osallisuuden toteutumiselle. Näin ollen on todella tärkeää, että varhaiskasvatuksen arjesta löytyy paljon tilaa lasten leikeille. Leikillä tulee kuitenkin olla tilaa kasvaa ja kehittyä, eikä aikuisen tule kontrolloida sitä liiaksi. Aina kun aikuinen kontrolloi tai rajoittaa lapsen leikkiä, tulee hänellä olla siihen pedagoginen peruste. Jakamalla lapsia pienempiin ryhmiin esimerkiksi vuorottaisella ulkoilulla ja jakotiloja hyödyntämällä, luodaan leikille rauhallinen ympäristö, jolloin myös aikuisen kestää lasten leikin paremmin.

Aikuisen rooli lasten leikissä on kuitenkin merkittävä. Leikkiin osallistuminen antaa aikuiselle hyvän mahdollisuuden kurkistaa lasten kokemusmaailmaan ja ymmärtää näin lasten tarpeita ja toiveita paremmin. Aikuinen voi myös osallistumisen sijasta olla leikkihuoneessa rauhoittavassa roolissa havainnoimassa lasten leikkiä.



### VINKKI!

#### Leikkitalu

*Lapsen osallisuuden näkökulmasta on tärkeää, että lapselle annetaan mahdollisuus valita leikkinsä ja leikkikaverinsa. Leikkitalun tarkoituksena ei ole rajata lapsen toimintaa ja päätöksentekoa, vaan se on lapsen päätöksentekoprosessin ja leikkien hahmottamista helpottava työväline. Leikkitalun avulla lapsi valitsee mihin leikkiin/leikkialueeseen hän tahtoo mennä. Lapsen kanssa keskustellaan sovituista säännöistä ja leikkiin liittyvistä asioista vuorovaikutuksessa. Leikkitalun avulla lapset suunnittelevat ja sopivat yhteisestä leikistä vastavuoroisesti aikuisen ja toisten lasten kanssa.*

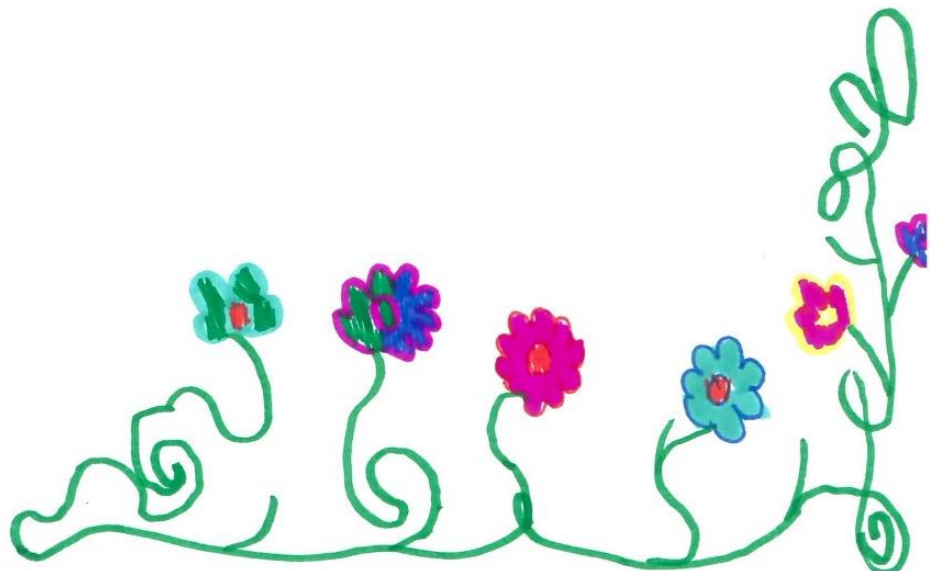


# LAPSEN VARHAISKASVATUSSUUNNITELMA (KS. HYVINKÄÄN VASUN S. 4-7)

Varhaiskasvatuslain (19.1.1973/36, 7a §) mukaisesti jokaiselle päiväkodissa tai perhepäivähoidossa olevalle lapselle on laadittava henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa on selvitettävä ja otettava huomioon lapsen mielipide ja lapsen varhaiskasvatussuunnitelmasta tulee löytyä myös lapsen kiinnostuksen kohteet (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 11.).

Lapsi tulee ottaa mukaan varhaiskasvatussuunnitelman tekemiseen ja vasukeskusteluun hänen kehitystasonsa huomioon ottaen. Vasukeskustelussa lapselle tuodaan esille häntä koskevia asioita ja kuullaan lapsen näkökulmia. Nämä on tärkeä kirjata varhaiskasvatussuunnitelmalomakkeeseen ylös.

Jos lapsi ei osallistu itse keskusteluun, voi hänen osallisuuttaan varhaiskasvatussuunnitelman tekemisessä tuoda esiin myös muilla tavoilla. Lapsen vasua tehtäessä voidaan keskusteluun ottaa mukaan pedagogisen dokumentoinnin tuotoksia (ks. s. 18-21) ja tulkita niitä yhdessä huoltajan kanssa. Lapsen ikätaso huomioiden tuodaan keskusteluun tietenkin myös lapsen omia tulkinta tuotoksesta.





# ARVIOINTI JA KEHITTÄMINEN (KS. HYVINKÄÄN VASUN S. 29-30)

Varhaiskasvatuksessa painotetaan pedagogiikan ja näin ollen myös osallisuuden jatkuvaa kehittämistä. Kehittäminen on varmasti monissa varhaiskasvatusyksiköissä jo hyvinkin tuttua, sillä kehittämistyö on jo pitkään ollut varhaiskasvatuksessa toivottavaa. Uuden Vasun myötä kehittäminen on nyt kuitenkin velvollisuus, johon kaikkien on sitouduttava. Lapsen ja huoltajien osallisuutta on kehitettävä niin yksikkö-, tiimi-, kuin yksilötasollakin. Kuten Hyvinkään varhaiskasvatussuunnitelman arviointia ja kehittämistä kuvaavasta kuviosta (Kuva 5) käykin ilmi, kehittämistyötä tehdään yksikkö-, tiimi-, ja yksilötasolla. Suurimman osan kehittämisestä toteuttaa tiimi yhteistyönä ja näin ollen kehittäminen onkin rikasta kun siinä yhdistyy kaikkien kokemus, taito ja tieto.



Kuva 5: Pedagogisen toiminnan arviointi ja kehittäminen

## ***KEHITTÄMINEN YKSIKKÖ- JA TIIMITASOLLA***

Yksikön ja tiimin toimintakulttuuria kehittäessä on hyvä arvioida, missä kohtaa osallisuuden tasoissa olemme nyt, miten voisimme vahvistaa alempia tasoja ja miten voisimme kavuta ylemmäs. On ymmärrettävä, että muutosprosessi ei tapahdu hetkessä, vaan jokainen yksikkö ja tiimi lähtevät eri lähtökohdista lapsen osallisuuden kehittämisessä. Tärkeintä on, että kehittämistä tapahtuu jatkuvasti ja yksiköt, sekä tiimit sitoutuvat työskentelemään tavoitteellisesti kohti lapsen osallisuutta. Yksiköiden toimintasuunnitelmat ja ryhmän toimintasuunnitelmat ovat erinomainen kehittämisen työväline tähän.



### **Yksiköiden toimintasuunnitelma**

Yksiköiden toimintasuunnitelmia kehitettäessä kohdennetaan kehittäminen osallisuuden näkökulmasta siihen, miten ja millä tasolla osallisuus näyttäytyy varhaiskasvatusyksikön toimintakulttuurissa ja oppimisympäristöissä. On tärkeää pohtia myös, miten yksikön toimintakulttuuri ja oppimisympäristöt tukevat lapsen luovuutta ja leikkiä tarjoten näin lapsen osallisuudelle hyvän kasvualustan.

### **Ryhmän toimintasuunnitelma**

Ryhmän toimintasuunnitelmaa tehtäessä on hyvä aluksi tarkastella, miten Shierin osallisuuden alimmat tasot toteutuvat käytännössä. Tukeeko ryhmän toimintakulttuuri lapsen kuulluksi tulemista ja onko ryhmän ilmapiiri sellainen, että lapsi kokee helpoksi ilmaista mielipiteitään. Ennen kaikkea on tärkeää tarkastella työntekijöiden keskinäistä vuorovaikutusta. Ryhmän toimintasuunnitelma, eli ryhmävasu on erinomainen työkalu kehittämistyössä ja lasten osallisuuden edistämisessä. Kun lasten vasujen pedagogisia tavoitteita ja pedagogisen dokumentoinnin tuotoksia tuodaan ryhmävasuun, on niistä hyvä suunnitella ja toteuttaa lapsilähtöistä toimintaa. Kun lasten mielenkiinnonkohteet ja tarpeet yhdistyvät kehitys- ja oppimistavoitteisiin, voidaan puhua lasten osallisuuden toteutumisesta. Hyvä keino saada lasten mielenkiinnon kohteet näkyviksi ryhmän toiminnassa on esimerkiksi erilaiset projektityöskentelyt, mitkä myös kirjataan ryhmävasuun.



### *POHDITTAVAA!*

- Millä tavoin ryhmän ja varhaiskasvatusyksikön toimintakulttuurissa mahdollistetaan lasten kuuleminen?
- Millä tavoin ryhmän ja varhaiskasvatusyksikön toimintakulttuurissa mahdollistetaan lasten aloitteiden ja mielipiteiden huomioiminen?
- Millä tavoin lasten mielipiteet otetaan huomioon ryhmän toiminnassa ja tukeeko varhaiskasvatusyksikön toimintakulttuuri lasten mielipiteiden huomioimista?
- Millä tavoin lapset otetaan mukaan päätöksentekoprosessiin ja tukeeko varhaiskasvatusyksikön toimintakulttuuri lapsen ottamista mukaan päätöksentekoprosessiin?
- Millä tavoilla lapset voisivat tason viisi mukaisesti päästä aidosti mukaan prosessiin päättämään ja ottamaan vastuuta?
- Millaisia muutoksia ryhmänne ja varhaiskasvatusyksikkönne toimintatavoissa voitaisiin tehdä, jotta päästäisiin seuraavalle osallisuuden tasolle? Entä mitä itse voisit tehdä?

## ***TYÖNTEKIJÄN KEHITTYMINEN***

Shierin osallisuuden tasot tarjoavat hyvän peilauspinnan myös työntekijöiden itsenäiseen arviointiin ja kehittämiseen. Jokainen voi arvioida mahdollistaako hän omalla toiminnallaan, asenteellaan ja työotteellaan lapsen kuulluksi tulemisen ja osallisuuden.



### *POHDITTAVAA!*

- Mahdollistaako työskentelytapasi lasten kuuntelemisen ja kuulemisen?
- Tukeeko toimintatapasi lasten aloitteellisuutta ja mielipiteen ilmaisua?
- Kuinka otat huomioon lasten aloitteet toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa?
- Oletko valmis jakamaan kasvattajan valtaasi ja vastuutasi lasten kanssa, sekä sallimaan heidän osallistumisensa toiminnan suunnitteluun spontaanista ja pitkällä aikavälillä?

## LOPUKSI



On ollut ilo tehdä yhteistyötä Hyvinkään varhaiskasvatuksen kanssa ja haluammekin kiittää teitä jakamastanne asiantuntijuudesta. Se on ollut korvaamaton osa kehittämistyössämme tukien erityisesti myös omaa ammatillista kehittymistämme. Toivomme, että oppaasta on hyötyä varhaiskasvatuksen työntekijöille, tiimeille ja yksiköille tarjoten teille näkökulmia kehittämistyössänne kohti lapsen osallisuutta. Jatketaan yhdessä lapsen osallisuuden toimintakulttuurin kehittämistä.

Annina Holmström & Roosa Kittelä

## lähteet

- Emmilson, A. & Folkesson, A-M. 2006. Children's Participation and Teacher Control. Kalmarin yliopisto, Ruotsi.
- Fonsen, E., Heikka, J. & Elo, J. 2014. Pedagogisia näkökulmia lasten osallisuuden tukemiseen varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Heikka, J. Fonsen, E. Elo, J. & Leinonen, J. (toim.) Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa. Tampere: Suomen varhaiskasvatus ry, 80-96

- Hyvinkään varhaiskasvatussuunnitelma. 2017. Viitattu 27.9.2017. <http://www.hyvin-kaa.fi/globalassets/kasvatus-ja-koulutus/varhaiskasvatus/liitteet/hyvinkaan-vasu.pdf>
- Kerttukangas, T. & Härkönen, U. 2014. Lasten osallisuus perustoinnoissa. Teoksessa Heikka, J., Fonsen, E., Elo, J. & Leinonen, J. (toim.) Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa. Tampere: Suomen varhaiskasvatus ry, 96-115.
- Karlsson, L. 2014. Sadutus. Avain osallisuuden toimintakulttuuriin. Jyväskylä: Ps-kustannus
- Kenttökadun työntekijät. 2017. Haastattelu 10.5.2017. Hyvinkään varhaiskasvatus. Hyvinkää. Kenttökadun työntekijät. 2017. Haastattelu 2.6.2017. Hyvinkään varhaiskasvatus. Hyvinkää.
- Kataja, J. 2014. Pedagogisia näkökulmia lasten osallisuuden tukemiseen varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Heikka, J., Fonsen, E., Elo, J. & Leinonen, J. (toim.) Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa. Tampere: Suomen varhaiskasvatus ry, 56-80
- Laitinen, M & Niskala, A . 2013. Asiakkaat toimijana sosiaalityössä. Tampere: Vastapaino.
- Leinonen, J. 2014. Pedagogisia näkökulmia lasten osallisuuden tukemiseen varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Heikka, J., Fonsen, E., Elo, J. & Leinonen, J. (toim.) Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa. Tampere: Suomen varhaiskasvatus ry, 16-40
- Mikkola, P. 2017. Luento 6.10.2017. Varhaiskasvatusmessut. Helsinki.
- Mäkitalo, A-R., Nevanen, S., Ojala, M., Tast, S., Venninen, T. & Vilpas, B. (toim.) 2011. Löytötretkellä osallisuuteen - Kehittämistä ja tutkimista päiväkodin arjessa II - VKK-Metron julkaisu. Socca ja Heikki Waris-instituutin julkaisusarja nro 25. Viitattu 6.8.2017. [http://www.socca.fi/files/1373/Loytoretkella\\_osallisuuteen\\_kehittamista\\_ja\\_tutkimista\\_paivakodin\\_arjessa\\_II.pdf](http://www.socca.fi/files/1373/Loytoretkella_osallisuuteen_kehittamista_ja_tutkimista_paivakodin_arjessa_II.pdf)
- Osallisuus. 2017. Terveiden- ja hyvinvoinninlaitos .Viitattu 26.6.2017. <https://www.thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi/osallisuus>
- Pedagoginen tiimi. 2017. Keskustelu. 3.3.2017. Hyvinkään varhaiskasvatus. Hyvinkää.
- Pedagoginen tiimi. 2017. Keskustelu. 30.5.2017. Hyvinkään varhaiskasvatus. Hyvinkää.
- Pedagoginen tiimi. 2017. Keskustelu. 15.8.2017. Hyvinkään varhaiskasvatus. Hyvinkää.
- Roos, P. 2016. Mitä kuuluu? Lapsen kertomukset ja osallisuus päiväkotiarjessa. Vaasa: Waasa Graphics Oy.
- Roos, P. 2014. Päiväkodin arki lasten kertomana. Teoksessa Heikka, J., Fonsen, E., Elo, J. & Leinonen, J. (toim.) Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa. Tampere: Suomen varhaiskasvatus ry, 41-56
- Roos, P. 2017. Luento 6.10.2017. Varhaiskasvatusmessut. Helsinki
- Satuli-Kukkonen, T. 2017. Luento 6.10.2017. Varhaiskasvatusmessut. Helsinki.

Shier, H. 2011. Pathways to participation: Openings, Opportunities and Obligations. Children and Society:15. Viitattu 31.7.2017. [http://ipkl.gu.se/digitalAssets/1429/1429848\\_shier2001.pdf](http://ipkl.gu.se/digitalAssets/1429/1429848_shier2001.pdf)

Stenvall, E. & Seppälä, U. 2008. Talo lapsia varten. Lapsen osallisuus pääkaupunkiseudun päiväkodeissa. Socca ja Heikki Waris-instituutti. Työpapereita 2008:1. Viitattu 9.8.2017. [http://www.socca.fi/files/100/Talo\\_lapsia\\_varten\\_lasten\\_osallisuus\\_paivakodissa.pdf](http://www.socca.fi/files/100/Talo_lapsia_varten_lasten_osallisuus_paivakodissa.pdf)

Varhaiskasvatustalaki 2015/580

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016. Opetushallitus. Määräykset ja ohjeet 2016:17. Viitattu 19.8.2017. [http://www.oph.fi/download/179349\\_varhaiskasvatussuunnitelman\\_perusteet\\_2016.pdf](http://www.oph.fi/download/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf)

Venninen, T., Leinonen, J. & Ojala, M. 2010. ”Parasta on, kun yhteinen kokemus siirtyy jaetuksi iloksi.” Lapsen osallisuus pääkaupunkiseudun päiväkodeissa. Työpapereita 2010:3. VKK-Metro. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus. Viitattu 16.4.2017.

[http://www.socca.fi/files/627/Yhteinen\\_kokeminen\\_jaetuksi\\_iloksi\\_lapsen\\_osallisuus\\_paa-kaupunkiseudun\\_paivakodeissa\\_2010.pdf](http://www.socca.fi/files/627/Yhteinen_kokeminen_jaetuksi_iloksi_lapsen_osallisuus_paa-kaupunkiseudun_paivakodeissa_2010.pdf)

YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista. Unicef. Viitattu 21.9.2017. [https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/pdf/LOS\\_A5fi.pdf](https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/pdf/LOS_A5fi.pdf)

## kuvalähteet

KUVA 1. Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan viitekehys. Opetushallitus. Viitattu 12.11.2017. Saatavissa: [http://www.oph.fi/download/179349\\_varhaiskasvatussuunnitelman\\_perusteet\\_2016.pdf](http://www.oph.fi/download/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf)

KUVA 2. Kaisa Rekinen. Lapsen oikeus varhaiskasvatukseen. Viitattu 10.11.2017. Saatavissa: [http://www.oph.fi/koulutus\\_ja\\_tutkinnot/varhaiskasvatus/uudet\\_vasut/lapsen\\_oikeus\\_varhaiskasvatukseen](http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/varhaiskasvatus/uudet_vasut/lapsen_oikeus_varhaiskasvatukseen)

KUVA 3. Anniina Holmström, Liisa Holmström ja Roosa Kittelä. Osallisuuden osatekijät.

KUVA 4. Anniina Holmström, Liisa Holmström ja Roosa Kittelä. Osallisuuden portaat

KUVA 5. Pedagogisen toiminnan arviointi ja kehittäminen. Hyvinkään varhaiskasvatus. Viitattu 12.11.2017. Saatavissa : <http://www.hyvinkaa.fi/globalassets/kasvatus-ja-koulutus/varhaiskasvatus/liitteet/hyvinkaan-vasu.pdf>

PIIRROSKUVAT: Liisa Holmström ja Leevi Holmström

## Liite 7: Tutkimuslupapäätös

1/1

**HYVINKÄÄN KAUPUNKI**  
**Sivistystoimi****Varhaiskasvatuksen johtajan päätös § 47 18.04.2017****TUTKIMUSLUPA / HOLMSTRÖM ANNIINA JA KITTELÄ ROOSA**

(Valmistelija: Rautiainen Riitta, toimistos sihteeri p. 019 459 4957)

Sivistystoimen toimintasäännön 8 § kohdan 8.14 mukaan varhaiskasvatuksen johtaja päättää palvelualueellaan luvan antamisesta tieteellisiin tutkimuksiin ja tietojen luovuttamisesta tähän tarkoitukseen.

Sosionomiopiskelijat Anniina Holmström ja Roosa Kittelä tekevät opinnäytetyönään lapsen osallisuutta edistävän, käytännön läheisen oppaan päiväkotien työntekijöiden käyttöön. Kehittämistyö toteutetaan yhteistyössä Hyvinkään varhaiskasvatuksen kanssa. Varhaiskasvatuslain mukaisesti lapsella on oltava mahdollisuus osallistua ja saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin päiväkodissa sekä uusi varhaiskasvatussuunnitelma edellyttää osallisuutta edistävien toimintatapojen ja rakenteiden tietoista kehittämistä ja osallisuuden edistämistä kaikessa toiminnassa.

Varhaiskasvatuksesta kehittämistyöhön osallistuu varhaiskasvatuksen pedagoginen tiimi ja Kenttädun päivähoitosta kaksi työntekijätiimiä. Tutkimus toteutetaan teemoitettuna ryhmähaastatteluina työntekijätiimeittäin kevään ja syksyn 2017 aikana, tavoitteena on saada työ päätökseen joulukuussa 2017.

**Päätös** Myönnetään Anniina Holmströmille ja Roosa Kittelälle hakemuksen mukaisen tutkimusluvan Hyvinkään kaupungin varhaiskasvatukseen. Ehtona on, että tutkimuksessa mukana olevat ovat tietoisia tutkimuksen tavoitteista ja ettei tutkimuksessa käytetä tutkimukseen osallistuvien henkilökohtaisia tietoja.

Mikäli tutkimusluvan hakijalla on voimassa oleva työsuhde Hyvinkään kaupungin varhaiskasvatuksessa, tutkimustyö suoritetaan työajan ulkopuolella, ellei siitä ole toisin päätetty.

Anniina Holmström ja Roosa Kittelä sitoutuvat noudattamaan voimassa olevia tutkimusaineiston säilyttämiseen ja tietosuojalainsäädäntöön liittyviä ohjeita. Valmis, julkaistava materiaali tulee toimittaa Hyvinkään kaupungin varhaiskasvatukseen kirjallisessa tai sähköisessä muodossa.

Hyvinkään kaupungin varhaiskasvatuksesta yhteyshenkilönä toimii varhaiskasvatuksen koordinaattori Riitta Peltonen-Hietämäki.


**Varhaiskasvatuksen johtaja Eila Rapala**

**Liitteet** tutkimuslupahakemus  
tutkimussuunnitelma

**Tiedoksi** Anniina Holmström  
Roosa Kittelä  
Riitta Peltonen-Hietämäki, varhaiskasvatuksen koordinaattori  
Päivi Paasonen, Kenttädun päiväkodin johtaja  
opela

## Liite 8: Työelämän palaute

Hyvä työelämän edustaja

Kiitos, että tarjositte Laurea-ammattikorkeakoulun opiskelijalle/opiskelijoille mahdollisuuden tehdä opinnäytetyö yrityksenne/organisaatioonne. Työelämän kehittäminen on tärkeä osa opinnäytetöidemme arvioinnissa. Pyydämmekin näkemystänne.

|  |  |
|--|--|
| Yrityksen/organisaation nimi   | Hyvinkään kaupunki / Varhaiskasvatuspalvelut   |
| Työelämän edustajan/Arvioijan nimi ja tehtävänimike  | Riitta Peltonen-Hietämäki<br>Varhaiskasvatuksen koordinaattori   |
| Opinnäytetyön ohjaaja yrityksessä/organisaatiossa  | Varhaiskasvatuksen pedagoginen tiimi:<br>Riitta Karpinski, Riitta Peltonen-Hietämäki,<br>Outi Salonsaari, Pirjo Sivén ja Tanja Tiainen |
| Opinnäytetyön tekijä/t   | Anniina Holmström ja Roosa-Maria Kittelä   |
| Miten yrityksenne/organisaationne hyödyntää tehtyä opinnäytetyötä?<br>Opinnäytetyön aihe lasten osallisuudesta on ajankohtainen, koska se nousee uudesta varhaiskasvatussuunnitelmasta. Lasten osallisuuden käsittelyssä henkilökunnan kanssa työ on hyvä apuväline. Työ monistutetaan jokaisen tiimin käyttöön ja esittelytilaisuudesta tehty video on henkilökunnan käytettävissä aiheeseen syventyessä. |  |
| Mitä uutta ja/tai odottamatonta tuli esille opinnäytetyöprosessin aikana tai tuloksissa?<br>Esille ei tullut odottamatonta. Opiskelijat olivat saaneet lasten osallisuuden monipuolisesti ja käytännönläheisesti esille työssään. Erityisesti oppaan ulkonäkö on houkutteleva ja kuvitus osuva.  |  |
| Koetteko, että opinnäytetyön tuotos vastasi tarpeeseen?<br>Opinnäytetyö vastaa erittäin hyvin tarpeeseemme. Jo esittelytilaisuudessa henkilöstöltä tuli kommentteja, että työstä löytyy vastauksia lasten osallisuuteen liittyviin käytännön pohdintoihin.   |  |
| Miten kuvailisitte yhteistyötä opinnäytetyöntekijän/-tekijöiden kanssa?  |  |



Opiskelijat suhtautuivat innokkaasti ja huolellisesti työhönsä, heidän kanssaan oli erittäin sujuvaa työskennellä. He olivat motivoituneita ja aktiivisia ja huolehtivat hyvin aikataulusta sekä ottivat työelämän toiveet ja palautteet huomioon työtä valmistellessaan.

Haluaisitteko jatkossakin tarjota opiskelijoillemme opinnäytetyön aiheita tai harjoittelu-  
paikkoja?

Kyllä; toiveena opinnäytetyössä on opiskelijan oman motivaation ja työelämän tarpeiden yhdistyminen.

Miten haluaisitte kehittää yrityksenne/organisaationne ja Laurea-ammattikorkeakoulun yhteistyötä?

Hyvinkää 29.11.2017

Riitta Peltonen-Hietamäki